

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut ekonomických studií

Bakalářská práce

2007

Jana Šimečková

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut ekonomických studií

Bakalářská práce

2007

Jana Šimečková

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut ekonomických studií

Bakalářská práce
Migrace uvnitř Evropské unie

Vypracovala: Jana Šimečková
Konzultant: PhDr. Natálie Reichlová
Akademický rok: 2006/2007

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a pramenů.

V Praze dne 29. května 2007

Jana Šimečková

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala svojí konzultantce PhDr. Natálii Reichlové za pomoc při psaní mé bakalářské práce.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá problematikou migrace v rámci Evropské unie po východním rozšíření v roce 2004. Analýza dopadu východního rozšíření na pracovní trhy starých členských států ukazuje, že pracovní migrace z nových členských států nedosahuje takového rozměru, jak se očekávalo. Obavy států původní patnáctky z masivní vlny levné nekvalifikované pracovní síly z východoevropských a středoevropských zemí se nepotvrdily. Výsledky naopak ukázaly, že vnitřní migrace v nově rozšířené Evropské unii bude mít především krátkodobý charakter a spíše než s přílivem nekvalifikované pracovní síly se staré členské země budou muset vypořádat se zájmem studentů a kvalifikovaných pracovníků. Práce si klade za cíl poskytnout stručnou analýzu faktorů ovlivňujících migraci v Evropské unii, dále shrnout migrační vývoj po východním rozšíření a zhodnotit očekávání starých členských států ohledně migračního přílivu ze zemí střední a východní Evropy. Součástí práce je také empirická analýza migračních toků po rozšíření v roce 2004 ve vybraných státech bývalé evropské patnáctky. Závěr práce tvoří zhodnocení opodstatněnosti přetrvávajících přechodných období a budoucích trendů v migraci v rámci Evropské unie.

Abstract

This thesis examines the issue of migration within the European Union after its 2004 eastward enlargement. The analysis of the impact of Eastern enlargement on the labour markets of the old member states shows that the labour migration from the new member states is lower than expected. The original EU-15's fears of a large inflow of cheap and unqualified labour from the east turned out to be unfounded. On the contrary, the results reveal that the internal EU migration will be of a temporary character only, and the old member states will have to cope with an inflow of students and qualified workers rather than unqualified labourers. The aim of the thesis is to present a brief analysis of the factors influencing migration within the EU, summarize the trends in migration after the Eastern enlargement and evaluate the expectations of the old member states regarding the migration inflows from the new member states. The thesis also contains an empirical analysis of migration flows following the 2004 enlargement for selected EU-15 members. To conclude, we assess the justification of the remaining transitory restraints on the free movement of labour and future migration trends within the EU.

Obsah

1	Úvod	1
2	Vymezení základních pojmů souvisejících s migrací	3
2.1	Migrace	3
2.2	Definice migrace a formy migrace	4
2.3	Teoretické přístupy k migraci	5
2.3.1	Neoklasická teorie migrace.....	7
2.3.2	Teorie lidského kapitálu (Human Capital Theory)	8
2.3.3	Nová ekonomie migrace (New Economics of Migration).....	9
2.3.4	Teorie síťových vazeb (Network Migration Theory)	11
2.3.5	Pull-push migrační model.....	12
2.4	Ekonomické dopady migrace.....	14
3	Faktory ovlivňující migraci	17
3.1	Ekonomické faktory migrace.....	18
3.1.1	Rozdíly v příjmech a HDP na obyvatele.....	18
3.1.2	Úroveň nezaměstnanosti v cílové a mateřské zemi	20
3.1.3	Vliv volného obchodu na migraci.....	21
3.1.4	Imigrační politika.....	22
3.2	Ostatní faktory ovlivňující migraci.....	24
3.2.1	Socioekonomické faktory	24
3.2.2	Kulturní a jazykové bariéry	25
3.2.3	System sociálního zabezpečení v cílové a mateřské zemi	25
3.2.4	Geografická vzdálenost.....	27
3.2.5	Psychologické náklady migrace.....	27
4	Socioekonomické charakteristiky migrantů, aneb kdo je typickým migrantem z nových členských států?	28
4.1	Věková struktura migrantů	29
4.2	Pohlaví	30
4.3	Vzdělání	32
4.3.1	Brain drain	33
4.4	Zaměstnanecký status	34
4.5	Rodinný stav	36

5	Migrace uvnitř Evropské unie	38
5.1	Historie.....	38
5.2	Evropská integrace a jednotný trh EU	40
5.3	Východní rozšíření Evropské unie.....	41
5.3.1	Charakteristika nových členských zemí.....	44
5.3.2	Přechodná období	47
6	Odhady migračního potenciálu z nových členských zemí EU	54
6.1	Průzkumy veřejného mínění	54
6.1.1	Úskalí využívání průzkumů k odhadnutí migračních potenciálů	57
6.2	Extrapolace odhadů z dřívějších rozšíření Evropské unie	58
6.2.1	Nevýhody využívání extrapolace parametrů jižního rozšíření	60
6.3	Odhady založené na ekonometrických modelech.....	61
6.3.1	Bližší pohled na proměnné používané v ekonometrických modelech.....	63
6.3.2	Metodologické problémy využívání ekonometrických modelů	64
7	Nenaplněné obavy	66
7.1	Švédsko	66
7.2	Irsko	71
7.3	Německo a Rakousko	74
8	Závěr	78
9	Seznam literatury a použitých zdrojů	80
9.1	Literatura.....	80
9.2	Dokumenty vztahující se k Evropské unii	82
9.3	Elektronické zdroje	83
9.4	Statistické úřady.....	84
	Příloha č. 1: Legislativní rámec volného pohybu osob v EU	85
	Příloha č. 2: Tabulková příloha	88

Seznam grafů

<i>Graf 1: Srovnání HDP v PPS (EU25=100) na obyvatele v jednotlivých zemích Evropské unie (rok 2005)</i>	19
<i>Graf 2: Míra nezaměstnanosti a míra emigrace ve vybraných zemích OECD (rok 2005)</i> ..	21
<i>Graf 3: Hlavní bariéry migrace uvnitř států Evropské unie</i>	24
<i>Graf 4: Rozdělení respondentů (general inclination) podle věku</i>	29
<i>Graf 5: Rozdělení potenciálních migrantů podle pohlaví</i>	31
<i>Graf 6: Rozdělení respondentů podle výše dosaženého vzdělání</i>	32
<i>Graf 7: Rozdělení respondentů podle zaměstnaneckého stavu</i>	35
<i>Graf 8: Přehled rozdělení respondentů podle rodinného stavu</i>	37
<i>Graf 9: Porovnání úrovně HDP v roce přistoupení Řecka, Španělska a Portugalska k Evropskému společenství</i>	45
<i>Graf 10: Srovnání HDP per capita v přístupovém roce 2004</i>	46
<i>Graf 11: Chtěli byste žít/pracovat v zahraničí po dobu pár měsíců/trvale?</i>	55
<i>Graf 12: Skladba imigrantů na území Švédska podle země původu (1987–2005)</i>	68
<i>Graf 13: Švédsko – Důvody migrace uváděné polskými migranty (rok 2005)</i>	70
<i>Graf 14: Vydaná pracovní povolení v Irsku v letech od 2001 do května 2004</i>	72
<i>Graf 15: Vydaná PPS identifikační čísla občanům nových členských zemí z východního rozšíření (2001–2006)</i>	73
<i>Graf 16: Procentuální podíl imigrantů do Rakouska z vybraných evropských zemí v roce 2005</i>	76
<i>Graf 17: Příliv migrantů do Německa v roce 2005 (v %)</i>	76

Seznam tabulek

<i>Tabulka 1: Vývoj migrace v Evropě</i>	40
<i>Tabulka 2: Srovnání vývoje hrubého domácího produktu v jednotlivých zemích EU</i>	46
<i>Tabulka 3: Přehled restrikcí na trhu práce jednotlivých členských zemí</i>	52
<i>Tabulka 4: Studie migračních potenciálů pomocí průzkumů veřejného mínění</i>	56
<i>Tabulka 5: Studie migračního potenciálu východního rozšíření EU na základě výsledků jižního rozšíření EU</i>	59
<i>Tabulka 6: Odhady migračního potenciálu pomocí ekonometrických modelů</i>	62

<i>Tabulka 7: Znaménka a signifikance jednotlivých koeficientů u vysvětlovaných proměnných ve studiích s ekonometrickým modelem .....</i>	63
<i>Tabulka 8: Imigranti podle zemí původu (Švédsko, 2000–2006) .....</i>	68
<i>Tabulka 9: Příliv migrantů do Rakouska v letech 2003 – 2005 .....</i>	75
<i>Tabulka 10: Nejčtenější státní občanství na území České republiky k 31. 12. 2006 .....</i>	88
<i>Tabulka 11: Sumarizace nejdůležitějších hypotéz jednotlivých teoretických přístupů k migraci .....</i>	89
<i>Tabulka 12: Švédsko – Skladba imigrantů podle země původu .....</i>	90
<i>Tabulka 13: Švédsko – Důvody k usídlení udávané migranty .....</i>	90
<i>Tabulka 14: Irsko – Vydaná PPS čísla v Irsku v letech od 2001 do 31. 4. 2007 .....</i>	91
<i>Tabulka 15: Rakousko – Příliv přistěhovalců z vybraných zemí Evropy .....</i>	91
<i>Tabulka 16: Německo – Příliv migrantů v letech 1999 – 2005 .....</i>	92
<i>Tabulka 17: Německo – přistěhovalci z vybraných zemí Evropy .....</i>	92

Seznam obrázků

<i>Obrázek 1: Slábnoucí efekt pravděpodobnosti migrace podle teorie síťových vazeb .....</i>	12
<i>Obrázek 2: Pull a push migrace .....</i>	14
<i>Obrázek 3: Dopad migrace v hypotetickém modelu .....</i>	15
<i>Obrázek 4: Negativní korelace mezi dávkami v nezaměstnanosti a mírou migrace ve vybraných zemích (v letech 1980 – 1995) .....</i>	26
<i>Obrázek 5 : Pravděpodobnost migrace v závislosti na věku potenciálních migrantů .....</i>	30
<i>Obrázek 6: Schéma postupného rozšiřování Evropské unie .....</i>	42

Seznam schémat

<i>Schéma 1: Stupně analýzy migrace .....</i>	6
<i>Schéma 2: Přejídné období pro volný pohyb pracovníků .....</i>	49

Seznam použitých zkratek

EU	Evropská unie
EU15	Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Německo, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Spojené království, Španělsko, Švédsko
CEEC10	Česká republika, Estonsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Malta, Maďarsko, Polsko, Slovensko, Slovinsko
EU25	státy EU15 + státy CEEC10
EU27	státy EU25 + Bulharsko, Rumunsko
AC10	shodné označení pro státy CEEC10
ACC13	CEEC10 + Bulharsko, Rumunsko a Turecko

Použité zkratky jednotlivých zemí

AUS	Austrálie	JAP	Japonsko
AUT	Rakousko	LUX	Lucembursko
BEL	Belgie	NDR	Nizozemí
CAN	Kanada	NZL	Nový Zéland
DNK	Dánsko	NOR	Norsko
FIN	Finsko	POL	Polsko
FRA	Francie	PRT	Portugalsko
GER	Německo	SPA	Španělsko
GRC	Řecko	SWE	Švédsko
HUN	Maďarsko	CHE	Švýcarsko
IRL	Irsko	GBR	Spojené království
ITA	Itálie	USA	Spojené státy americké

1 Úvod

Volný pohyb osob je jednou z nejzákladnějších svobod, které komunitární právo Evropské unie zaručuje. S právem volného pohybu osob v rámci Evropské unie se prvotně počítalo pouze pro pracující populaci. Původní představa volného pohybu občanů členských států po Evropské unii však nebyla plně v souladu se snahou o vytvoření jednotného trhu EU. Pod vlivem silících požadavků na lidskou dimenzi evropského prostoru bylo právo na volný pohyb následně dále rozšířeno s cílem obsáhnout všechny kategorie občanů, včetně těch ekonomicky neaktivních.

Zásada svobody volného pohybu osob byla v rámci Evropské unie uplatňována až do východního rozšíření v roce 2004, kdy se Evropská unie rozrostla o deset nových členských zemí – osm zemí střední a východní Evropy a dva státy Středomoří. Vůči osmi středoevropským a východoevropským členským státům uplatňuje šest z patnácti zemí EU15 přechodná ochranná období. Účelem těchto restrikcí je zamezit vysokému přílivu pracovních migrantů z nové části Evropské unie na území starých členských států.

Rok 2006 se stal klíčovým okamžikem pro přehodnocování postojů starých členských zemí k přechodným obdobím. Rok 2006 byl vyhlášen Evropským rokem mobility a očekávalo se přijetí důležitých rozhodnutí ohledně ochranných období namířených proti volnému pohybu pracovníků. Ačkoliv na počátku roku 2006 zveřejnila Evropská komise zprávu o působení přechodných období, na jejímž základě doporučila všem státům EU15 přehodnotit rozhodnutí uvalit přechodná období na nové členské země, avizovalo několik zemí bývalé patnáctky úmysl využít maximální možné délky pro ochranná období. Bakalářská práce se tedy bude mimo jiné zabývat opodstatněností přechodných období na volný pohyb pracovníků.

Bakalářská práce pojednává o mezinárodní migraci v rámci Evropské unie. Mezinárodní migrací budeme ve smyslu této práce rozumět migraci z nových členských zemí Evropské unie po rozšíření v roce 2004 do zemí bývalé evropské patnáctky. Práce si klade za cíl poskytnout stručnou analýzu faktorů ovlivňujících migraci v Evropské unii, dále stručně shrnout migrační vývoj po východním rozšíření ve vybraných evropských státech a ohodnotit očekávání starých členských států ohledně migračního přílivu ze zemí střední a východní Evropy.

První část bakalářské práce se zabývá základními pojmy a definicemi migrace, dále vývojem teoretických přístupů k migraci a jejich hlavními hypotézami a poznatky. V této

kapitole se zaměřím také na určení ekonomického dopadu migrace na cílovou i mateřskou zem.

Další kapitola se zaměřuje na popis základních ekonomických a neekonomických faktorů, které mají přímý vliv na rozhodnutí migrovat. Speciální kapitola je pak věnována socioekonomickým faktorům migrace. V této kapitole se pokusím nastínit předpokládanou strukturu potenciálních migrantů z nových členských zemí.

Pátá kapitola je věnována migraci uvnitř Evropské unie, historickým migračním trendům v Evropské unii a procesu integrace. V části této kapitoly budou stručně načrtnuty charakteristiky nových členských států Evropské unie a srovnání jejich ekonomické pozice se státy bývalé patnáctky. Pozornost bude věnována také procesu utváření přechodných období v průběhu přístupových jednání s deseti (tehdy) kandidátskými zeměmi.

Předmětem následující šesté kapitoly jsou jednotlivé metody odhadu migračního potenciálu z nových členských zemí do původních států EU. Jedná se především o snahu shrnout výsledky autorů studií zaměřených právě na odhad budoucích migračních toků. Většina těchto studií byla publikována těsně před rokem 2004, v jednotlivých pracích lze vysledovat postupný časový odstup od prvotních obav starých členských států z imigrační vlny. V kontextu této kapitoly se budu zabývat také potenciálními nejsilnějšími zdrojovými zeměmi.

Těžiště poslední kapitoly tvoří nenaplněné obavy zemí původní evropské patnáctky z drtivého přívalu migrantů a jejich dopadu na pracovní trhy zemí EU15. V této kapitole se pokusím na analýze dostupných údajů ve vybraných zemích ukázat, že obavy z migrace z nových členských zemí EU25 jsou neopodstatněné.

2 Vymezení základních pojmů souvisejících s migrací

2.1 Migrace

Migrační proces jako forma mechanického pohybu obyvatelstva je v současné době jedním z nejdiskutovanějších témat, předmětem vnitropolitických i mezinárodních jednání všech vyspělých zemí světa. Odhaduje se, že celkový počet lidí usídlených mimo zemi svého narození se pohybuje okolo 190 milionů, což představuje zhruba 3 % celkové světové populace.¹ Ačkoliv většina migrantů volí tradiční imigrační destinace (Spojené státy americké, Kanada nebo Austrálie), rostoucí počet imigrantů pozoruje také Evropa.

Migrační proces není procesem jednoduchým, ať už se jej snažíme pochopit z pohledu samotného migranta či z pohledu potenciální hostitelské země. Jedná se o proces náročný a dlouhodobý – rozhodnutí opustit mateřskou zemi a následné přizpůsobení se novým podmínkám hostitelské země ovlivňuje nejen blízkou budoucnost samotného migranta (rodiny), ale i budoucnost následujících generací. Migraci tedy můžeme chápat jako *fenomén* působící na společnost mateřské i hostující země.

V souvislosti s rekordními hodnotami mezinárodní migrace se otázka míry *ekonomického a sociálního dopadu* migrace na společnost hostujících (ale i mateřských) zemí stala velmi naléhavou. Politické diskuze se typicky soustřeďují na tři hlavní otázky. *Jak obstojí imigranti na území hostitelské země? Jaký vliv budou mít na hospodářství hostující země? A jaká imigrační politika je pro danou zemi nejvýhodnější?*

Významnost těchto otázek je evidentní. V případě vysoce kvalifikovaných migrantů schopných rychle se adaptovat na podmínky a pracovní příležitosti hostující země, může migrace nahradit hostitelské zemi případný chybějící pracovní potenciál. V opačném případě představuje zátěž pro sociální systém země, zvyšuje nerovnosti v příjmech a přispívá tak k sociálnímu tlaku uvnitř společnosti. Otázka vlivu migrace na hospodářství dané země úzce souvisí s všeobecně rozšířeným názorem, že migrace má negativní efekt na pracovní příležitosti přijímající země. Obavy z nedostatku pracovních příležitostí a rostoucí nezaměstnanosti tuzemských obyvatel vytvářejí tlak na formování imigrační politiky státu.

---

¹ Jedná se o údaj za rok 2005. Zdroj: United Nations (The 2005 Revision)

2.2 Definice migrace a formy migrace

Ačkoliv se problematika migrace lidí v posledních letech stává stále více „populární“ jak na mezinárodní úrovni, tak i mezi laickou veřejností, není vymezení pojmu migrace jednoznačné. Migrace je typickým příkladem interdisciplinárního fenoménu, stává se tak předmětem zkoumání nejen v ekonomii, ale také sociologii, psychologii, demografii, politologii a dalších oborech. Jako důsledek snahy o globální přístup k migraci vznikl v roce 2004 *Glossary on Migration*², který migraci definuje jako proces prostorového přemístění osob mezi dvěma územními jednotkami, jehož důsledkem je změna bydliště (ať už krátkodobě či dlouhodobě).

Doc. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc., sociální geograf a odborník na problematiku migrace, popisuje migraci: „*Migrace je jen jedna z forem prostorové mobility obyvatelstva. Tou rozumíme pohyb obyvatelstva v geografickém prostoru z důvodu uspokojování potřeb v širším významu tohoto pojmu. Prostorová mobilita není pouhým fyzickým přemístěním, ale je to též proces výběru místa, spojený s emocionální vazbou k objektům či prostorovým celkům*“³

Veškerý pohyb osob v rámci definované zóny nazýváme **mobilitou obyvatel** (migrace). V rámci migrace rozlišujeme především mezi *vnitřní a vnější* (mezinárodní migrací). Pod pojmem vnitřní migrace rozumíme pohyb jednotlivce či skupiny uvnitř územního celku vymezeného státní hranicí, naproti tomu vnější (mezinárodní) migrace představuje pohyb osob za státními hranicemi vymezenou oblastí spojený s dlouho- či krátkodobým pobytem (změnou bydliště) na území jiného státu. Mezinárodní migrace tak na rozdíl od vnitřní způsobuje změnu počtu obyvatel státu.

Migraci dále členíme do skupin podle různých charakteristik. Podle směru migrace rozdělujeme migraci na *imigraci a emigraci*. Člověk opouštějící svoji domovskou zemi se stává emigrantem a člověk hledající své uplatnění na území hostitelského státu je označován jako imigrant (přistěhovalec). Každý migrant je zároveň emigrantem i imigrantem. Podle délky pobytu pak hovoříme o migraci *trvalé, dlouhodobé nebo krátkodobé*⁴. V rámci mezinárodní migrace rozlišujeme také migraci *dobrovolnou a vynucenou*. Dobrovolná migrace vychází z iniciativy jedince, je způsobena svobodným rozhodnutím jednotlivce či skupiny opustit svou mateřskou zemi. Naproti tomu lidé násilně

---

² International Organisation for Migration: *Glossary on Migration* (2004)

³ Vávra, J.: *Migrace (nejen za prací)*, str. 2

⁴ Podle definice OSN se migrantem stává každý člověk, který překročil státní hranice a v hostitelské zemi setrval déle než rok.

nuceni opustit své domovské prostředí (zemi) se účastní tzv. vynucené (nedobrovolné) migrace (např. vyhoštění, etnická nesnášenlivost, diktátorské režimy atd.).

Ve své práci se budu zabývat migrací dobrovolnou, vzhledem k účelu této bakalářské práce. Analýza nedobrovolné migrace je již nad rámec mé bakalářské práce, ač se zajisté jedná o téma zajímavé.

2.3 Teoretické přístupy k migraci

Migrace obyvatel mezi státy je historicky dlouhodobý, ekonomicky, sociálně, demograficky a jinými vlivy podmíněný fenomén, jehož společenské důsledky nelze dopředu jednoznačně předvídat. Migrace může pro cílovou i mateřskou zemi znamenat rozvoj, ale i stagnaci a útlum. Existenci migrace ovlivňuje celá řada faktorů. Impulzy k zahraniční migraci mohou být osobní, přírodně klimatické, společensko-sociální, politické nebo ekonomické. (Vařečková a kol. (2005))

Od druhé poloviny 20. století, kdy migrační toky zesílily, bylo koncipováno několik teoretických přístupů k migraci. Snaze vysvětlit fenomén migrace a popsat aspekty ovlivňující rozhodnutí lidí migrovat se věnovali nejen ekonomové, ale také sociologové, geografové, demografové a historici.

Migrační teorie se zpravidla zabývají třemi stěžejními otázkami:

- *Proč migrovat?*
- *Proč nemigrovat?*
- *A proč většina lidí nikdy nezvolí variantu přemístit se, ačkoliv na ně působí objektivní podmínky hovořící ve prospěch varianty migrovat?*

Teoretické přístupy k migraci byly vytvářeny na úrovni rozličných domén společenskovedních oborů. Nejčastěji rozlišujeme mezi *ekonomickými a neekonomickými přístupy* k migraci. Migrační teorie založené na ekonomickém přístupu zahrnují příslušné mikro a makro teorie, na jejichž formování měl zásadní vliv aktuální vývoj mikroekonomie a makroekonomie. Ekonomické teorie migrace přispívají díky schopnosti předpovídat budoucí vývoj migrace pomocí ekonometrických modelů velkou měrou k rozhodování států o migrační politice a příkládá se jim tak v odborné literatuře zásadní význam. Neekonomické přístupy k migraci je možné najít v okruhu mnoha oborů zabývajících se lidskou společností. Mezi nejznámější pak patří především přístupy založené na sociologických a sociopsychologických aspektech.

Teoretické přístupy k migraci dělíme také podle jejich zaměření analýzy migrace. Zpravidla jsou rozlišovány tři stěžejní stupně analýzy migrace, jejich stručné shrnutí je uvedeno ve schématu 1. Analýza založená na **mikroúrovni** se zabývá především rozhodováním jednotlivce migrovat a jejich očekáváními. Zaměřuje se na to, jak strukturální podmínky ovlivňují rozhodnutí jednotlivce či rodiny migrovat. Některé teorie vysvětlují *migraci jako investici jednotlivce do lidského kapitálu*, jiné se soustřeďují na vztahy mezi migranty, *na migrační sítě* a jejich vliv na rozhodování o migraci.

Analýzy migrace založené na **makroekonomické úrovni** se zaměřují na vysvětlení podmínek vedoucích k rovnováze mezi nabídkou a poptávkou po práci na regionálním pracovním trhu zasaženém přílivem migrantů hledajících práci. Jde tedy jednak o teorie zabývající se makroekonomickými determinanty migrace jako jsou *rozdíly v příjmech, HDP per capita či míry nezaměstnanosti*, ale také o teorie založené na institucionálních rozdílech v jednotlivých zemích.

Důležitým spojníkem mezi makroekonomickými a mikroekonomickými úrovněmi analýzy je tzv. **mesolevel**⁵. Tento přístup k analýze migrace je založen na síťových efektech a klade hlavní *důraz na sociální sítě a vazby mezi potenciálními migranty a předchozími migranty v cílové destinaci*.

Nevýhodou všech teorií migrace zůstává ovšem jejich jednostrannost. Jak již bylo zmíněno, migrace je příkladem mezioborového fenoménu a k jejímu zkoumání je potřeba kombinovat více přístupů a hledisek.

Schéma 1: Stupně analýzy migrace

MIKRO Hodnoty, přání a očekávání jednotlivce	MESO Sociální sítě	MAKRO Makroekonomická struktura a rovnováha
<ul style="list-style-type: none"> - Maximalizující homo oeconomicus - Snaha zlepšit podmínky života - Snaha o zajištění společenského postavení - Maximalizace zisku 	<ul style="list-style-type: none"> - Sociální vazby na rodinu, přátele, místo narození - Vazby na etnické, politické a náboženské organizace mateřské země - Síťové efekty mezi 	<ul style="list-style-type: none"> - Teorie zabývající se makroekonomickými podmínkami rovnováhy⁶ - Rozdíly v příjmech a míře nezaměstnanosti - Politická regulace mezinárodní a meziregionální mobility

⁵ Terminologie je převzata z knihy Thomase Faista (2000): *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Čerpáno z: Krieger (2004)

⁶ Theory of rational choice, Dual labour market theory, řada institucionálních teorií

	potenciálními migranty a dřívějšími migranty	- Demografické a ekologické faktory migrace (populační růst, úroveň technologické vybavenosti...)
--	--	--

Zdroj: Krieger (2004)

2.3.1 Neoklasická teorie migrace

Jednou z teorií migrace je neoklasická teorie, za jejíž předchůdce lze považovat již *Adama Smithe* či geografa *Ernesta Ravensteina*. Hlavním předpokladem neoklasického modelu migrace je jednotlivec maximalizující svůj užitek vzhledem k jeho rozpočtovému omezení. Centrální argument se pak odvíjí od **úrovně mezd**.

Migrace se vyskytuje jako důsledek geografických rozdílů v poptávce po práci a nabídce práce v jednotlivých zemích či regionech. Regiony s nedostatkem práce v porovnání s kapitálem (tedy s přebytkem poptávky po práci nad nabídkou) jsou charakteristické vysokými mzdami, zatímco regiony s přebytečnou nabídkou práce vzhledem ke kapitálu čelí nízkým rovnovážným mzdám. *Rozdíl v úrovni mezd způsobuje migrační tok* z regionu s nízkými mzdami do regionu s vysokými mzdami. Jako důsledek migračního toku se zvyšuje nabídka práce v regionech s vysokými mzdami a snižuje v regionech s nízkými mzdami. V regionech s vysokými mzdami tak postupně klesá úroveň mzdy, podobně v regionech s nízkými mzdami postupně roste na novou rovnovážnou úroveň. Migrační tok ustává v momentě, kdy rozdíl v úrovni mezd pokryje právě náklady spojené s přesídlením. Neoklasický model migrace předpokládá, že pracovní migrace vzniká jako reakce na **aktuální mzdové rozdíly**, čím větší je mzdový rozdíl mezi regiony, tím silnější migrační tok.

Tento jednoduchý migrační model byl během let rozšířen řadou autorů. Ve snaze vysvětlit migrační toky z venkovských do městských oblastí v rozvinutých zemích položil Michal P. Todaro a John R. Harris základy moderní neoklasické migrační teorii. Ačkoliv jsou venkovské regiony charakteristické převážně nedostatkem pracovníků, pozorovali Harris a Todaro migrační toky směřující z venkovských oblastí do měst. Toto zjištění tak bylo zcela v rozporu s předpokladem jednoduchého neoklasického migračního modelu.

Harris-Todaro (1970) migrační model tak *opouští předpoklad plné zaměstnanosti* v mateřské i cílové zemi (regionu) a nahrazuje ho rozhodováním migrantů v závislosti na jejich subjektivních úvahách o šancích získat práci v cílové zemi. I přestože sílí přesídlování obyvatel do městských oblastí může vést až k nezaměstnanosti, způsobuje

vyhlídka na získání lépe placené práce ve městech migrační tok z venkovských do městských oblastí. Na rozdíl od jednoduchého neoklasického migračního modelu předpokládá Harris-Todarův model migraci jako důsledek nikoliv aktuálních nýbrž **očekávaných mzdových rozdílů**. Klíčovou proměnnou pro určení směru a velikosti migrace je příjem migranta vážený pravděpodobností získat práci v cílové zemi. Harris-Todarův model byl během následujících let modifikován ve snaze přiblížit se více realitě několika dalšími autory, závěry těchto modelů však zůstaly zcela v souladu s původním modelem.

Nicméně při aplikování závěrů Harris-Todarova neoklasického modelu je potřeba mít na zřeteli, že ve skutečnosti neexistuje oddělená „migrační jednotka“. Migrační proces je vykonáván lidskými bytostmi, které během svého života získaly určité (specifické) dovednosti, know-how, tedy jinými slovy investovaly do rozšíření svého lidského kapitálu. V modelu neoklasické teorie migrace se pohyb kapitálu řídí podle stejného vzoru jako pohyb pracovní síly. Regiony s relativním nedostatkem kapitálu jsou charakteristické vyšší mírou výnosnosti kapitálu v porovnání s regiony s relativním dostatkem kapitálu, což následně vede k přesunu kapitálu do oblasti s relativním nedostatkem. Stejně závěry lze tedy uvést i pro lidský kapitál.

2.3.2 Teorie lidského kapitálu (Human Capital Theory)

Koncepce lidského kapitálu pronikla v roce 1962 díky ekonomovi Larrymu Sjaastadovi také do teorie migrace. Teorie lidského kapitálu pojednává o migraci jako o rozhodnutí jednotlivce *investovat do lidského kapitálu*. V závislosti na výši úrovně dosažené kvalifikace porovnává migrant současnou diskontovanou hodnotu očekávaného výnosu z investice do svého lidského kapitálu v jednotlivých potenciálních cílových zemích vzhledem k mateřské zemi. K rozhodnutí přesídlit se dojde v momentě, kdy očekávaný výnos z migrace snížený o náklady spojené s přesídlením je vyšší v potenciální cílové zemi než v mateřské. Podle teorie migrace jako investice do lidského kapitálu bude migrant směřovat do země s **nejvyšším čistým očekávaným výnosem** z migrace.

Náklady spojené s přesídlením nezahrnují pouze *peněžní náklady*, jako jsou např. cestovní výdaje, výdaje spojené se získáním informací o cílové destinaci, peněžní rozdíly v životních nákladech aj., nýbrž také *psychologické náklady* např. duševní strádání spojené s opuštěním rodiny a přátel, nutností naučit se cizí jazyk a orientovat se v neznámém prostředí.

Výhody přesídlení můžeme také rozdělit na peněžní a nepeněžní. Mezi peněžní výhody migrace lze zahrnout očekávaný vyšší příjem v cílové destinaci spojený např. se zaměstnaneckými výhodami, nižšími daněmi či úlevami na dani z příjmu. Za nepeněžní prospěch migrace považujeme nižší úroveň znečištění, kvalitnější životní prostředí v cílové zemi nebo preferovaný politický systém.

Porovnávání jednotlivých výnosů z migrace a nákladů spojených s migrací je ryze **individuální záležitostí** a každý jedinec jim přikládá subjektivní váhu v závislosti na osobních charakteristikách, jako jsou věk, pohlaví, úroveň dosaženého vzdělání, počet dětí atd.

Nicméně teorie lidského kapitálu předpokládá, že s rostoucím *věkem potenciálního migranta* klesá pravděpodobnost přesídlení. Důvodem pro snižující se pravděpodobnost migrace s růstem věku je očekávaný krátký časový úsek, v kterém migrant může těžit ze změny bydliště v porovnání s náklady, které mu takové přesídlení způsobí.

Úroveň dosaženého vzdělání má přesně opačný efekt na sklon k migraci; čím vyšší dosažené vzdělání tím vyšší pravděpodobnost migrace. Důvodem je snížení rizika spojeného s přesídlením díky vyšší schopnosti migranta těžit ze získaných informací ohledně cílové destinaci a vyšší pravděpodobnosti získat kvalifikovanou práci.

Neposledním faktorem ovlivňujícím rozhodnutí jednotlivce migrovat je *vzdálenost mezi cílovou a mateřskou zemí*. Se vzrůstající vzdáleností roste riziko a taktéž náklady spojené s migrací.

Za hlavní přínos teorie migrace jako investice do lidského kapitálu k porozumění fenoménu migrace je považován způsob, s jakým pohlíží na faktory ovlivňující rozhodnutí lidí k migraci. Na rozdíl od neoklasické teorie, která se soustřeďuje především na agregované faktory pracovního trhu, jako jsou míra nezaměstnanosti a úroveň mezd, klade teorie lidského kapitálu důraz na **heterogenitu jednotlivců**. Vzhledem k rozdílným socioekonomickým vlastnostem lidí mohou v rámci jednoho regionu vznikat různé skupiny jednotlivců s rozličnými sklony k migraci. Důvodem je rozdílná úroveň kvalifikace a schopnosti investovat do specifického lidského kapitálu.

2.3.3 Nová ekonomie migrace (New Economics of Migration)

Stejně jako neoklasická teorie migrace a teorie lidského kapitálu se i nová ekonomie migrace orientuje na analýzu rozhodování jednotlivce k migraci a snaží se zodpovědět otázku motivu k migrování. Na rozdíl od obou výše zmíněných ekonomických teorií migrací, které se zabývají fenoménem migrace jako individuálním rozhodnutím

ovlivněném především subjektivními pohnutkami jedince, přístup nové ekonomické teorie je rozdílný. Lidé nejsou izolováni v průběhu svého rozhodování od ostatních ekonomických aktérů, rozhodnutí k migraci je tedy do značné míry podmíněno právě **širším okolím migranta**.

V průběhu osmdesátých let 19. století řada ekonomů kritizovala striktní předpoklady neoklasické teorie migrace pro jejich nemožnost věrohodně se přiblížit k popisu reality. Nová ekonomie migrace tak přišla s několika zásadními aspekty modelování migrace:

- a) Postoje a stanoviska k rozhodnutí migrovat nejsou utvářena pouze na individuální úrovni, ale také na širší skupinové úrovni, především v kontextu domácnosti a rodiny.
- b) Základní zhodnocení důvodů k migraci se nemá orientovat pouze na maximalizaci zisku jednotlivce z potenciálního přesídlení. Proces rozhodování k migraci je ovlivněn také mírou ohodnocení rizik a záměrem minimalizovat tato případná rizika.

Ekonom Jakob Mincer (1978) analyzoval fenomén migrace v širším kontextu **rodinných vazeb**. Rozsah a počet pracujících členů domácnosti znásobují náklady případně užitek rodiny z migrace. Mincer vyjádřil myšlenku, že vazby mezi členy rodiny představují negativní personální externality, a snižují tak záměr rodiny migrovat. Ti členové rodiny či skupiny vázaných osob, kteří nemigrují z vlastního rozhodnutí, čelí zpravidla nižším příjmům v cílové zemi, než pokud by zůstali ve své mateřské zemi. Jejich slabší schopnost adaptovat se na nové podmínky pracovního trhu cílové destinace snižuje i šance na získání zaměstnání. Rodina jako celek bude tedy podle Mincera migrovat pouze v případě, že *zisky jedněch členů internalizují ztráty ostatních*. Zvyšování míry participace žen vede k těsnější vzájemné závislosti v rozhodování migrovat obou partnerů, tím snižuje sklon k migraci. Obecně platí, že čím větší skupina vzájemně vázaných osob (čím vyšší počet osob v domácnosti/rodině), tím nižší tíhnutí k migraci.

Nová ekonomie migrace zvolila jiný přístup k modelování migrace, a to přes **sdílení rizik** v rámci chování rodiny. Na rozdíl od jednotlivců, domácnosti mají možnost *diverzifikovat rizika* prostřednictvím vytváření *strategických plánů* uvnitř rodiny. Někteří rodinní příslušníci mohou být vysláni hledat si práci na zahraničním pracovním trhu s lepšími mzdovými podmínkami, a tím minimalizovat případná rizika rodiny. Klasickým

příkladem rozložení rizika rodinou z minulosti je vysílání mladých mužů „na zkušenou“, zatímco hlava rodiny – otec – setrvával v mateřské zemi.

Ve vyspělých zemích probíhá diverzifikace rizik prostřednictvím *pojistného systému*, který zahrnuje jednak (povinné) sociální pojištění, pojištění v nezaměstnanosti aj. Pro některé potenciální migranty (především pak např. pro migranty z třetích zemí a zemí, kde není možnost rozložit rizika pomocí vládních programů či pojistného systému) a jejich rodiny se touha participovat na pojistném systému může stát primární motivací k migraci.

2.3.4 Teorie síťových vazeb (Network Migration Theory)

Teorie síťových vazeb poskytuje dynamický pohled na fenomén migrace. Migrace se na základě vazeb mezi dřívějšími migranty a potenciálními migranty může stát *sebezáchovným procesem*.

Existuje celá řada ekonomických faktorů podporujících rozhodnutí jednotlivce migrovat, ať již se jedná o perspektivu vyššího příjmu, zlepšení životních podmínek nebo diverzifikace rizik domácnosti. Rozhodne-li se jedinec nebo rodina opustit mateřskou zemi, čelí kvůli nedostatku informací o podmínkách a možnostech pracovního trhu v cílové destinaci vysokému riziku a nákladům. Jak již bylo zmíněno, náklady spojené s migrací zahrnují jednak peněžní složku a jednak psychologické náklady – riziko deprivace z opuštění přátel a pobytu v neznámém prostředí. S každým dalším migrantem se tyto náklady díky napojení na **síťové vazby** snižují.

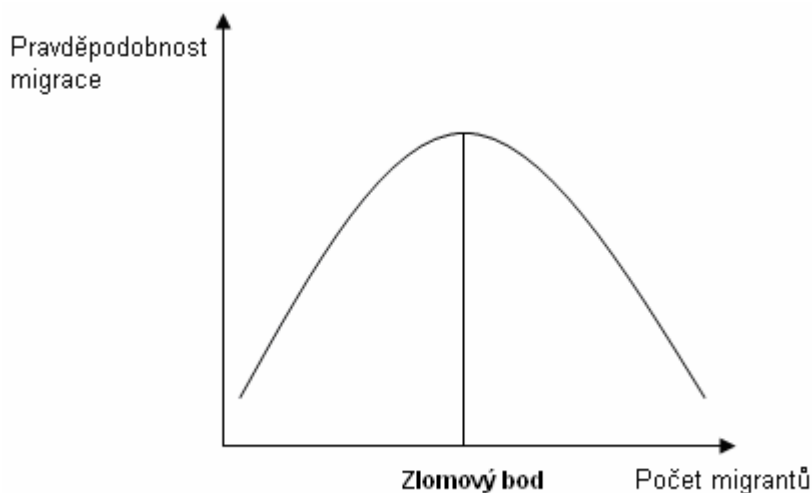
Potenciální migranti mohou očekávat pomoc od dřívějších migrantů například při hledání ubytování nebo práce. Existující sítě mezi migranty snižují také riziko ze sociální deprivace, neboť migranti mají možnost koexistovat (integrovat se) v rámci společné komunity. Jinými slovy, síťové vazby mezi migranty poskytují druh *sociálního kapitálu*, který snižuje riziko a náklady, a tím zvyšuje pravděpodobnost migrace.

S každým nově příchozím jedincem stoupá počet migrantů a utvrzují se tak sociální sítě v cílové zemi, současně každý nově příchozí migrant disponuje vazbami na mateřskou zemi, a tím se proces migrace stává *sebezáchovným*. Nicméně nemusí být nutně všichni migranti v cílové zemi napojeni na vzájemné sociální vazby. Díky přílivu nových migrantů na pracovní trh cílové země současně klesá úroveň mezd a zvyšuje se nezaměstnanost. Samočinný proces migrace je tak v rámci teorie síťových vazeb oslabován, případně dojde k jeho úplnému zastavení.

Pravděpodobnost potenciální migrace v závislosti na počtu migrantů v cílové zemi znázorňuje následující graf. V první polovině grafu dominuje pozitivní efekt z migrace

díky vzájemným sociálním vazbám mezi migranty, s každým nově příchozím migrantem však vzniká konkurence na trhu práce a snižuje se mzda. Pozitivní efekt mizí a od zlomového bodu převažuje negativní efekt z migrace.

Obrázek 1: Slábnoucí efekt pravděpodobnosti migrace podle teorie síťových vazeb

Slábnoucí efekt pravděpodobnosti migrace je podstatný pro stabilitu celého modelu. V případě absence předpokladu slábnoucího efektu by totiž docházelo k nerealistickému stěhování celých národů, a to po nekonečně dlouhou dobu.

Teorie síťových vazeb patří mezi tzv. *socioekonomické přístupy k migraci*. Tento přístup nespolehá pouze na vysvětlení tendencí migrovat jako individuální rozhodnutí jednotlivce nebo rodiny, nýbrž zdůrazňuje migraci jako **system**, kde každé jednotlivé rozhodnutí ovlivňuje další vývoj migrace.

2.3.5 Pull-push migrační model

Pull-push migrační model můžeme považovat za jakýsi obecný pohled na migraci, neboť v sobě zahrnuje poznatky z výše zmíněných teorií migrace. Počátky pull-push migračního modelu spadají již do 19. století, kdy geograf *Ernst Ravenstein* rozdělil faktory ovlivňující migraci na *tahové (pull)* a *tlakové (push)*. Podstata definování pull a push faktorů je základním předpokladem neoklasického modelu migrace.

Rozhodnutí jednotlivce migrovat může být jednotlivými faktory buď oslabeno, nebo naopak podporováno. Push (tlakové) faktory jsou takové faktory, které způsobují migrantovu *nespokojenost* s mateřskou zemí a nutí ho opustit svou zemi, naproti tomu pull (tahové) faktory vytvářejí v migrantovi *subjektivní pocit přitažlivosti* cílové země.

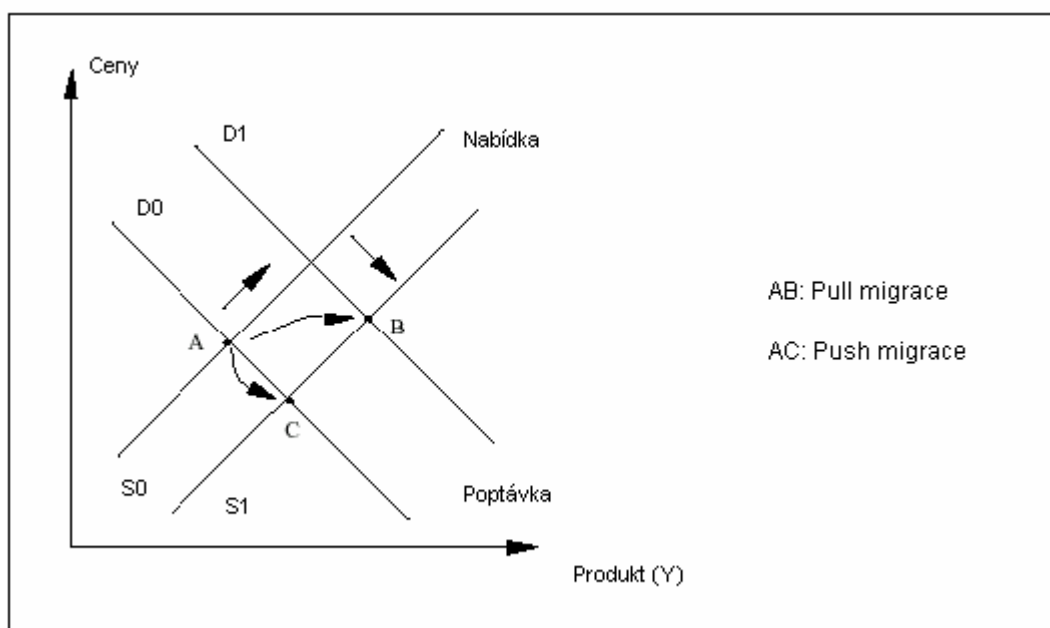
Klaus F. Zimmermann definoval koncept poptávkové pull a nabídkové push migrace. Mějme standardní graf agregátní poptávky a nabídky, kde agregátní nabídka má kladný sklon (viz obrázek 2). Dále předpokládejme, že agregátní poptávka v hostující zemi vzroste. V důsledku pohybu agregátní poptávky z pozice D0 na D1, výstup a ceny (mzdy) porostou. V případě růstu cenové hladiny může být pro cílovou zemi výhodné povolit příliv imigrantů ve snaze zamezit inflačním tlakům a profitovat z dodatečného nárůstu produktu. Příliv imigrantů do země povede ceteris paribus k posunu agregátní nabídky doleva z pozice S0 na S1 – ceny opět klesají a produkt dodatečně roste. Vzdálenost AB na obrázku 2 představuje efekt poptávkové pull migrace, zatímco vzdálenost AC nabídkovou push migraci.

Stručně shrnuto, nabídková push migrace ovlivňuje agregátní nabídku, kdežto poptávková pull migrace odpovídá posunům křivky agregátní poptávky. Zimmermann označuje všechny interní faktory mající vliv na agregátní poptávku země jako činitele pull migrace, kdežto externí a interní faktory asociované s migrací a působící na agregátní nabídku definuje jako determinanty push migrace.

Lepší ekonomické podmínky hostující země v porovnání s mateřskou měřené ekonomickými ukazateli jako je míra nezaměstnanosti, úroveň mezd nebo výše sociálního zabezpečení spadají pod činitele push migrace. Také demografické faktory, zejména věkové složení obyvatel, míra ekonomické aktivity obyvatel aj., působí na strukturu nabídky práce a spadají tak pod faktory push migrace.

Obrázek 2: Pull a push migrace

Zdroj: Bauer, Zimmermann (1999)

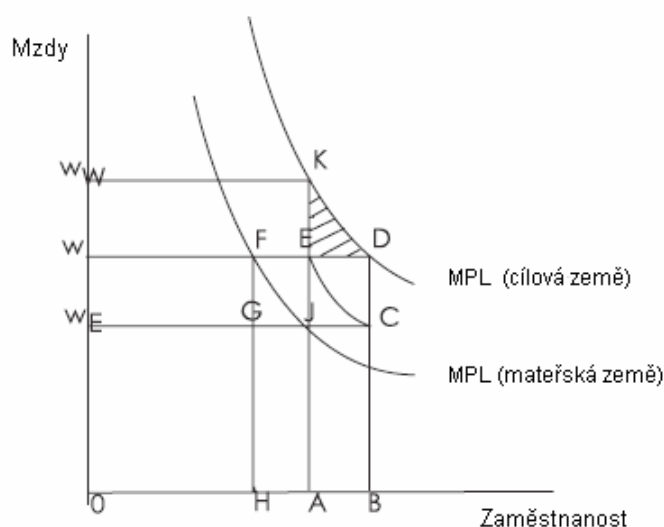
2.4 Ekonomické dopady migrace

Migrace patří mezi fenomény, které mají v současné době přímý dopad na politiku a ekonomiku cílové i vysílající země. Ovlivnění ekonomiky obou zemí v důsledku migrace se v souvislosti s rozšířením Evropské unie stalo klíčovou otázkou také na evropském kontinentu. Ptát se však na míru vlivu fenoménu natolik složitého, jakým je migrace, je v globálním světě otevřených ekonomik problematické.

V odborné literatuře zabývající se dopady migrace na hospodářství cílové země existují dva přístupy. Jedná se především o zkoumání efektu, který migrace má na *pracovní trh hostující země*, a dopady migrace na *sociální politiku cílové země*.

V hypotetickém případě, kdy pracovní trhy cílových zemí fungují bez vnějších zásahů vlád či odborů a mzdy jsou perfektně pružné, je migrace prospěšná jak pro cílovou, tak i pro mateřskou zemi (Sinn (2004)). Migrace v takovém případě zvyšuje celkové bohatství a zlepšuje efektivnost alokace zdrojů v obou zasažených zemích.

Obrázek 3: Dopad migrace v hypotetickém modelu

Zdroj: Drinkwater et al. (2003)

Obrázek 3 ukazuje, co se stane v případě, že dojde k migraci z mateřské do cílové zemi za hypotetických podmínek. Mzdy v cílové zemi jsou vyšší než mzdy ve zdrojové zemi, tedy, tak jak předpokládá neoklasická teorie migrace, migrace bude směřovat směrem ze zdrojové do cílové destinace. Migranti sníží počet zaměstnaných ve své mateřské zemi o HA , současně dojde ke zvýšení zaměstnanosti v cílové destinaci o množství $AB = HA$. Oblast pod křivkou MPL odpovídá celkovému výstupu dané destinace. V důsledku migrace se tak zvýší výstup v cílové destinaci o množství $KDBA$ a sníží v mateřské zemi o $FJAH$. Čisté zvýšení celkového bohatství tedy odpovídá rozdílu mezi oblastmi $KDBA$ a $FJAH$. Migrace tak **zvýšuje celkové bohatství** o oblast $KDCE$.

Migrace přetrvá tak dlouho, dokud bude existovat rozdíl ve mzdách (nebo dokud se náklady spojené s migrací nebudou rovnat právě tomuto rozdílu). V důsledku migračních toků mzdy v cílové destinaci klesají a ve zdrojové rostou, dokud nedojde k jejich úplnému vyrovnání⁷. Mzdy tak tvoří *signální a alokační funkci* pro pracovní sílu z obou regionů, následkem čehož dochází také k lepší alokaci práce. (Drinkwater et al. (2003), Sinn (2004)).

Tento hypotetický model však předpokládá, že oba regiony produkují shodný výstup a jejich pracovní síla je shodná (ignoruje rozdíly v lidském kapitálu). Dalším silným předpokladem modelu je fungující pracovní trh bez jakýchkoliv strnulostí. Vztah mezi zaměstnaností, migrací a hospodářským růstem je v hypotetickém modelu jednoduchý.

⁷ Za předpokladu, že náklady spojené s migrací jsou nulové.

Migranti vytváří nová pracovní místa, s růstem obyvatel roste spotřeba a následně i hospodářský růst.

Nicméně realita pracovních trhů v Evropě je jiná. Sinn (2004) tvrdí, že v důsledku *mzdových rigidit na trzích práce* v západní Evropě klesá schopnost těchto pracovních trhů absorbovat velké množství imigrantů. Pracovní trhy západní Evropy dnes nefungují tak, jak předpokládá hypotetický model. Jednotlivá pracovní místa jsou vázána na řadu zdanění, pojištění a povinností vyplývajících z nabídky pracovních pozic pro zaměstnavatele. Tento fakt následně vytváří dojem, že množství pracovních příležitostí je *omezeno*. Každé další zvýšení zájemců o práci tak musí nutně produkovat vítěze a poražené.

Mzdy jsou v evropském kontextu strnulé směrem dolů v důsledku odborů a minimálních mezd. Sociální stát navíc poskytuje lákavou příležitost pro ty, kteří nemohou najít práci, v podobě podpory v nezaměstnanosti, možnosti předčasného odchodu do důchodu a ostatních sociálních podpor. Podpora v nezaměstnanosti tak odrazuje domácí pracovníky od akceptování práce za nižší mzdu. Naopak migranti bývají zpravidla ochotni přijmout práci za nižší mzdu, než odpovídá jejich kvalifikaci.

V evropském kontextu sociálního státu a rigidit na pracovním trhu je klíčovým faktorem k určení dopadu migrace na mzdy a zaměstnanost cílové destinace *znalost struktury migrantů*. Především jde o znalost, zdali migranti budou tvořit substitut nebo komplement⁸ k domácím pracovníkům. Bauer a Zimmermann (1999) dospěli k názoru, že příliv nekvalifikovaných migrantů povede k snížení mezd nekvalifikované domácí pracovní síly a následně k zvýšení nezaměstnanosti v této skupině. Zatímco příliv kvalifikovaných pracovníků povede k zvýšení mezd nekvalifikované domácí pracovní síly a k celkovému snížení nezaměstnanosti. Bauer a Zimmermann (1999) nicméně následně ukazují, že většina studií, které se snažily odhadnout dopad přílivu imigrantů (ať již převážně kvalifikovaných či nekvalifikovaných) na mzdy a zaměstnanost domácí pracovní síly, konstatovala jen velmi malý (zanedbatelný), v mnoha případech dokonce pozitivní, efekt na domácí pracovní trh.

---

⁸ Dva typy pracovníků jsou substituty v případě, že zvýšení zaměstnanosti jednoho vede ke snížení poptávky po práci druhého. Naopak pracovníci tvoří komplementy, jestliže zvýšení zaměstnanosti jednoho vede ke zvýšené poptávce po práci druhého.

3 Faktory ovlivňující migraci

Jednotlivé teorie migrace se snažily o vysvětlení a popis motivů, které nutí migranty k opuštění jejich mateřské a přesídlení do cizí hostující země. Analýza faktorů hovořících ve prospěch či proti migraci je tak součástí každé jednotlivé migrační teorie. Spolu s rozvojem zájmu o fenomén migrace v různých oblastech společenských věd vznikla potřeba ohodnotit sílu vlivu jednotlivých příčin migrace na potenciálního migranta. Autoři, ať již jimi byli ekonomové, geografové nebo odborníci z oblasti demografie, si kladli následující otázky:

- *Co jsou explicitní motivy k migraci?*
- *Jak důležité jsou ekonomické motivy ve vztahu k ryze osobním nebo sociálním motivům?*
- *Které ze socioekonomických příčin migrace mají nejsilnější vliv na rozhodování o migraci?*
- *Je osobní zkušenost s nezaměstnaností důležitým faktorem ovlivňujícím migraci?*
- *Jaký vliv má úroveň příjmu migranta na jeho rozhodnutí migrovat, a je materiální deprivace dostatečným důvodem k opuštění mateřské země?*

Těmito a podobnými otázkami se zabývá každá studie zaměřená na analýzu determinantů migrace.

K nejčastěji zmiňovaným ekonomickým impulzům k migraci patří **ekonomická vyspělost cílového státu**. Obecně platí, že lidé se rozhodnou změnit zemi pouze za předpokladu, že ekonomická úroveň cílového přijímacího státu je vyšší než dlouhodobý standard mateřského státu.

Vedle *makroekonomických faktorů* – jako je HDP na obyvatele, míra zaměstnanosti, míra státu blahobytu atd. – ovlivňuje rozhodování migrujícího jednotlivce také celá škála *mikroekonomických a psychologických faktorů*, které lze jen obtížně měřit a odhadovat. Mezi tyto faktory lze zahrnout osobní parametry jako je úroveň vzdělání, věk, preference životního prostředí, ale také imigrační politiky cílových zemí. Vedle těchto faktorů se objevují zcela specifické důvody k výběru právě oné cílové země např. možnosti zvyšování kvalifikace, možnosti uplatnění, zvyšování jazykových dovedností, případně velikost dříve usazených národních minorit v cílové destinaci.

Vzhledem k tomu, že se v Evropské unii v současné době prakticky nevyskytují motivy migrace, jako jsou rozsáhlé přírodní katastrofy, válkou zasažené regiony či civilní násilí, zaměřím se na ekonomické stimuly migrace a pokusím se alespoň stručně popsat nejdůležitější faktory ovlivňující migraci uvnitř Evropské unie.

3.1 Ekonomické faktory migrace

3.1.1 Rozdíly v příjmech a HDP na obyvatele

Pojednáváme-li o pracovní migraci musíme brát v úvahu, kdo jsou aktéři procesu rozhodování o pracovní migraci. Jsou jím jednak potenciální migranti, kteří zvažují, zdali migrovat či nikoliv, zdrojová mateřská země a cílová hostující země. Ekonomiky obou, cílové i mateřské, zemí poskytují potenciálnímu migrantovi určitý soubor pracovních příležitostí a dosažitelné životní úrovně.

Tradičně se předpokládá, že každý potenciální migrant usiluje především o *zvýšení své životní úrovně*. Rozhodnutí pro migraci je motivováno snahou migranta maximalizovat své potenciální ekonomické možnosti. Po zvážení všech přijatelných možností se rozhodne pro takovou ekonomiku (zemí), která mu poskytne nejvyšší čistý příjem z migrace.

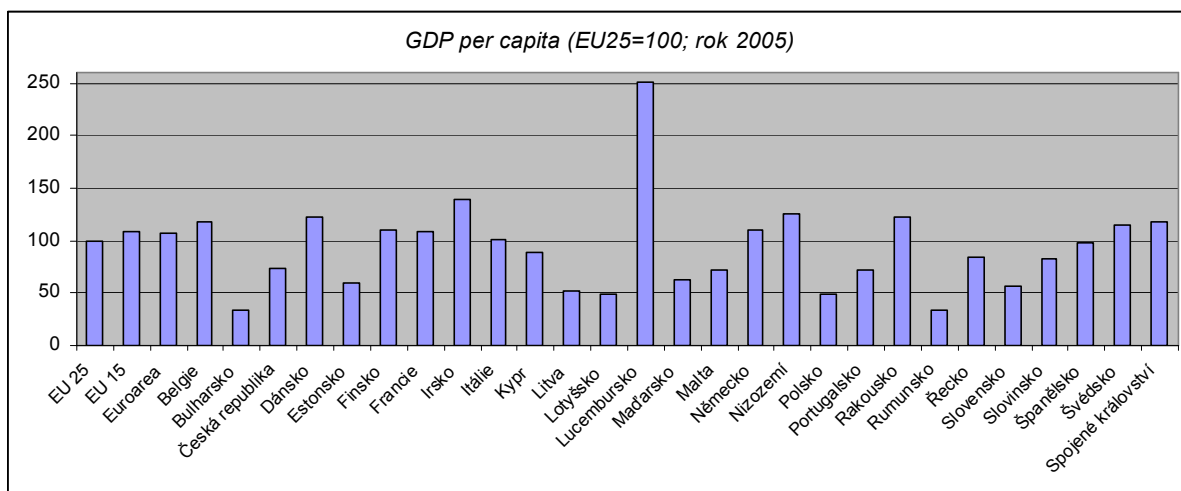
Jako proxy indikátor ekonomické vyspělosti dané země můžeme považovat **hrubý domácí produkt** na obyvatele. Indikátor ekonomické vyspělosti cílové země má bezpochyby vliv nejen na *směr* migrace, ale také na *velikost* očekávaného migračního toku. Obecně (v souladu s migračními teoriemi) lze očekávat, že migrace bude směřovat ze zemí s nízkým PPP HDP na obyvatele a vysokou nezaměstnaností do zemí s vysokým PPP HDP per capita a nízkou nezaměstnaností.

Následující graf znázorňuje objemový index hrubého domácího produktu na obyvatele v jednotlivých zemích Evropské unie (EU27) v PPS (EU25=100)⁹. Graf ukazuje, že rozdíly v ekonomické vyspělosti mezi starými a novými zeměmi Evropské unie stále přetrvávají. V přístupovém roce 2004 byl rozdíl v ekonomické úrovni (měřený v PPP HDP per capita) vysoký (některé země nedosahovaly ani poloviny průměrné úrovně v zemích EU15), což vedlo k obavám z velkého přílivu pracovních migrantů do zemí EU15. O rozdílné úrovni v hrubém domácím produktu v přístupovém roce bude pojednáno podrobněji dále.

---

⁹ Pracuje se s nejsouhrnnějším vyjádřením parity kupní síly použitelným na přepočtení celého hrubého domácího produktu z údajů v národních měnách na vzájemně porovnatelné údaje ve standardech kupní síly (PPS). PPS je následně vyjádřen ve vztahu k evropskému průměru (EU25=100).

Graf 1: Srovnání HDP v PPS (EU25=100) na obyvatele v jednotlivých zemích Evropské unie (rok 2005)

Zdroj: Eurostat

Vedle hrubého domácího produktu patří k důležitým ekonomickým stimulům k migraci **mzdový** (či příjmový) **rozdíl** mezi cílovou a mateřskou zemí. Ačkoliv lze namítnout, že úroveň mzdy nelze brát jako ukazatel užítku migranta (či že se migrant v souladu s teorií nové ekonomie migrace rozhoduje v širším kontextu rodiny a maximalizuje tak pravděpodobně užitek celé rodiny), většina studií se omezuje na tuto hrubou aproximaci užítku jednotlivce.

Téměř všechny studie zaměřené na ekonomické determinanty migrace konstatovaly statisticky významný pozitivní efekt mzdové (příjmové) úrovně v cílové destinaci na velikost migrace. Dle neoklasické teorie migrace je vztah mezi mzdovými (příjmovými) rozdíly a úrovní emigrací z daného regionu jednoduchý. Čím vyšší je mzdový rozdíl mezi cílovou a mateřskou zemí, tím vyšší je míra emigrace z tohoto regionu do cílové destinace. Neoklasická teorie migrace tak předpokládá lineární negativní vztah mezi mzdovými disparitami a migrací.

Jak již bylo zmíněno, byla neoklasická teorie migrace v průběhu let mnoha autory doplňována a pozměňována. Docházelo především k uvolňování striktních předpokladů, jako jsou neutralita migrantů k riziku, dokonalá informovanost migrantů o cílové destinaci a neexistenci bariér v migraci (Horváth (2006)).

Faini a Venturini¹⁰ potvrdili, že rozdíly v příjmech mezi cílovou destinací a mateřskou zemí hrají významnou roli v migračním procesu. Tento poznatek však rozšířili o

¹⁰ Faini a Venturini (1994): *Migration and Growth: The Experience of Southern Europe*; převzato z Bauer a Zimmermann (1999)

tvrzení, že vztah mezi faktorem rozdílu v příjmech a migrací není lineární, nýbrž má konkávní tvar a připomíná převrácenou parabolu. Faini a Venturini tvrdí, že *likvidní omezení* (jako speciální případ transakčních nákladů migrace) tvoří významnou překážku pro chudé migranty. V prvotních fázích ekonomického vývoje regionu tedy zlepšení ekonomické úrovně vede spíše k vyšší než nižší migraci v důsledku vylepšení finančních podmínek pro potenciální migranty. Tito migranti tak díky zlepšení ekonomických poměrů svého mateřského regionu mohou překonat likvidní omezení, které jim dříve bránilo v migraci.

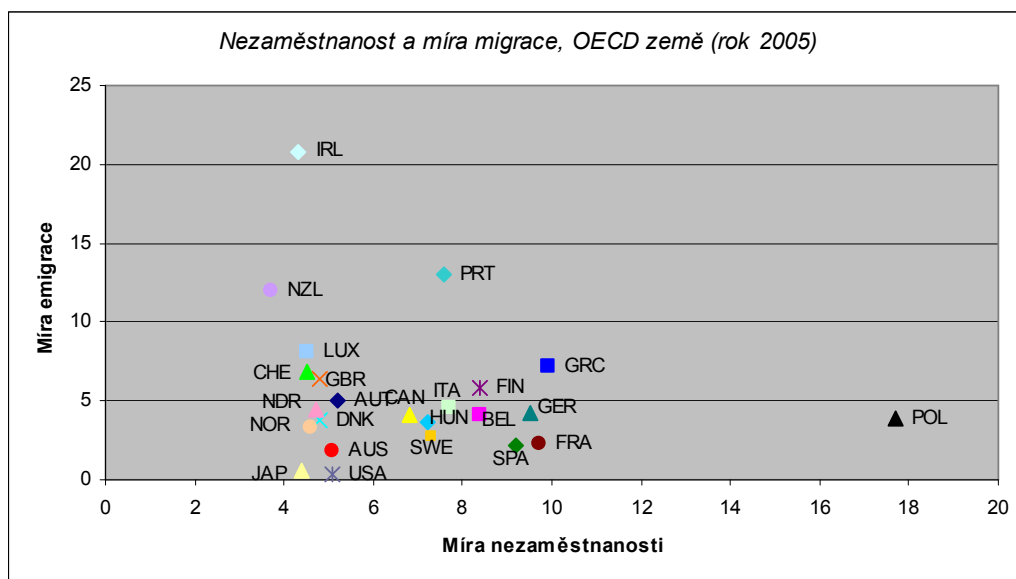
3.1.2 Úroveň nezaměstnanosti v cílové a mateřské zemi

Dalším významným vztahem, který se migrační studie snaží analyzovat, je vztah mezi migrací a nezaměstnaností v cílovém i mateřském regionu. **Míra zaměstnanosti** či **nezaměstnanosti** je považována za proxy indikátor *pracovních příležitostí* v migraci zasažených regionech. Výzkumy jednotlivých studií však dávají *nejednoznačné závěry* při zkoumání vlivu nezaměstnanosti na míru migrace.

Navzdory tomu, co předpokládají teorie migrace, našli někteří autoři negativní korelaci mezi pracovními příležitostmi v cílové destinaci a míře migračního toku. Tento poznatek by znamenal, že nedostatek pracovních příležitostí v daném regionu neodradí migranty od rozhodnutí migrovat právě do tohoto regionu (např. Zaiceva (2004)). Již Harris a Todaro objevili nesrovnalosti klasické migrační teorie a skutečnosti, když pozorovali velký příliv migrantů do městských oblastí i přes nedostatek pracovních příležitostí ve městech. Bauer a Zimmermann (1999) poskytují vysvětlení faktu, že mnoho studií konstatuje rozporuplný vliv nezaměstnanosti na míru migrace, použitím agregovaných dat.

Následující graf ukazuje míru emigrace a míru nezaměstnanosti ve vybraných zemích OECD. Neoklasická teorie migrace předpokládá, že čím vyšší je v dané zemi míra nezaměstnanosti, tím vyšší by měla být tendence opouštět daný region. Tedy jinými slovy tím vyšší bychom měli získat míru emigrace. Z grafu je patrné, že země s vyšší mírou nezaměstnanosti nevykazují nijak výrazně vyšší míru emigrace. Míra nezaměstnanosti v mateřské zemi tedy nemusí být dostatečným důvodem k rozhodnutí migrovat.

Graf 2: Míra nezaměstnanosti a míra emigrace ve vybraných zemích OECD (rok 2005)

Zdroj dat: OECD

3.1.3 Vliv volného obchodu na migraci

Důležitým faktorem ve vyhodnocování migračních toků uvnitř Evropské unie je *efekt volného obchodu na migraci*. Uvnitř prostoru jednotného trhu Evropské unie je zaručen jak volný pohyb pracovníků, tak volný pohyb kapitálu, zboží a služeb. Migrace je tak pouze jedním z potenciálních kanálů, jimiž může docházet k vyrovnání rozdílů ve vybavenosti produkčními faktory a k efektivní alokaci zdrojů v Evropské unii. Zbylé dva kanály – volný pohyb kapitálu a zboží – fungují mezi novými státy a bývalými státy Evropské unie (EU15) již od počátku jejich transformace na tržní ekonomiky.

Je-li pracovní migrace substitut k volnému obchodu, vede vyhodnocování migračních toků bez zahrnutí vlivu vzájemného působení volného obchodu a migrace do analýzy k přeceňování výhod spojených s migrací. Naopak je-li migrace komplementem k volnému obchodu, dochází k podceňování efektů pracovní migrace na trh cílové země (Boeri a Brücker (2005A)).

Neoklasická teorie migrace předpokládá, že pracovní migrace je substitutem k volnému obchodu, odstranění obchodních překážek vede k *specializaci* v produkci.

Uvažujme jednoduchý příklad dvou zemí, první je vyspělá země s relativním dostatkem kvalifikovaných pracovníků vůči nekvalifikovaným, druhá rozvojová země s relativním přebytkem nekvalifikovaných pracovníků nad kvalifikovanými. Dále předpokládejme, že obě země vyrábějí výrobky A a B, přičemž k výrobě A je potřeba

kvalifikovaných pracovníků a k výrobě B nekvalifikovaných. K jejich produkci využívají obě země stejné (dva) produkční faktory a taktéž identickou technologii výroby.

V momentě odstranění obchodních bariér mezi oběma zeměmi, země s relativním dostatkem kvalifikovaných pracovníků začne vyvážet statek využívající při výrobě intenzivněji kvalifikovanou práci – tedy statek A, a dovážet statek B. Stejně tak dojde ke specializaci výroby v rozvojové zemi.

Vzájemný obchod povede ve vyspělé zemi k poklesu úrovně mezd nekvalifikovaných pracovníků a současně k nárůstu mezd kvalifikovaných pracovníků, opačný mechanismus proběhne v rozvojové zemi. V dlouhém období dojde následně k *vyrovnání úrovně mezd* pro kvalifikované a nekvalifikované pracovníky napříč oběma zeměmi.

Analogicky odstranění bariér na trhu práce či na kapitálovém trhu vyústí v *pohyb* daného výrobního faktoru směrem k zemi s relativním nedostatkem, což v dlouhém období opět vede k vyrovnání cen produkčních faktorů. V momentě shodných cen produkčních faktorů obou zemí mizí i podněty k pracovní migraci, volný pohyb služeb a kapitálu tak lze za určitých podmínek považovat za **substitut** k migraci.

Naneštěstí ekonomická teorie neposkytuje jednoznačnou odpověď na otázku, zdali je volný obchod skutečně substitutem k pracovní migraci. V odborné literatuře existuje řada dalších analýz, které poukazují na fakt, že pracovní migrace může být za určitých podmínek komplementem k volnému obchodu.

Hlavní argument se soustřeďuje na uvolnění předpokladů neoklasického modelu. Trefler (1997) ve své práci poukazuje na to, že pokud uvolníme striktní předpoklad shodných technologií výroby, dojde po odstranění bariér pouze k vyrovnání *relativních cen* faktorů. Stimuly k pracovní migraci tak přetrvávají a volný obchod je tak spíše komplementem k pracovní migraci. Mimo to existují i další odborné práce pojednávající o pracovní migraci spíše jako o komplementu k volnému obchodu (např. uvolníme-li předpoklad homogenity produktů).

3.1.4 Imigrační politika

Imigrační politika prováděná potenciální hostující zemí hraje vyznanou roli při rozhodování o migraci. Podle typu imigrační politiky tak může docházet k odrazování či povzbuzování potenciálních migrantů k přesídlení. Imigrační politika může být také vhodným **nástrojem na regulaci migrace** na území hostujícího státu. V závislosti na žádaných charakteristikách migrantů – např. věk, úroveň dosaženého vzdělání, zdravotní

stav, země původu atd. – tak potenciální cílové země regulují počet migrantů na svém území. Imigrační politiky jsou vesměs ve všech zemích *selektivní* a snaží se o filtraci méně žádaných zájemců o migraci.

Ve světě se v současné době vyskytují tři základní typy imigračních politik (Rabušic a Burjanek (2003)):

a) Diskriminační model (model diferenční exkluze)

Tento model imigrační politiky je charakteristický pro Rakousko, Německo či Švýcarsko. Jeho hlavní podstatou je předpoklad návratu migrantů po určitém časovém úseku zpět do země původu. Migrantům je povoleno začlenit se do společenské sféry v hostující zemi jen omezeně. Zpravidla je jim otevřen přístup na pracovní trh, ale do ostatních oblastí (participace na systému sociálního zabezpečení, participace na veřejném životě, možnost získání občanství atd.) je jim přístup znemožněn.

b) Asimilační model

Asimilační model imigrační politiky předpokládá co nejrychlejší splynutí migranta s novou zemí. Procesu rychlé jednostranné adaptace má pomoci okamžité získání občanství, práv a povinností občana hostující země, na oplátku se migrant vzdává svého původního občanství, specifických kulturních rysů a zvyklostí. K asimilačnímu modelu se z evropských zemí nejvíce přibližuje politika Francie. Nicméně je sporné, nakolik se asimilační model imigrační politiky v praxi osvědčil. Daň za migraci se jeví jako příliš vysoká – ztráta identity a přijetí nových kulturních norem, jazyka, zvyků a sociálních standardů může být z pohledu sociálního smíru problematická.

c) Multikulturní model

Multikulturní model je jakýmsi kompromisem mezi asimilačním a diskriminačním modelem. Multikulturní model předpokládá, že migranti získají stejná práva majoritní společnosti a začlení se do ní. Přitom si však ponechávají specifické kulturní rysy a zvyklosti, které předávají dalším generacím. Multikulturní model se nesnaží o potlačení specifík migrantů, naopak je rozvíjí. Slabinou multikulturního modelu imigrační politiky je fakt, že migranti mohou zůstat i po několik generací neasimilováni.

Příkladem zemí, kde je tento model aplikován je Švédsko, Austrálie či Kanada.

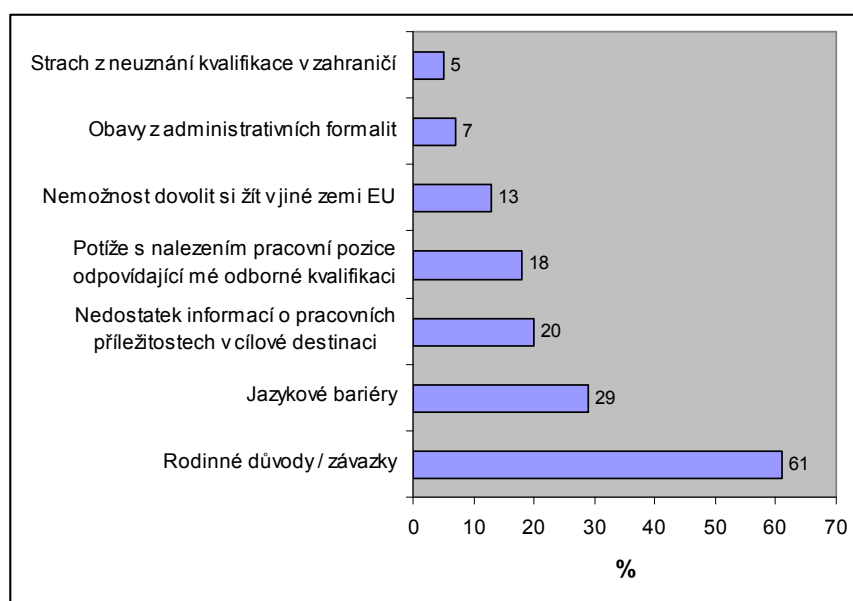
Jednotlivé modely imigračních politik nenalezneme v jejich čisté podobě, většina států inklinuje více k jednomu druhu modelu imigrační politiky, některé aspekty vypouští a přebírá aspekty jiného modelu.

3.2 Ostatní faktory ovlivňující migraci

Migrace není podmíněna pouze ekonomickými faktory, nýbrž celou řadou dalších mimoekonomických důvodů. Do procesu rozhodování vstupují psychologické aspekty, aspekt nejistoty a celá řada dalších těžko měřitelných faktorů.

Evropská komise (2003) provedla průzkum nejčastějších důvodů k odmítnutí myšlenky migrace. Následující graf poskytuje přehled výsledků průzkumu.

Graf 3: Hlavní bariéry migrace uvnitř států Evropské unie

Zdroj: European Commission (2003)

3.2.1 Socioekonomické faktory

Rozhodnutí migrovat nezávisí pouze na agregovaných ekonomických faktorech, ale odehrává se do značné míry na úrovni rozhodování jednotlivce. Proč se někteří rozhodnou z mateřské země odejít a jiní ne, ačkoliv na všechny stejně působí výše zmíněné

ekonomické faktory migrace? Tato otázka vedla k řadě studií zaměřených na socioekonomické faktory migrace.

Mezi nejdůležitější charakteristiky jednotlivců, které mají přímý vliv na rozhodnutí migrovat, patří *věk, gender, rodinný stav a výše dosaženého vzdělání*. Jednotlivým socioekonomickým charakteristikám a jejich vlivu na migrační rozhodnutí se podrobně věnuji v následující kapitole bakalářské práce.

3.2.2 Kulturní a jazykové bariéry

Dalším příkladem neekonomického faktoru mající vliv na rozhodnutí migrovat jsou jazykové a kulturní bariéry mezi cílovou a mateřskou zemí. Jazykové bariéry hrají ústřední roli při rozhodování jedince o délce pobytu v zahraničí. Neznalost jazyka cílové země a bariéra studia cizího jazyka patří v procesu rozhodování o migraci k silným motivům odrazujícím od migrace. Jazyková vybavenost nevstupuje pouze do procesu rozhodování o migraci jako takovém, ale ovlivňuje i *výběr cílové země*. Migranti zpravidla preferují země s co nejmenšími (či dokonce žádnými) jazykovými bariérami¹¹.

Kromě jazykových bariér vstupují do procesu rozhodování migranta také úvahy o kulturní odlišnosti a schopnosti multikulturní absorpce v cílové zemi.

Hassler et al. (2002) ve své práci vyslovují domněnku, že jazykové a kulturní bariéry jsou jednou z hlavních příčin nízké mobility obyvatel v Evropě. Evropané jsou značně méně mobilní než například Američané, Kanadčané či Australané nebo Japonci. Hassler (2002) poukázal dále na fakt, že země s historicky nižší mobilitou obyvatel čelí v průměru vyšší nezaměstnanosti.

Ačkoliv jazykové a kulturní bariéry do určité míry přispívají k nižší přeshraniční mobilitě obyvatelstva v Evropě, nelze jimi vysvětlit všeobecně nízkou regionální mobilitu evropského obyvatelstva.

3.2.3 Systém sociálního zabezpečení v cílové a mateřské zemi

Štědrost systému sociálního zabezpečení v obou zemích hraje svou roli při rozhodování o migraci. Jak již bylo zmíněno, Evropa je charakteristická poměrně nízkou mobilitou, a to i na úrovni jednotlivých regionů. Neochota lidí stěhovat se za prací může být na jednu stranu vysvětlena vysokými náklady spojenými s přesídlením.

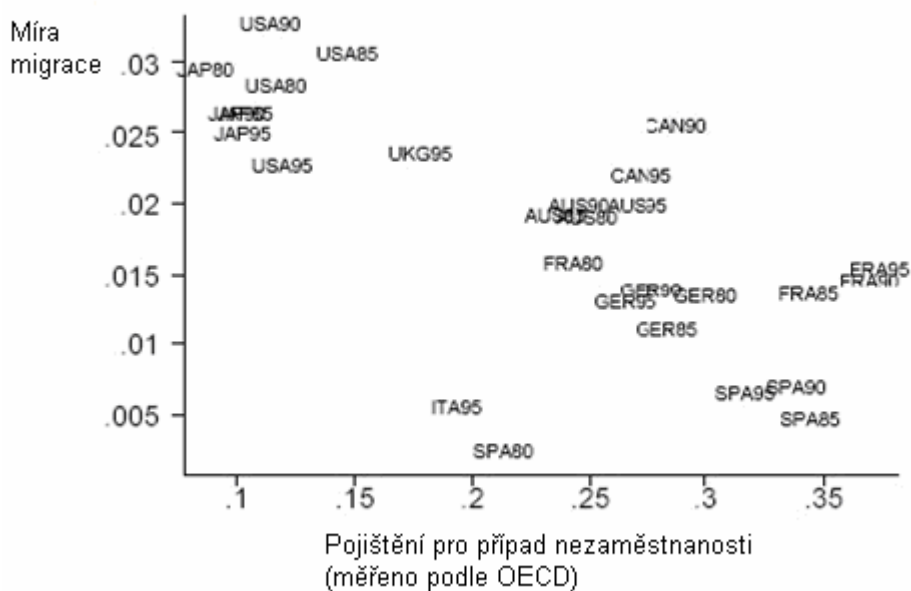
---

¹¹ Nízké jazykové a kulturní bariéry vysvětlují vysoký podíl migrantů ze Slovenska a zemí bývalé Jugoslávie na území České republiky. Ke konci roku 2006 tvořili Ukrajinci a Slovinci nejčetnější skupinu cizinců na území ČR. (viz tabulka v příloze)

Hassler et al. (2002) vyslovili domněnku, že je-li migrace nákladná, je velmi pravděpodobné, že jedinci, kteří jsou dobře zabezpečeni proti riziku nezaměstnanosti (či ve ztrátě zaměstnání) např. vysokými dávkami v nezaměstnanosti, mají zpravidla nižší intence hledat si zaměstnání na území jiného regionu, a tedy nižší sklon k migraci.

Hassler svou domněnku ilustroval na ukázce *negativní korelace mezi dávkami v nezaměstnanosti a mobilitou* obyvatelstva vybraných zemí. Z grafu je zřejmé, že země s vysokou mobilitou obyvatel (Japonsko, USA) jsou charakteristické nízkými dávkami v nezaměstnanosti, a naopak země jako Francie, Španělsko či Německo s nízkou mobilitou obyvatel vykazují štědrý systém sociálního zabezpečení (dávek v nezaměstnanosti).

Obrázek 4: *Negativní korelace mezi dávkami v nezaměstnanosti a mírou migrace ve vybraných zemích (v letech 1980 – 1995)*

Zdroj: Hassler, Mora, Storesletten, Zilibotti (2002)

Hassler et al. (2002) vysvětlují silnou poptávkou po systému sociálních dávek v zemích s nízkou mobilitou obyvatel strnulý stav téměř všech evropských zemí, které v současné době čelí vysoké nezaměstnanosti, vysokým sociálním dávkám a současně nízké mobilitě obyvatelstva.

Při posuzování štědrosti systému sociálního zabezpečení v jednotlivých zemích EU je třeba brát v úvahu také délku, po kterou se dávka v nezaměstnanosti vyplácí, a za jakých podmínek se dávky nezaměstnaným vyplácí. Tyto charakteristiky mají často vyšší váhu

než výše dávky samotné. V případě snadného přístupu k sociálním dávkám v cílové zemi, lze očekávat vyšší zájem migrantů o tuto destinaci.

3.2.4 Geografická vzdálenost

Borjas (1999) zkoumal vedle makroekonomických faktorů také vliv geografické vzdálenosti mezi mateřskou a cílovou zemí na migraci a potvrdil hypotézu, že *čím je cílová destinace vzdálenější od domovské země, tím více klesá migrace*. Jinými slovy existuje negativní vztah mezi vzdáleností cílové země a imigrací do tohoto regionu. Borjas zjistil, že s nárůstem vzdálenosti o 1000 mil od Spojených států amerických klesá emigrace o jeden procentní bod z dané domovské země.

Ačkoliv Borjas zkoumal vliv geografické vzdálenosti na datech o migraci ve Spojených státech amerických, jeho výsledky potvrzují hypotézu o negativním vztah mezi migrací a geografickou vzdáleností.

Intuitivně lze předvídat, že čím jsou od sebe cílová a domovská země více vzdálené, tím **vyšší jsou náklady** na přestěhování a tím nižší tedy migrační tok.

3.2.5 Psychologické náklady migrace

Mezi psychologické náklady migrace patří frustrace z opuštění rodiny a přátel a přesídlení do zcela neznámého prostředí. Mezi psychologické náklady migrace lze však také zahrnout řadu čistě individuálních faktorů, jakou je například strach z přesídlení, nízká důvěra ve vlastní schopnosti, či bezradnost a pocit vykořenění v cílové destinaci.

Psychologické náklady migrace jsou pravděpodobně tím nižší, čím kulturně a sociálně podobné jsou si navzájem mateřská a cílová země. Psychické strádání a frustraci z přemístění do značné míry eliminuje také možnost integrovat se mezi domácí obyvatele či migrační síť (tak jak je předpokládá teorie migračních vazeb).

4 Socioekonomické charakteristiky migrantů, aneb kdo je typickým migrantem z nových členských států?

Mnoho autorů studií zaměřených na odhadování migračního potenciálu z nových členských států do států bývalé evropské patnáctky dospělo k závěru, že strach z migrační vlny, která zahltí bývalou Evropskou unii, je přehnaný. Celkové migrační pohyby se očekávají spíše mírné, ačkoliv jednotlivé rozdělení migrantů v rámci států bývalé patnáctky nebude rovnoměrné.

Jako sumarizace výsledků dále zmíněných studií lze tvrdit, že zřejmě navzdory relativně velkým rozdílům v příjmech a ekonomické vyspělosti mezi státy EU15 a novými členskými státy a blízké geografické vzdálenosti *nejsou* čistě ekonomické faktory dostačujícím stimulem k masovému stěhování lidí.

Zadruhé není dostačující informace vědět, že maximálně zhruba 4 % populace středoevropských a východoevropských států EU25 se chystá usídlit se a hledat si práci na území jiného členského státu, nýbrž je potřeba znát, *kterých* 4 % populace se to týká. *Budou tito migranti pocházet z řad chudých obyvatel nových členských států? Jaká je jejich průměrná úroveň vzdělání? Budou tito migranti spíše mladí, a tudíž lze předpokládat, že se snadněji adaptují na nové podmínky, či budeme čelit spíše starším generacím?* Tyto a další otázky jsou pro rozhodování o migrační politice cílového státu stejně důležité jako odhad počtu migrantů.

Fakt, že někteří lidé se rozhodnou migrovat a jiní ne, naznačuje, že migranti se liší nějakým významným způsobem od zbytku společnosti. Lze tedy předpokládat, že průměrný migrant usídlený v cílové zemi se bude určitým způsobem lišit od průměrného občana jeho mateřské země.

Dopad migrace na ekonomiku cílové země tedy bude do značné míry ovlivňovat právě skladba migrantů a schopnost politiky cílové destinace využít předností těchto lidí.

Tato kapitola se bude zabývat nejdůležitějšími socioekonomickými charakteristikami migrantů, jako jsou například *věková struktura, pohlaví, úroveň dosaženého vzdělání či rodinný stav*. Tyto charakteristiky napovídají, jakou skladbu migrantů usilujících o práci lze na území evropské patnáctky očekávat.

Analýza hlavních socioekonomických charakteristik migrantů vychází z publikace Kriegerovy studie (2004) a z průzkumů veřejných mínění Eurobarometer¹².

4.1 Věková struktura migrantů

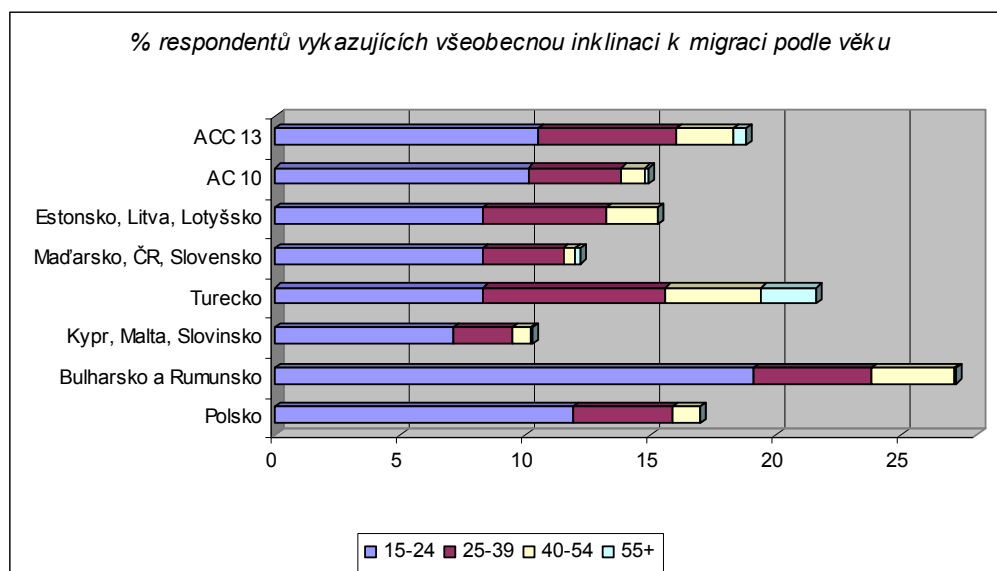
V odborné literatuře zabývající se migrací existuje široký konsensus, že věk je jednou z rozhodujících proměnných ovlivňujících jednotlivcovu rozhodnutí k migraci. Jak bylo zmíněno v kapitole o migračních teoriích, mladší generace bývají zpravidla více mobilní než generace jejich rodičů a lépe se adaptují na nově vzniklé podmínky, a to ať již uvažujeme podmínky všeobecně nebo podmínky pracovního trhu.

Mladší migranti mají také zpravidla lepší pracovní příležitosti na novém pracovním trhu a jsou v mnoha případech ochotni pracovat za nižší plat a na nižším postu, než jaký odpovídá jejich dosaženému vzdělání a pracovním zkušenostem.

Migrace je také, tak jak ji popisuje teorie lidského kapitálu, investice do vlastního lidského kapitálu. U mladších generací se tedy dá očekávat vyšší výnosnost z této investice, jednoduše na základě delšího časového úseku, z kterého mladší lidé mohou těžit.

S rostoucím věkem tedy pravděpodobnost migrace klesá a po padesátém roce života v podstatě mizí.

Graf 4: Rozdělení respondentů (general inclination) podle věku¹³

Zdroj: Krieger (2004)

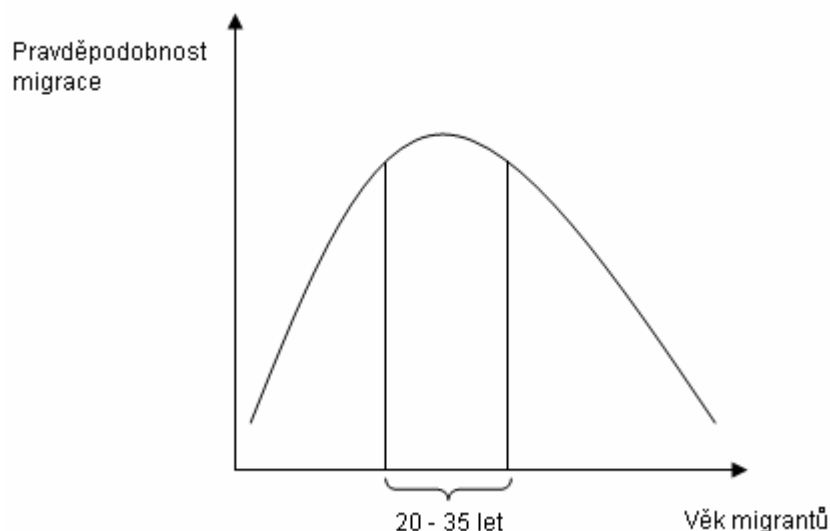
¹² Candidate Countries Eurobarometer 2002.1

¹³ AC10 = země které přistoupily k Evropské unii v roce 2004, ACC13 = deset přistupujících zemí v roce 2004, Rumunsko, Bulharsko a Turecko

Výsledky z Kriegerovy studie potvrzují kolektivní shodu odborné literatury o vlivu věku na rozhodnutí migrovat. Migrace se zpravidla odehrává v *dřívějších fázích života*, dominantní skupinou jsou potenciální migranti v rozmezí mezi 20 a 35 rokem života, což potvrzuje hypotézu teorie lidského kapitálu. Přínos potenciálních migrantů, kteří přesáhli čtyřicátý rok života, k celkové migraci je pouze minimální a v podstatě zanedbatelný.

Obrázek 5 : Pravděpodobnost migrace v závislosti na věku potenciálních migrantů

Přijímací země tedy mohou očekávat „novou krev“, která se bude ucházet o práci na jejich pracovních trzích, a mohou tak doufat v mírné *vylepšení demografické struktury*. Naproti tomu některé mateřské země mohou čelit problému odlivu mladých lidí do zahraničí, především mladí lidé v Bulharsku a Rumunsku vykázali nejvyšší sklon k migraci do zemí bývalé patnáctky.

4.2 Pohlaví

Tradičně největší podíl migrantů tvořili muži. Mladí muži byli vysíláni, aby si hledali práci na území jiného regionu a získali tak životní zkušenosti a finanční prostředky, které následně využili po návratu do rodinného prostředí. Ženy naopak zůstávaly ve svých domovech a staraly se o domácnost a děti. Migrace žen byla pouze doprovodným jevem fenoménu migrace a byla spojena především s přesídlením celé rodiny.

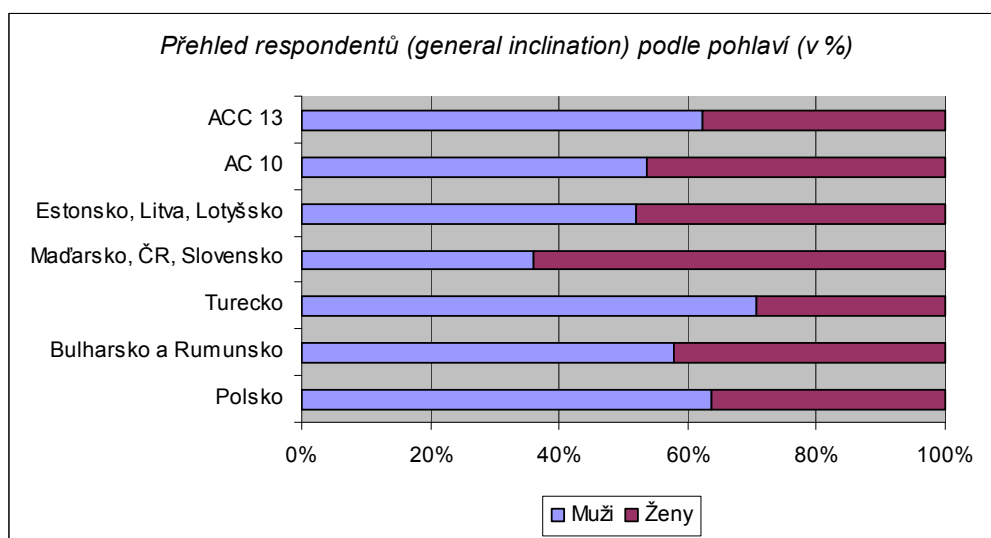
Od šedesátých let dvacátého století začínají ženy tvořit významnou složku pracovní migrace. Trend **feminizace migrace** se nejčastěji přičítá *proměně rolí ve společnosti*,

vyššímu dosaženému vzdělání žen a změně podmínek na pracovních trzích rozvinutých ekonomik.

Se vzrůstajícím trendem ve feminizaci migrace je třeba zmínit, že vzrůstá také polarizace mezi potenciálními migrantkami. Migrující ženy tvoří velmi heterogenní skupinu, Krieger (2004) ve své studii poukazuje na to, že ženy-migranti se liší ve svém socioekonomickém charakteru více než muži.

Hypotéza vzrůstající feminizace migrace je však zpochybněna vezmeme-li v úvahu současnou kandidátskou zemi, Turecko, a nové členské země, Bulharsko a Rumunsko. Ženy v těchto zemích bývají zpravidla více konzervativní, což se týká jednak tradičního životního stylu a jednak vyššího sklonu k averzi vůči riziku. Oba zmíněné aspekty souvisí s pravděpodobností migrace (úmyslem migrovat), lze tedy očekávat nižší sklon k migraci nežli z deseti členských zemí z východního rozšíření. Tato domněnka byla potvrzena právě průzkumem veřejného mínění Eurobarometr.

Graf 5: Rozdělení potenciálních migrantů podle pohlaví

Zdroj: Krieger (2004)

Graf přehledu respondentů, kteří vykazovali v průběhu průzkumu obecný sklon k migraci, ukazuje téměř shodné rozdělení podle pohlaví v deseti nových členských státech z východního rozšíření. Vezmeme-li v úvahu všech třináct států – nové členské státy a kandidátskou zemi Turecko – převažuje mírně mužská populace v inklinaci k migraci. Zatímco výsledky průzkumu v České republice, Maďarsku a Slovensku potvrzují domněnku o sílící feminizaci migrace, v Turecku naopak dominují muži.

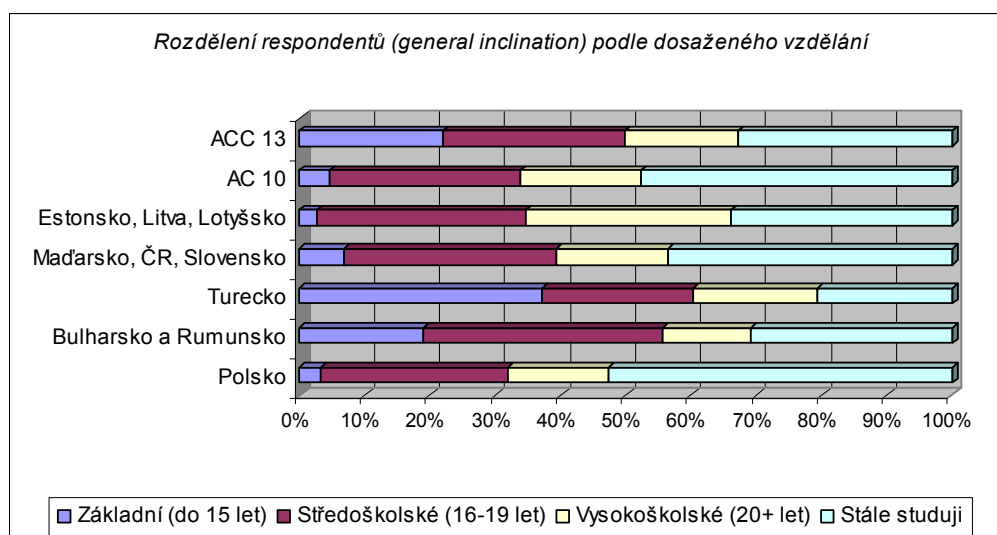
Výsledky průzkumu Eurobarometr z několika středoevropských zemí potvrzují hypotézu silícího trendu ve feminizaci migrace. Naproti tomu vezmeme-li v úvahu srovnání deseti nových členských států a kandidátské země Turecka, poměrně velké rozdíly v participaci žen na migraci vzhledem k mobilní populaci ukazují na polarizaci mezi migranty podle rozdílné averze vůči riziku.

4.3 Vzdělání

Dosažení vyššího stupně vzdělání je považováno za důležitý faktor *podporující migraci*. Teorie migrace jako investice do lidského kapitálu předpokládá, že vyšší úroveň vzdělání skýtá vyšší výnosnost této investice a vyšší pravděpodobnost získání kvalifikované práce. Dále se předpokládá, že vyšší úroveň dosaženého vzdělání poskytuje migrantovi lepší schopnosti *získávat a třídit* informace nezbytné pro rozhodnutí o migraci či přímo o pracovních příležitostech na trhu práce cílové země. Následkem lepší informovanosti klesá faktor nejistoty a riziko migrace a zvyšuje se tak pravděpodobnost k migraci.

Následující graf ukazuje analýzu úrovně dosaženého vzdělání respondentů, kteří odpověděli kladně na otázky týkající se všeobecné migrace v průzkumu veřejného mínění Eurobarometr.

Graf 6: Rozdělení respondentů podle výše dosaženého vzdělání

Zdroj: Krieger (2004)

Co se týče úrovně dosaženého vzdělání potenciálních migrantů z nových členských zemí a kandidátské země Turecka, vykazují tyto země dle výše uvedené grafu značné rozdíly.

V rámci členských zemí z východního rozšíření (AC10) téměř polovinu potenciální mobilní populace představují *studenti*, zhruba pětina potenciální populace migrantů dosáhla *vysokoškolského vzdělání* a méně než 5 % ukončilo svoje vzdělávání na základním stupni. Evropská unie tak dle výsledků šetření Eurobarometr může z deseti nových členských zemí očekávat především **vysoce kvalifikovanou pracovní sílu**.

Výsledky z kandidátské země a celkové výsledky za všechny zkoumané země (ACC13) představují odlišnou strukturu potenciálních migrantů. Počet potenciálních migrantů, kteří ukončili pouze základní vzdělání, se zvýšil na téměř 23 %, vezmeme-li v úvahu země ACC13. Rozdíl mezi skupinami zemí AC10 a ACC13 může být vysvětlen především výsledky Turecka, kde téměř 40 % potenciálních migrantů dosáhlo pouze základního vzdělání. Vysoký podíl migrantů mající pouze primární vzdělání vykazují také nové členské země EU z rozšíření v roce 2007, v Bulharsku a Rumunsku dosahuje tento podíl zhruba 20 % respondentů.

4.3.1 Brain drain

Je třeba připomenout, že v případě všech výše zmíněných výsledků se jedná pouze o všeobecnou migrační tendenci, procento lidí mající reálný sklon k migraci je značně nižší. Důležitou otázkou pro porovnání dopadů migrace na ekonomiku mateřské země představuje, kolik procent lidí s vysokoškolským diplomem skutečně odejde do zahraničí.

Ve vzájemné souvislosti v úvahu respondenty mající reálný sklon k migraci, je deset nových členských zemí v reálném ohrožení ztratit cca 3 % populace s vysokoškolským vzděláním. Problém vzrůstajícího trendu migrace vysokoškolsky kvalifikovaných lidí se dnes dotýká téměř všech vyspělých zemí světa. Také země bývalé patnáctky se potýkají s odlivem mozků, řada vědeckých a inženýrských kapacit hledá uplatnění především v Kanadě, Spojených státech amerických a Austrálii. V souvislosti se vstupem deseti středoevropských a východoevropských zemí se živě diskutovalo o odchodu vysoce kvalifikovaných jedinců z přistupujících zemí do zemí EU15. Řada zemí bývalé patnáctky v průběhu přístupových jednání či krátce po rozšíření v roce 2004 zavedla *nabídkové programy pro kvalifikované odborníky* z řad přistupujících zemí.

Důvody migrace vysokoškolsky vzdělaných jedinců jsou vesměs shodné jako obecné motivy k migraci. Jedná se o reakci na ekonomické podmínky mateřské a

cílové země, na rozdíly v příjmech a uplatnění na trhu práce, a jednak jde o reakci na imigrační politiku cílové země. Vedle obecných motivů migrace je třeba zmínit i specifické motivy k migraci vysokoškolsky vzdělaných lidí, mezi něž patří např. *specifické vzdělání, výzkum a jazykový výcvik, participace na specifickém výzkumném projektu* atd.

Analýza žádaných odborníků na evropském trhu práce vychází ze dvou hlavních zdrojů. Prvním jsou kvantitativní údaje získané monitoringem poptávky po kvalifikované pracovní síle na evropských sítích mobility jako je server EURES a z terénního šetření agentur zprostředkovávajících zaměstnání na evropském trhu práce. Podle studie dopadů migrace vysokoškolsky vzdělaných jedinců do zahraničí (Vařečková (2005)) nabízí nejvíce pracovních příležitostí pro kvalifikované pracovníky z řad zemí bývalé patnáctky především Velká Británie, Irsko a Francie. Co se profesní struktury týče, jsou v Evropě obecně nejvíce žádáni odborníci v oborech *informačních technologií, zdravotnictví, vědci, výzkumníci a techničtí inženýři*.

4.4 Zaměstnanecký status

Neoklasická teorie migrace považuje rozdíly v příjmech a rozdíly v pracovních příležitostech jako jedny z rozhodujících stimulů k migraci. Vzhledem k tomu, že subjektivní posouzení rozdílů v příjmech mezi mateřskou a cílovou zemí nelze získat dotazníkovým šetřením mezi reprezentativním vzorkem populace, zaměřují se výzkumy veřejného mínění na *status zaměstnanosti respondentů*.

Stav zaměstnanosti zahrnuje čtyři základní dimenze: Zaprvé se jedná o osoby v placeném zaměstnaneckém poměru, nezaměstnané jedince, studující a jiné neaktivní činnosti, tedy osoby stojící mimo pracovní sílu (ženy v domácnosti, důchodci aj.).

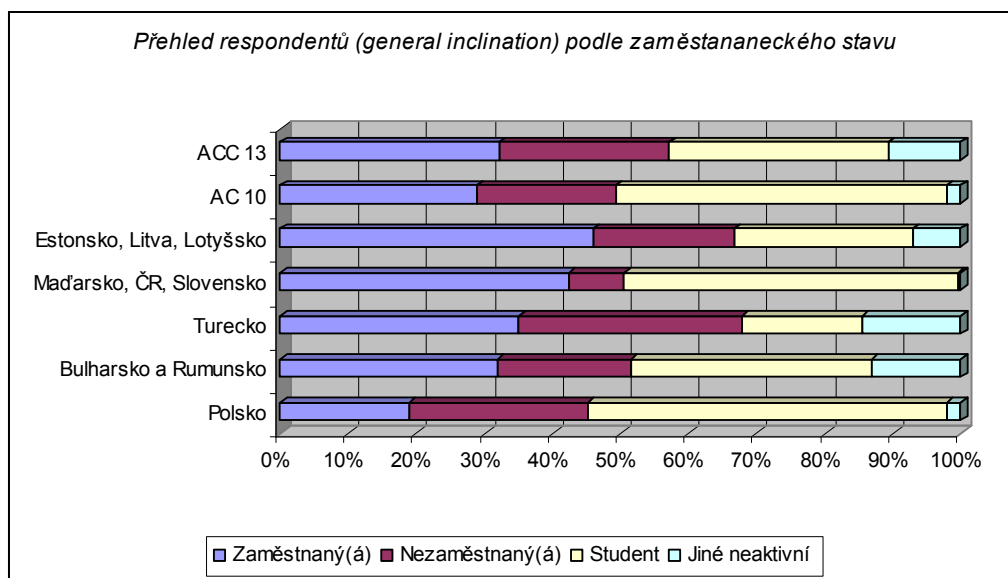
Základní hypotéza dotazníkového šetření zaměstnaneckého statusu respondentů předpokládá, že nezaměstnané osoby, především pak v oblastech s vysokou nezaměstnaností, jsou více ochotni hledat si práci na území jiného územního celku. Naproti tomu stojí argument, že k realizaci migrace je potřeba určitých minimálních finančních zdrojů. Příliš chudí potenciální migranti (a je realistické předpokládat, že dlouhou dobu nezaměstnaný člověk nevlastní velké finanční zdroje) si přesun za prací do jiných zemí nemohou dovolit, náklady spojené s migrací pro ně představují příliš velkou překážku.

Spojení obou hypotéz tak vede k vytvoření **pásma** potenciálních migrantů, migranti pod tímto pásmem jsou příliš chudí na to, aby si mohli dovolit migrovat, naopak migranti

nad tímto migračním pásmem jsou dostatečně finančně zajištěni ve své mateřské zemi (a tak neuvažují o migraci).

Migrační teorie mimo jiné předpokládají, že nezaměstnaní potenciální migranti jsou méně časově omezeni ve vyhledávání informací vztahujících se k podmínkám pracovního trhu cílové destinace.

Graf 7: Rozdělení respondentů podle zaměstnaneckého stavu

Zdroj: Krieger (2004)

Při pohledu na graf rozdělení respondentů podle zaměstnaneckého stavu jednoznačně převažují *studenti* mezi ekonomicky neaktivními skupinami potenciálních migrantů. Průzkum veřejného mínění mezi třinácti kandidátskými a novými členskými státy tak potvrzuje hypotézu, že úroveň dosaženého vzdělání a věk jsou silnými determinanty ovlivňující rozhodnutí migrovat.

Naopak podíl nezaměstnaných respondentů, kteří kladně odpověděli na otázky zkoumající všeobecný sklon k migraci, se mění v závislosti na jednotlivých skupinách států. Zatímco v Turecku počet nezaměstnaných respondentů s všeobecným sklonem k migraci dosahuje téměř třetiny a v Polsku pětiny dotázaných, Slovensko a státy střední Evropy vykazují pouze *malý podíl nezaměstnaných potenciálních migrantů*. Výsledky průzkumu z pobaltských republik, Turecka a Polska potvrzují neoklasický koncept migrace.

Výsledky průzkumu potvrzují hypotézu, že nezaměstnanost má pozitivní efekt na rozhodnutí migrovat, nicméně mnohem menší než se obecně usuzuje. Nezaměstnaní

potenciální migranti mají silnější touhu migrovat nežli chuť (a prostředky) migraci realizovat. Krieger (2004) odhaduje reálnou migraci nezaměstnaných jedinců na zhruba 2 % z celkového počtu nezaměstnaných. Obavy států bývalé evropské patnáctky z přílivu armády nezaměstnaných východoevropských a středoevropských zájemců o práci se nepotvrdily. Studie ukázala, že EU15 se bude muset spíše vypořádat se **zájmem studentů a kvalifikovaných pracovníků** nežli se zájmem nezaměstnaných migrantů.

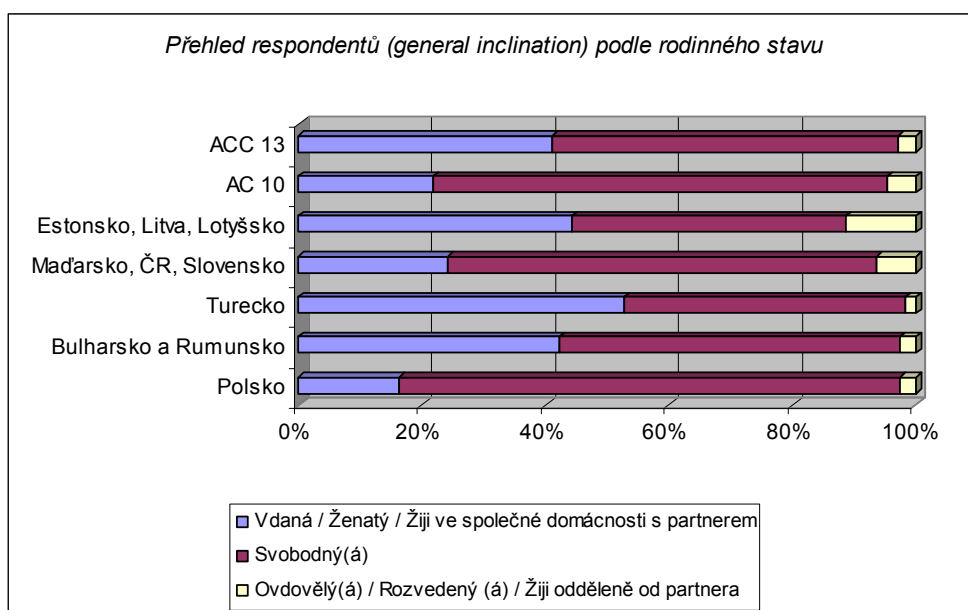
4.5 Rodinný stav

Koncepty migrace založené na socioekonomickém přístupu vyzdvihují důležitost vzájemných sociálních sítí mezi migranty v cílové i mateřské zemi. Čím silnější vazby na síť v domovské zemi, tím nižší sklon k migraci, a obráceně čím silnější jsou existující sociální síť v cílové destinaci, tím vyšší lze očekávat pravděpodobnost migrace u potenciálních migrantů.

V kontextu analýzy veřejného mínění bylo k faktoru *rodinného stavu* potenciálních migrantů přistupováno jako k **push/pull faktoru** ovlivňujícímu rozhodnutí migrovat. V souladu se socioekonomickými teoriemi migrace žít v manželském či partnerském svazku představuje pull faktor znemožňující migraci, kdežto být svobodná(ý) představuje významný push faktor umožňující migraci. Hypotéza vztahující se k rodinnému stavu migranta tedy předpokládá *nižší sklon k migraci u sezdáných jedinců a vyšší pravděpodobnost migrace u svobodných potenciálních migrantů*.

Tato hypotéza je podporována také teoriemi migrace, které zdůrazňují proces rozhodování k migraci jako rozhodnutí celé rodiny a nikoliv pouze jednotlivce.

Graf 8: Přehled rozdělení respondentů podle rodinného stavu

Zdroj: Krieger (2004)

Pohled na graf rozdělení respondentů se všeobecným sklonem k migraci ukazuje, že ačkoliv existují rozdíly mezi jednotlivými skupinami států, rozhodnutí migrovat *dominují* především *nesezdaní lidé*. V případě jednotlivých zemí se procentuální poměry významně liší, nicméně obecně lze konstatovat, že téměř 70 % potenciálních migrantů tvoří svobodní jedinci.

5 Migrace uvnitř Evropské unie

5.1 Historie¹⁴

Migrační proces obyvatelstva má v Evropě dlouhou historii. Lidé se odjakživa přesouvali z místa na místo a tímto svým pohybem sledovali určité cíle. Přesuny obyvatelstva, ať už se jedná o pohyb v prostoru uvnitř státu nebo v prostoru přes mezinárodní hranice, měly a mají nejrůznější příčiny. Přístup hostujících zemí k migrantům v minulosti a současné migrační politiky států mají mnoho shodných rysů. Snahy kontrolovat migrační toky na území svého státu, nepřijímat či zamezit vstupu nežádoucích skupin migrantů na území daného státu či naopak „nalákat“ migranty, kteří přinášejí bohatství, zručnost, zkušenosti a kulturu jsou jen stručným výčtem.

Mezi historicky nejvýznamnější migrační vlny, které se odehrály na území evropského kontinentu, patří velká řecká kolonizace (8. až 6. stol. p. n. l.), „stěhování národů“ (4. – 7. století) a vpád Arabů (v 8. stol.). Lidé se přesouvali v důsledku *přírodních katastrof, válečných konfliktů, do oblastí s lepší zemědělskou půdou či z důvodů náboženských a politických*. Počínaje 17. stoletím se mění migrační trend a spíše než přesouvání národů pozorujeme **migraci jednotlivců** a rodin. S nástupem éry migrace jednotlivců se mění také motiv pohybu obyvatelstva. Příčinou migrace se stále častěji stávají **důvody ekonomické**, lidé odcházejí do měst a hospodářsky vyspělejších oblastí, kde nacházejí lepší podmínky pro obživu a život.

Zatímco do 2. světové války byla Evropa z hlediska migrace spíše oblastí zdrojovou, po 2. světové válce a zejména pak od 70. let se stala převážně *cílovou destinací* pro migranty z celého světa. Proměnu evropského kontinentu z emigračního regionu na region imigrační lze sledovat v několika fázích.

V období od druhé světové války do zhruba šedesátých let dvacátého století lze charakterizovat jako usazování lidí vyhnaných ze svých domovů válkou. Ekonomicky motivovanou migrací v tomto období byl **přesun mezi domovskými zeměmi a jejich koloniemi** v rámci dekolonizace. Do Evropy se tak přestěhovávají migranti z Alžírka (Francie), Indie a Pákistánu (Velká Británie) či z Indonésie (Nizozemí).

Mezi roky 1961 a 1974 se migrace v Evropě vyvíjí ve znamení **gastarbeiterů** (hostující dělníci). Ekonomická situace Francie a Německa byla na počátku šedesátých let

---

¹⁴ Zpracováno podle Martin a Widgren (2002)

lepší než většiny ostatních evropských zemí. Na počátku šedesátých let dvacátého století tak počet volných míst ve Francii a Německu přesáhl počet nezaměstnaných, a došlo tak k zpřístupnění pracovních trhů Francie a Německa zájemcům o práci z Itálie a Španělska (kde nezaměstnanost byla v té době vysoká). Pracovní migraci navíc podpořil také vznik *Evropského hospodářského společenství*, který garantoval (i když s určitými omezeními – viz příloha) právo hledat si práci na území celé EHS. Myšlenka hostujících dělníků spočívala v předpokladu, že většina gastarbeiterů se po uplynutí dvou či tří let vrátí zpět do své mateřské země a díky vydělaným penězům tak pomůže zvýšit její ekonomický růst. Díky přetrvání ekonomické prosperity v Evropě a tomu, že se Itálie na konci šedesátých let stala prosperující zemí, se původ hostujících dělníků přesunul spíše k Maroku, Jugoslávii a Turecku.

V roce 1973 došlo k *ropné krizi*, která znamenala **ekonomickou krizi** pro Evropu i celý zbytek světa. Došlo ke stagnaci, snižování produkce, propouštění a rostla tak nezaměstnanost jak domácích pracovníků, tak i hostujících dělníků. Mnoho hostujících dělníků se rozhodlo zůstat v Německu nebo Francii, ačkoliv se očekávalo, že se většina rozhodne pro návrat. Situace v jejich zemích původu nebyla lepší než v západní Evropě, navíc jako dlouhodobí dělníci získali právo usídlit se v západní Evropě i přes ztrátu zaměstnání.

Třetí vlna migrace do Evropy tak byla ve znamení **rodinného sjednocování** gastarbeiterů. Sjednocení rodin hostujících dělníků s sebou přineslo řadu *sociálních a politických problémů*, neboť migranti a jejich rodiny pocházeli z rozdílného kulturního a náboženského prostředí. Německo a Francie se snažily odradit usídlené gastarbeitery od sjednocování svých rodin a přimět je k odjezdu ze země všemožnými prostředky. Nabízely finanční hotovost (často jako náhradu za platby do sociálního systému), neposkytly pracovní povolení dalším členům rodiny, povolovaly gastarbeiterům přivést si z domovské země pouze děti mladší 16 let atd. Většina snah o znemožnění unifikace rodin však selhala a gastarbeitři setrvali na území Německa a Francie.

V období od roku 1986 (po ukončení unifikace rodin) do roku 1993 přišla do západní Evropy čtvrtá vlna migrace. Migrační vlna byla způsobena především hospodářským rozmachem v zemích západní Evropy. Ekonomický růst a potřeba pracovní síly tak zvýšily toleranci k nelegálním migrantům. Dalším důvodem, proč došlo k výraznému přílivu migrantů v tomto období je fakt, že migranti našli další legální cestu – **žádost o azyl**, jak se udržet na území hostujícího státu. Většina žádostí o azyl byla v Německu *zamítnuta*, délka právní procedury vyřizování žádosti o azyl však migrantům

umožnila setrvat na území západní Evropy (migranti byli také začleněni do sociálního systému dané země).

Posledním historickým milníkem ve vývoji migrace na území západní Evropy byl **pád komunismu**. Po pádu Berlínské zdi v roce 1989 přišla vlna migrace z východní do západní Evropy. V Německu příliv migrantů odstartoval protivýchodoevropské nálady a na migranty z východoevropských zemí bylo pohlíženo jako na zloděje práce domácímu obyvatelstvu.

V devadesátých letech si státy Evropské unie začaly uvědomovat potřebu **koordinace** jednotlivých migračních politik na nadnárodní úrovni, a tak v roce 1995 začala platit *Schengenská dohoda*.

Tabulka 1: Vývoj migrace v Evropě

Rok	Odhadovaný počet migrantů	Celková populace	Podíl migrantů na populaci (v %)
1960	14 244 764	424 266 000	3,4
1965	16 662 207	443 539 000	3,8
1970	18 783 392	458 196 000	4,1
1975	20 170 448	471 909 000	4,3
1980	21 894 487	482 680 000	4,5
1985	23 471 785	489 868 000	4,8
1990	49 381 119	721 390 000	6,9
1995	55 286 554	727 885 000	7,6
2000	58 216 735	728 462 000	8
2005	64 115 850	728 389 000	8,8

Zdroj: United Nations (2006)

5.2 Evropská integrace a jednotný trh EU

Prvotní myšlenka evropské integrace o nutnosti vytvoření „jednotného prostoru Evropské unie“ je poprvé deklarována v červnu 1955 tzv. Messinskou deklarací. *„Vlády Spolkové republiky Německa, Belgie, Francie, Itálie, Lucemburska a Nizozemska jsou přesvědčeny, že nastal čas učinit další krok na cestě k budování Evropy. Domnívají se, že tohoto cíle je třeba dosáhnout především v ekonomické sféře. Jsou přesvědčeny, že musí spojenou Evropu vytvářet budováním společných institucí, postupným propojováním národních ekonomik, vytvářením společného trhu a postupnou harmonizací sociální politiky.“*¹⁵

¹⁵ Messinská deklarace (1955), str. 1

Základní myšlenkou evropské hospodářské integrace současnosti je tzv. vnitřní trh, ve kterém platí **čtyři základní svobody**. Jedná se o volný pohyb služeb, kapitálu, zboží a osob. Volný pohyb osob je tak jedním ze základních pilířů jednotného prostoru, které Evropská unie budovala od svého počátku. Je uznávaný jako základní právo všech občanů EU. Přesto bylo zavádění tohoto principu prostřednictvím rušení kontrol na vnitřních hranicích mnohem těžší než zavádění principů, které tvoří základ volného pohybu kapitálu, zboží a služeb.

S právem volného pohybu osob v rámci Evropské unie se původně počítalo pouze pro pracující populaci. Původní představa volného pohybu občanů členských států po Evropské unii však nebyla plně v souladu se snahou o vytvoření jednotného trhu EU. Pod vlivem sílících požadavků na lidskou dimenzi evropského prostoru bylo právo na volný pohyb následně dále rozšířeno s cílem obsáhnout všechny kategorie občanů¹⁶, včetně ekonomicky neaktivních občanů, jako jsou např. studenti, osoby vyživované a důchodci.

Legislativní rámec volného pohybu osob (pracovníků) je uveden v příloze bakalářské práce (viz příloha č. 1).

5.3 Východní rozšíření Evropské unie

Dne 1. května 2004 zažila Evropská unie historicky největší rozšiřování. Tímto dnem bylo oficiálně překonáno dělení Evropy na „Východ“ a „Západ“. Počet členských států Evropské unie se přistoupením osmi kandidátských států ze střední a východní Evropy a dvou států ze středomořského regionu rozšířil z původních 15 na 25. Rumunsko a Bulharsko přistoupilo k Evropské unii s tříletým zpožděním, jejich vstup je však prezentován jako *dokončení rozšiřování z května 2004*. V současné době se vedou přístupová jednání s Tureckem, o statut kandidátské země však mají zájem i další státy: Chorvatsko a Makedonie.

Projekt evropské integrace nebyl ve své historii nikdy myšlen jako uzavřený a k postupnému rozšiřování nepřátelský. Historii postupného rozšiřování Evropské unie můžeme rozdělit do **čtyř vln**.

V první vlně v roce 1973 přistupovali *Dánsko, Irsko a Velká Británie*. Přístupová jednání započala se všemi zeměmi v roce 1971, nicméně ekonomicky nejvlivnější byla Velká Británie.

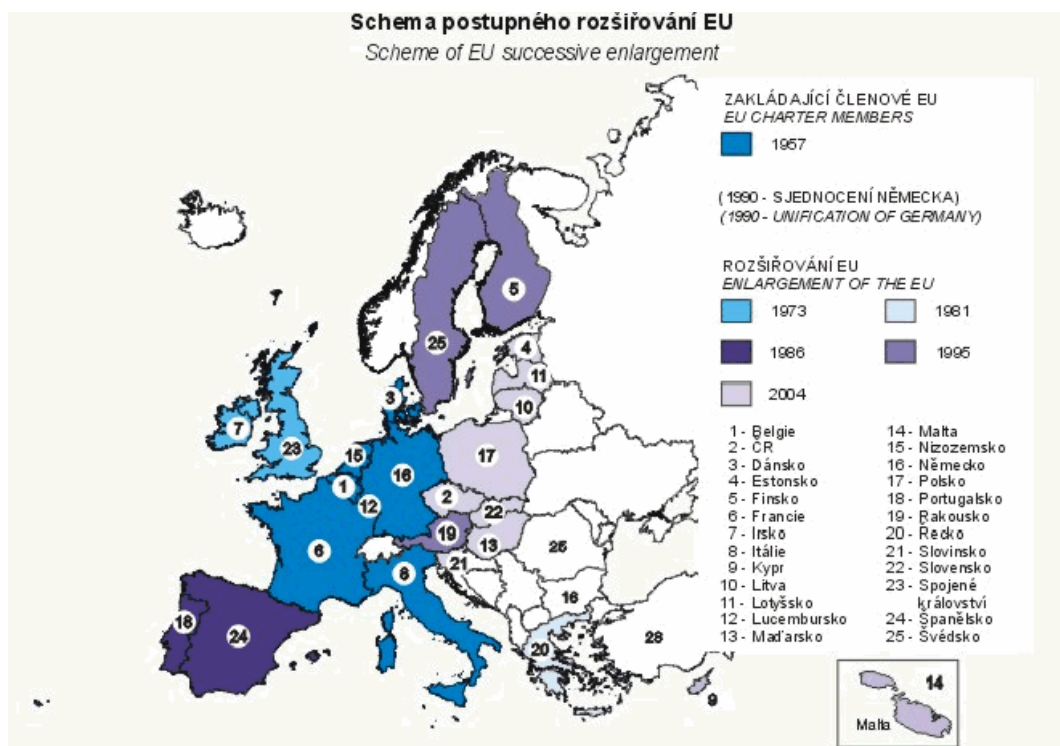
¹⁶ Existují výjimky z práva na volný pohyb osob (práva trvale se usazovat). Hostitelská země EU může odmítnout vpustit na své území (nebo požádat o opuštění svého území) osoby, jejichž činy představují vážnou hrozbu pro veřejný pořádek nebo veřejnou bezpečnost, z důvodu veřejného zdraví (pouze ve striktně omezených případech, které zahrnují určité závažné choroby) atd.

V druhé vlně v průběhu 80. let 20. století se EU rozšířila o *Řecko, Portugalsko a Španělsko*. Tzv. **jižní rozšíření** bývá v mnohém srovnáváno s rozšířením v roce 2004. Důležitým spojníkem je fakt, že Evropské hospodářské společenství se v 80. letech rozšířilo o země, které byly po určitou dobu ovládány autoritářskými režimy. Proces demokratizace Řecka, Španělska a Portugalska začal v 70. letech 20. století a jejich vstup do Evropské unie (tehdy EHS) znamenal především snahy o upevnění demokracie v Evropě.

Prvního ledna roku 1995 se Evropská unie rozrostla o další tři členy – *Rakousko, Švédsko a Finsko*. Rozšíření o severské státy a Rakousko vneslo do politiky EU značnou ekologickou dimenzi, jinak však jejich přijetí neznamenal žádný ekonomický zvrát – jednalo se o státy s vysokou hospodářskou úrovní a vyspělou ekonomikou.

Zatímco všechny tři předchozí vlny znamenaly rozšíření EU o země (víceméně) kapitalistické s fungující tržní ekonomikou, rozšíření v roce 2004 o deset kandidátských zemí představovalo podstatnou změnu. Do Evropské unie vstoupily země bývalého sovětského bloku, které po jeho rozpadu prošly **procesem transformace** z centrálně plánované ekonomiky na tržní ekonomiky.

Obrázek 6: Schéma postupného rozšiřování Evropské unie

Zdroj: Český statistický úřad

Rozšíření Evropské unie v roce 2004 tak s sebou přineslo řadu *otázek a obav*. V první řadě jde o skutečnost, že se Evropská unie rozšiřuje o méně rozvinuté země, než jsou původní země EU15, z čehož vyplývá celá řada aspektů. Jedná se hlavně o náklady spojené se **srovnáváním úrovně vyspělosti** starých a nových členských států, což se pravděpodobně stane na nějaký čas jednou z hlavních priorit Evropské unie. Snaha o srovnání ekonomické úrovně vyspělosti jednotlivých členských států by mohla zpomalit rozvoj Evropské unie v jiných směrech.

Objevily se názory, že Evropská unie se měla na rozšíření lépe **institucionálně** připravit. Ačkoliv jedním z témat Amsterodamské smlouvy z roku 1997 je institucionální příprava na východní rozšíření, snahy o kodifikaci institucionální podoby EU v podmínkách zhruba třiceti členů nakonec selhaly.

Nebylo východní rozšíření o deset kandidátských zemí příliš **rychlé a skokové**? V průběhu historie rozšiřování Evropské unie se EU rozšiřovala pozvolna – jednotlivé státy přistupovaly s poměrně velkým časovým rozestupem. Intervaly mezi rozšiřováními EU tak poskytly dostatek času na přizpůsobení se změnám spojeným s rozšířením, ať již změnám v institucionálním rámci či v rámci fungování jednotného trhu EU.

Jedna z hlavních otázek se točila právě kolem volného pohybu osob. Státy bývalé evropské patnáctky se obávaly **masivní vlny levné pracovní síly** ze zemí střední a východní Evropy. Symbol *polského instalatéra* se stal dokonce synonymem pro obavy z návalu levné pracovní síly ve Francii a Německu. Fantom polského instalatéra se do značné míry podílel nakonec na odmítnutí jednotné Evropy – Euroústavy v roce 2004.

Společně s obavami z přílivu levné pracovní síly z nových členských států jde v ruku v ruce také obava z nedodržování pracovních standardů, pracovních podmínek a **sociálního dumpingu**¹⁷ po rozšíření EU. Státy bývalé patnáctky se obávaly, že za nových podmínek nebudou schopny udržet si konkurenční výhody, které měly oproti nečlenským zemím Evropské unie. Ztráta konkurenčních výhod a outsourcing strategických podniků do nových členských zemí pak povedou k ekonomickým ztrátám.

---

¹⁷ Sociální dumping označuje proces, kdy výrobci mají možnost přesouvat své výroby do zemí s méně náročnou sociální legislativou. Důvodem je úspora finančních prostředků, nižší náklady a vyšší zisk společnosti. Do nízké ceny výrobků se tak promítá absence mnoha sociálních práv zaměstnanců. Sociální dumping může být využíván jako nástroj nečestné hospodářské soutěže. (Čerpáno z <http://www.evropska-unie.cz/cz/article.asp?id=1571>)

5.3.1 Charakteristika nových členských zemí

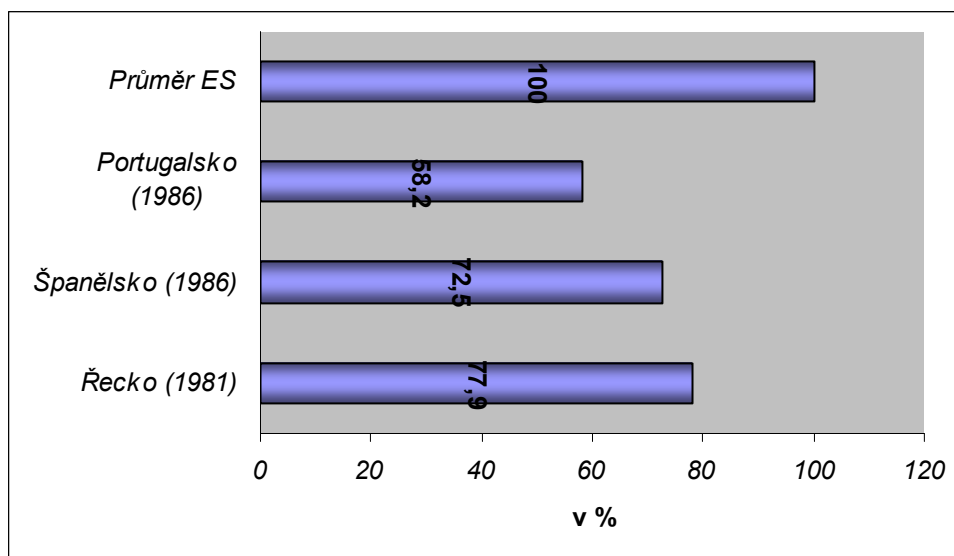
V porovnání s ostatními rozšířeními Evropské unie tvoří deset nových zemí, které přistoupily v roce 2004, poměrně **heterogenní skupinu**. Jak již bylo zmíněno, k Evropské unii v průběhu východního rozšíření přistoupily země bývalého sovětského bloku, které po jeho rozpadu prošly *transformačním obdobím* z centrálně plánované ekonomiky na tržní ekonomiku.

Dalším rozdílem je *úroveň ekonomické vyspělosti* jednotlivých přistupujících zemí. Státy bývalé patnáctky poukazovaly na fakt, že dle jejich názoru je rozdílnost v úrovni ekonomické vyspělosti jedinečná, a Evropská unie neměla žádné podobné zkušenosti z dřívějších rozšíření.

V neposlední řadě je třeba zmínit, že před rokem 1989 neexistovaly žádné oficiální záznamy o pracovní migraci z přistupujících zemí do zemí tehdejší Evropské unie. Evropa byla rozdělena na „Východ“ a „Západ“ železnou oponou, kterou bylo jen velmi těžko možno překonat.

Rozdíl v ekonomické vyspělosti jednotlivých původních států EU a států střední a východní Evropy byl v přístupovém roce 2004 o něco vyšší než v případě přistoupení Řecka v roce 1981 nebo Portugalska a Španělska v roce 1986. Hrubý domácí produkt (PPP) per capita v Řecku v roce jeho přistoupení dosahoval zhruba 78 % úrovně průměru tehdejšího Evropského společenství, současně úroveň HDP v Portugalsku a Španělsku přesahovala 58 %, respektive 72 % hranici v porovnání s průměrem Evropského společenství.

Graf 9: Porovnání úrovně HDP v roce přistoupení Řecka, Španělska a Portugalska k Evropskému společenství

Zdroj: DG for Economic and Financial Affairs

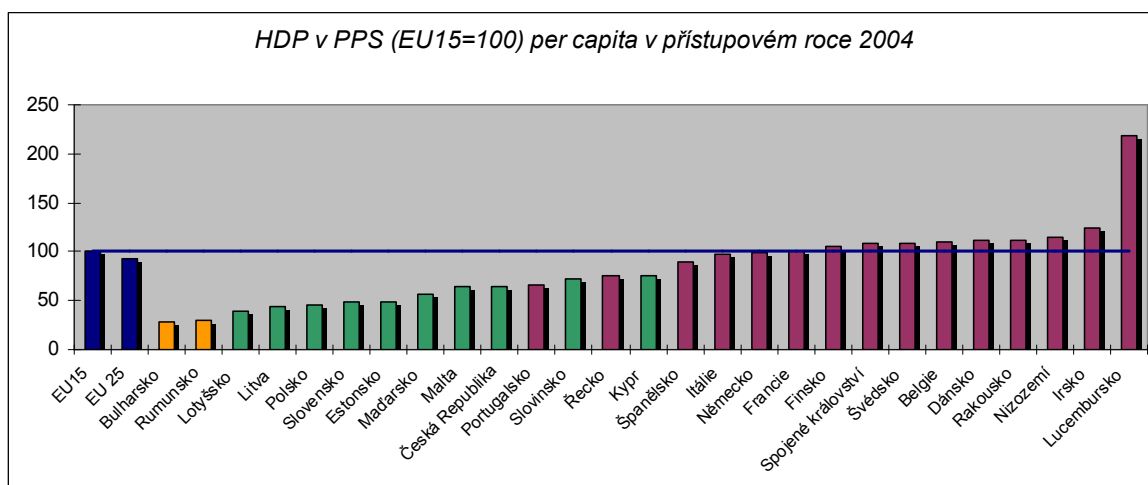
Pro srovnání Česká republika v přístupovém roce 2004 dosahovala zhruba 65 % průměru EU15 (72 % průměru EU25). Postavení České republiky tak v rámci nových členských států (a tehdejších kandidátských) zůstává poměrně příznivé. V přístupovém roce 2004 zaujímala Česká republika poměrně vysokou pozici, přičemž se očekával přetrvávající vysoký růst.

Mezi zeměmi, které přistoupily k Evropské unii v roce 2004, je bezpochyby *nejvýkonnější ekonomikou* Kypr. V přístupovém roce 2004 dosahoval hrubý domácí produkt Kypru téměř 77 % průměru evropské patnáctky. Následovalo Slovinsko, které dosahovalo bezmála 75 % průměru EU15, Malta a Česká republika s úrovní okolo 65 %.

Srovnání hrubého domácího produktu v přístupovém roce 2004 na obyvatele měřeno v PPS ukazuje následující graf.

Graf 10: Srovnání HDP per capita v přístupovém roce 2004

Zdroj: DG for Economic and Financial Affairs

Při posuzování vlivu míry ekonomické vyspělosti na (pracovní) migraci mezi původními státy „evropské patnáctky“ a novými státy po rozšíření v roce 2004 je třeba brát v úvahu také **rychlost konvergence HDP** na hlavu k průměru EU15.

Porovnání tempa hospodářského růstu s úrovní ekonomické vyspělosti nových členských zemí napovídá, že ani relativně dynamický růst (vykazovaný ve většině nových členských zemí v porovnání s průměrem Evropské unie) nepředstavuje způsob, jak v krátkém časovém úseku dosáhnout vyrovnání se průměrné úrovni ekonomické vyspělosti evropské patnáctky.

Pravděpodobně teprve v poměrně dlouhém časovém horizontu lze očekávat přiblížení se některých ekonomik nových členských zemí k průměru EU15.

Tabulka 2: Srovnání vývoje hrubého domácího produktu v jednotlivých zemích EU

	GDP per capita v PPS (EU25 = 100)				
	2004	2005	2006 ^{*)}	2007 ^{*)}	2008 ^{*)}
EU 25	100	100	100	100	100
EU 15	108,6	108,2	108	107,4	107,2
Euroarea	106,6	106,3	105,9	105,1	104,9
Belgie	119,4	118,1	118,4	118,1	117,9
Bulharsko	31,8	32,9	34,2	35,5	37
Česká republika	72,1	73,6	76,1	78	79,9
Dánsko	119,4	121,8	122,2	122,1	122,1
Estonsko	53,4	59,8	65,1	69,9	74,4
Finsko	111,1	110,5	113,2	113,8	114,2
Francie	107,7	108,2	107,2	106,5	105,8
Irsko	135,7	138,8	139,1	140	140,6
Itálie	103,1	100,7	99,6	98,5	97,6
Kypr	87,6	88,9	88,2	87,8	87,5

Litva	49	52,1	54,8	57,4	59,9
Lotyšsko	43,7	48,6	53,4	57,1	60,6
Lucembursko	240,8	251	256,9	260,7	264,3
Maďarsko	61,3	62,5	63,4	63,6	64,1
Malta	72,1	71,7	71,5	70,7	70,1
Německo	111,1	110	110,3	109	108,7
Nizozemí	124,7	125,5	125,7	126,5	127,1
Polsko	48,7	49,7	51,4	52,6	54
Portugalsko	72,2	71,7	70,4	69,3	68,6
Rakousko	123,4	122,9	123,1	122,9	122,3
Rumunsko	32,6	34,2	36	37,3	38,6
Řecko	81,4	84,1	84,8	85,7	86,7
Slovensko	54,4	57,1	60,3	63,1	65,2
Slovinsko	79,9	81,9	83,7	85,1	86,9
Španělsko	96,6	97,9	97,7	97,7	98,2
Švédsko	115,4	114,8	116,2	116,9	117,6
Spojené království	118	117,5	117,2	117	116,8

*) Jedná se o prognózu

Zdroj: Eurostat

5.3.2 Přejídná období

Zatímco bariéry v oblasti volného pohybu kapitálu a zboží uvnitř Evropské unie byly postupem času odstraňovány, patří oblast volného pohybu osob k *jedné z nejvíce regulovaných oblastí ekonomické aktivity*. Smlouva o založení Evropského společenství z roku 1957 garantovala mimo jiné svobodu volného pohybu, která společně s ostatními je uznávána jako elementární právo jednotného vnitřního trhu.

Volný pohyb osob byl poprvé realizován mezi šesti státy s celkovou populací zhruba 185 milionů a krok za krokem byl dále aplikován i na ostatní státy evropské patnáctky. Ačkoliv přetrvávala určitá omezení na volný pohyb osob i uvnitř tehdejší EU15, právo na volný pohyb pracovníků, zahrnující i rovné zacházení v rámci přístupu k sociálním výhodám poskytovaným na území hostitelského státu, je v principu garantováno pro všechny členské státy EU nadnárodní legislativou.

Legální migrace do jednotlivých států evropské patnáctky z třetích zemí však vyvolala řadu *restrikcí a omezujících opatření* na úrovni vlád jednotlivých členských států.

Po vstupu osmi středoevropských a východoevropských zemí do Evropské unie se vynořily silné obavy z velkého počtu migrantů hledajících práci. Vstup deseti kandidátských zemí s počtem obyvatel zhruba 72 milionů, společně s rumunskou a bulharskou populací o velikosti zahrnující 30 milionů lidí tak představoval jeden ze zlomových okamžiků pro Evropskou unii. Strach z migrantů, kteří zaplaví pracovní trhy

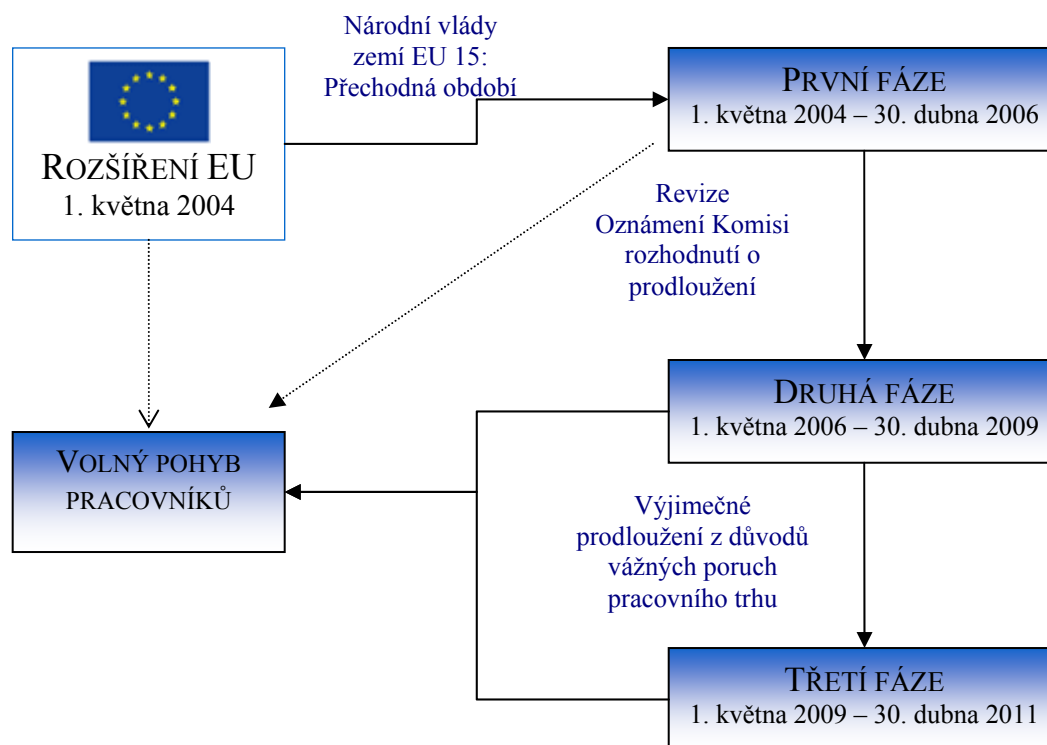
zemí bývalé evropské patnáctky, vedl po rozšíření k zavedení **přechodných období** pro volný pohyb pracovníků.

Členské státy EU15 tak podle úpravy přechodného období mají možnost po dobu **až sedmi let** omezovat přístup pracovníků z přistupujících zemí bez pracovního povolení na své trhy práce. Tyto restriktce tak do značné míry omezily jednu z hlavních svobod vnitřního jednotného trhu Evropské unie, garantovanou Smlouvou o založení Evropského společenství, a to právo hledat si zaměstnání a odpovídat na nabídky práce na území jiného státu Evropské unie.

Zavedení či nezavedení přechodných období je *vnitřní záležitostí každého členského státu*, který svůj záměr pouze oznámí Evropské komisi. V případě, že se kterýkoliv členský stát rozhodne přechodná období na nové členské země EU aplikovat, může je stejně tak na základě vnitřního rozhodnutí zrušit a zpřístupnit tak svůj pracovní trh zájemcům o práci ze strany nových členských států.

Právní úprava přechodných období je obsažena v příloze Aktu o přistoupení. Jednotlivá omezení přístupu na trh práce byla aplikována na všechny nové členské státy s výjimkou Malty a Kypru. Schéma průběhu (ne)přijímání přechodných období na úrovni jednotlivých vlád evropské patnáctky je naznačeno na následujícím obrázku.

Schéma 2: Přejíhodné období pro volný pohyb pracovníků

Základní přejíhodné období bylo stanoveno na **dva roky**, po uplynutí dvouleté doby každý členský stát podal zprávu Komisi, zdali se na základě vnitřního rozhodnutí rozhodl prodloužit lhůtu omezení na další tři roky či nikoliv. Před koncem dvouleté periody Komise provedla automatické přezkoumání, na jehož základě vypracovala zprávu o doporučení pokračovat či nepokračovat v omezování přístupu pracovníků nových členských států EU na pracovní trhy států bývalé patnáctky, nicméně konečné rozhodnutí je opět ponecháno na jednotlivých vládách EU15.

Po uplynutí druhé **tříleté** fáze by měly jednotlivé členské státy uplatňovat již pouze komunitární právo a zpřístupnit tak pracovní trhy všem členům Evropské unie, pouze *výjimečně* z důvodů přetrvání *vážných poruch na domácím trhu práce* může být lhůta přejíhodných období prodloužena **o další dva roky**.

Přejíhodná období na volný pohyb pracovníků byla využívána i u předchozích fází rozšiřování Evropské unie. Při jižním rozšíření o Řecko, respektive Španělsko a Portugalsko, v roce 1981, resp. 1986, byla využita šestiletá¹⁸ ochranná období. Na rozdíl od jižního rozšíření byla rozhodnutí v případě rozšíření EU v roce 2004 ponechána na

¹⁸ V případě Řecka se jednalo o šestileté období. V případě Španělska a Portugalska byla zavedena sedmiletá přejíhodná období později zkrácena na šest let.

jednotlivých vládách členských států, což mělo za následek **řetězové zavádění přechodných období** pro nové členské státy ze strany zemí bývalé patnáctky.

Již od začátku vyjednávání přístupu deseti nových zemí k EU avizovalo sedm členských států EU15 úmysl zavést minimálně dvouleté ochranné období pro nové členské státy. Mezi těmito státy bylo také *Německo a Rakousko*¹⁹, které se nejvíce obávaly přílivu migrantů z Polska a České republiky. Důvodem jejich obav byl především fakt, že Německo a Rakousko tradičně patří k imigračním zemím pro třetí země a dále malá geografická vzdálenost od (tehdy) kandidátských států. Naproti tomu vlády *Dánska, Irsko, Nizozemí, Švédska a Velké Británie* oznámily, že nemají v úmyslu omezovat přístup na své pracovní trhy potenciálním zájemcům ze strany nových členských zemí, a že se tedy budou řídit komunitárním právem Evropské unie. Zbývající čtyři státy evropské patnáctky (*Řecko, Itálie, Portugalsko a Španělsko*) zůstaly nerozhodnuty.

Ačkoliv příslušná ministerstva pěti států rozhodnutých zpřístupnit své pracovní trhy deseti kandidátským zemím veřejně slíbila tento úmysl dodržet, v průběhu závěrečných vyjednávání tři z nich svůj záměr renoncovala a tyto státy nakonec zavedly minimálně dvouletá přechodná období spojená s dalšími omezeními v přístupu k sociálním výhodám.

Dánská vláda se rozhodla povolit přístup jen těm zájemcům z řad nových členských států, kteří mohou prokázat, že jejich zaměstnání na území Dánska splňuje určité standardy, především v podobě výše mzdy a pracovních podmínek, a je tím v souladu s běžnými zvyklostmi. V případě, že migrant v průběhu pobytu na dánském území přišel o deklarovanou práci, povolení k pobytu mu mohlo být odebráno.

Nizozemsko změnilo původní rozhodnutí a *zavedlo kvóty* pro nové členské státy minimálně do května 2006. Nizozemský zaměstnavatel tak musí žádat nizozemské úřady o udělení povolení, pokud má v úmyslu zaměstnat občana z osmi nových států EU. Součástí žádosti je požadavek, aby se zaměstnavatel snažil najít vhodného pracovníka nejdříve z řad nizozemských občanů a občanů států původní patnáctky. Pouze v případě, že není možné nalézt vhodného kandidáta z těchto zdrojů, může nizozemský zaměstnavatel obsadit na danou pracovní pozici kandidáta z nových členských států. Při udělování povolení nizozemské orgány rovněž kontrolují soulad pracovní smlouvy s nizozemskými standardy, a to především z hlediska respektování minimální mzdy. Tento postup se netýká tzv. *necitlivých oblastí pracovního trhu*. Jedná se především o sektory, kde po dlouhou dobu přetrvává převis poptávky po pracovní síle nad nabídkou.

---

¹⁹ Mimo Německa a Rakouska oznámila Belgie, Finsko, Francie, Řecko a Lucembursko úmysl zavést minimálně dvouleté přechodné období pro nové členské státy po rozšíření EU.

Ministr sociálních věcí a zaměstnanosti Nizozemí Piet Hein Donner předložil 6. dubna 2007 parlamentu návrh na zrušení přechodných období pro osm nových členských států s platností od 1. května 2007. Návrh byl v průběhu dubna 2007 nizozemskou vládou projednán a s platností od **1. května 2007** bylo *opatření přechodných období zrušeno*. Pro občany osmi východoevropských a středoevropských zemí (Česká republika, Slovensko, Polsko, Maďarsko, Slovinsko, Estonsko, Litva a Lotyšsko) byl tímto dnem plně *otevřen* nizozemský pracovní trh. Občané těchto zemí požívají stejná práva jako občané Nizozemí, a to především v oblastech mzdových a pracovních podmínek a přístupu ke vzdělání, bydlení a sociálnímu zajištění.

Velká Británie a Irsko otevřely své pracovní trhy zájemcům z osmi nových členských států, nicméně zavedly určité *restrikce* a omezující podmínky. Spojené království zavedlo ve snaze sledovat dopad východního rozšíření v roce 2004 na svůj pracovní trh tzv. *registrační seznam*. Tento seznam měl také zabránit nelegálnímu zaměstnávání pracovníků na území Spojeného království. Zájemci o práci z řad osmi nových členských států (vyjímaje Maltu a Kypr) se v průběhu 30 dnů od zahájení práce na území VB ohlásili na Ministerstvu vnitra Spojeného království. Také přístup k sociálním dávkám byl omezen.

Švédsko jako jediný ze států, které deklarovaly svoje rozhodnutí otevřít pracovní trh od května 2004, skutečně neuplatňuje od začátku žádná přechodná období vůči novým členským státům. K uchazečům z nových členských států je tedy přístupováno jako k občanům Švédska, mohou se hlásit na úřadech práce, mají nárok na pomoc při hledání zaměstnání a přístup k podpoře v nezaměstnanosti.

Konečně tři nerozhodnuté státy EU15 – **Španělsko, Portugalsko a Itálie** rozhodly pro zavedení minimálně dvouletých přechodných období.

Z výše popsaného jednání jednotlivých vlád států evropské patnáctky je zřejmé, že finální výsledek – počet restrikcí uvalených na nové členské státy – pravděpodobně převyšoval stav, jaký by nastal v případě, že by se o přechodných obdobích rozhodovalo na úrovni Evropské unie a nikoliv na úrovni jednotlivých národních vlád. Jednotlivé státy bedlivě *monitorovaly* dění a rozhodování ostatních států evropské patnáctky a přizpůsobily mu i své konečné rozhodnutí. Strach, že po uzavření německého a rakouského pracovního trhu, proud migrantů bude směřovat na *alternativní pracovní trhy* (pravděpodobně ne tolik zajímavé, ale stále velmi přitažlivé alternativy pro migranty), vedl nakonec bezmála všechny státy EU15 k restrikcím a přechodným obdobím (Boeri a Brücker (2005A)).

Ačkoliv v průběhu první a současné druhé fáze přechodných období došlo na poli několika států k zjednodušení imigrační politiky či k otevření pracovních trhů, určitá omezení stále přetrvávají. Následující tabulka uvádí stav k 1. srpnu 2006.

Tabulka 3: Přehled restrikcí na trhu práce jednotlivých členských zemí

(Ne)Zavedená přechodná období stav k 1. 8. 2006		
<i>EU</i>	<i>Přechodná období</i>	<i>Aplikace</i>
Belgie	ANO	Částečné uvolnění pracovního trhu pro nedostatkové profese od 30. 4. 2006.
Dánsko	ANO	Zjednodušení systému vydávání pracovních povolení od 1. 7. 2006.
Estonsko	NE	Od počátku neuplatňuje.
Finsko	NE	Zrušení přechodného období s účinností od 1. 5. 2006.
Francie	ANO	Částečné uvolnění pracovního trhu pro nedostatkové profese od 1. 5. 2006.
Irsko	NE	Od počátku neuplatňuje (pro EU8 systém povinné registrace).
Island	NE	Zrušení přechodného období s účinností od 1. 5. 2006.
Itálie	NE	Zrušení přechodného období s účinností od 27. 7. 2006.
Kypr	NE	Od počátku neuplatňuje.
Lucembursko	ANO	Prodloužení přechodného období na další období 1. 5. 2006 – 30. 4. 2009 (předpokládána revize v květnu 2007).
Litva	NE	Od počátku neuplatňuje.
Lotyšsko	NE	Od počátku neuplatňuje.
Maďarsko	NE	Přechodná období uplatňuje vůči původním zemím EU, které jej samy aplikují.
Malta	ANO	Uplatňuje systém automaticky vydávaných pracovních povolení.
Německo	NE	Prodloužení přechodného období na další období 1. 5. 2006 – 30. 4. 2009.
Nizozemsko	ANO	Zrušení přechodných období; avizováno od 1. 1. 2007.
Polsko	NE	Přechodná období uplatňuje vůči původním zemím EU, které jej samy aplikují.
Portugalsko	NE	Zrušení přechodného období s účinností od 1. 5. 2006.
Rakousko	ANO	Prodloužení přechodného období na další období 1. 5. 2006 – 30. 4. 2009.
Řecko	NE	Zrušení přechodného období s účinností od 1. 5. 2006.
Slovensko	NE	Přechodná období uplatňuje vůči původním zemím EU, které jej samy aplikují.
Slovinsko	NE	Přechodná období uplatňuje vůči původním zemím EU, které jej samy aplikují.
Španělsko	NE	Zrušení přechodného období s účinností od 1. 5. 2006.
Švédsko	NE	Od počátku neuplatňuje.
Velká Británie	NE	Od počátku neuplatňuje (pro EU8 systém povinné registrace).

Zdroj: MPSV ČR

V současné době uplatňují přechodná období omezující pohyb pracovníků vůči České republice následující země bývalé patnáctky: Belgie, Dánsko, Francie,

Lucembursko, Německo a Rakousko. Německo a Rakousko mají v úmyslu využít maximální, sedmileté lhůty na omezení vstupu pracovníků z nových členských zemí na svoje pracovní trhy.

6 Odhady migračního potenciálu z nových členských zemí EU

Od devadesátých let 20. století, počínaje knihou ekonoma Richarda Layarda *East-West Migration: The Alternatives* publikované v roce 1992, se řada studií pokoušela stanovit migrační potenciál spojený s rozšířením Evropské unie směrem na východ o deset nových zemí. Z metodologického hlediska můžeme rozlišit dva základní přístupy v literatuře. První skupinu můžeme souhrnně označit jako odhady migračního potenciálu založené na **makroanalytických modelech** a výpočtech, druhá zkoumá podmínky migrace na základě mikroúrovně prostřednictvím různých **průzkumů a šetření**.

Mezi nejčastěji používané metody patří:

- a) Průzkumy veřejného mínění
- b) Extrapolace odhadů z dřívějších rozšíření EU
- c) Odhady založené na ekonometrických modelech

Jednotliví autoři studií používají vždy jednu z výše zmíněných metod, nicméně každý z těchto metodologických přístupů k predikci migračních toků uvnitř rozšířené Evropské unie má své výhody a zároveň nevýhody.

6.1 Průzkumy veřejného mínění

Průzkumy veřejného mínění patří k analýzám založeným na mikroúrovni. Relevantní vzorek populace je v průběhu šetření tázán na hypotetické otázky vztahující se k migraci samotné – kdy a za jakých okolností by občané příslušného státu byli ochotni opustit zemi a odejít za prací do jiného státu Evropské unie. Dále se předmětem otázek stávají také nejčastější *motivы migrace a překážky v migraci*. Průzkumy veřejného mínění se zkoušejí také rozlišit mezi **všeobecnými pohnutkami** k migraci a **skutečným záměrem** opustit mateřskou zemi a hledat si práci (usídlit se) v cílové destinaci. Provádí se tak především za pomoci otázek typu: *Jaké kroky jste podnikli k realizaci migrace? Hledali jste si již práci na území cílového státu? Vlastníte nějaký majetek na území mateřského státu?* atd.

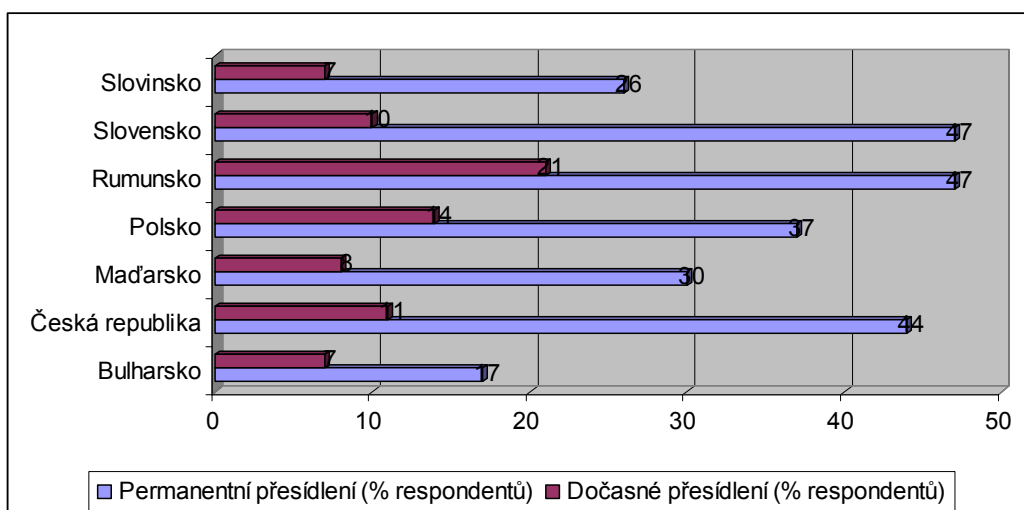
Výsledky jednotlivých šetření mezi občany nejsou vzájemně příliš porovnatelné, neboť vždy záleží na výběru reprezentativního vzorku populace a na otázkách, které jsou

účastníkům šetření kladeny. Ty se liší v závislosti na cíli konkrétního průzkumu veřejného mínění.

Většina šetření veřejného mínění provedena za účelem odhadnout sklony potenciálních migrantů k přesunu do původních států Evropské unie odhadovala, že zhruba 10 – 30 % populace zemí střední a východní Evropy²⁰ má všeobecné preference migrovat do původních států EU, nicméně jen cca *dvě procenta* těchto respondentů se nakonec skutečně rozhodne opustit svoji mateřskou zemi.

International Organization for Migration (IOM) zpracovala v roce 1999 jednu z nejrozsáhlejších studií zaměřenou na migrační potenciál nejen v zemích střední a východní Evropy (Česká republika, Slovensko, Maďarsko, Polsko, Slovinsko, Bulharsko, Rumunsko), ale také v zemích bývalé Jugoslávie, Chorvatska, Běloruska a Ukrajiny.

Graf 11: Chtěli byste žít/pracovat v zahraničí po dobu pár měsíců/trvale?

Zdroj: IOM (1999)

Během šetření vyšlo najevo, že téměř polovina dotázaných Čechů, Rumunů a Slováků uvažuje o dočasném přesídlení do původních zemí evropské patnáctky, následovaná Poláky, Maďary a Slovinci. Důvodem k takto velkému migračnímu potenciálu však může být všeobecné a vágní formulování otázek průzkumu.

²⁰ Zpravidla všechny studie založené na šetření veřejného mínění nebraly v úvahu Maltu a Kypr. Důvodem je velká geografická vzdálenost od ostatních států EU, malý počet obyvatel a relativně malý rozdíl v příjmech v porovnání se zbývajícími novými zeměmi EU.

Tabulka 4: Studie migračních potenciálů pomocí průzkumů veřejného mínění

Autor studie	Země původu	Hostitelské země	Migrační potenciál
IOM (1999)	Bulharsko, Česká republika, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko	EU 15	10 – 60 % respondentů
Krieger, H. (2004)	10 nových členských zemí EU	EU 15	2 – 4 % populace zemí střední a východní Evropy

Dr Hubert Krieger zpracoval v březnu roku 2004 studii migračního potenciálu z nových členských zemí Evropské unie. Ve své studii k identifikaci skutečného sklonu k migraci využil měkkých a tvrdých indikátorů migrace. *Měkkými indikátory* – otázky typu: *Zamýšlíte v průběhu pěti nadcházejících let přestěhovat se nebo si hledat práci na území jiného státu Evropské unie?* – měřil všeobecné stanovisko respondentů k migraci. Kategorie odpovědí, z kterých mohli respondenti vybírat, nebyla příliš široká. Nabízela pouze možnosti *ano/ne*, což byl také důvod, proč ukazatel všeobecné náklonnosti k migraci zahrnoval široké pole rozdílných sklonů k migraci, motivů migrovat a časových úseků, v kterých respondenti o migraci uvažovali.

Naproti tomu *tvrdými indikátory* migrace měřil sérii konkrétních aktivit spojených s migrací. Tvrdými indikátory migrace jsou například otázky: *Žádali jste již o pracovní povolení?* či otázky vztahující se k prodeji majetku atd. *Střední ukazatele* migračních aktivit zahrnují činnosti jako je navázání kontaktu s obyvateli cílové destinace nebo snaha naučit se jazyk cílové země.

Ve snaze rozlišit všeobecné sklony k migraci a skutečný úmysl přesídlit se do států bývalé patnáctky, zavedl s využitím tvrdých a měkkých indikátorů tři kategorie inklinace k migraci. Nejjobecnější inklinaci k migraci zahrnující záměr respondenta přesídlit se v průběhu nejbližších pěti let nazval *všeobecnou inklinací* k migraci. Všeobecný sklon k migraci nerozlišoval v Kriegerově pojetí mezi přestěhováním se v rámci města, regionu či přes hranice. Další střední kategorií byla tzv. *základní inklinace* (basic intention), která zahrnovala migraci do EU a měřila respondentův úmysl migrovat v kontextu všech relevantních cílových destinací. Tudiž nutila respondenta jasně vyjádřit svoji volbu.

Poslední z kategorií inklinací k migraci můžeme volně označit jako *reálný záměr migrovat* (firm intention). Reálný záměr migrovat je definován jako záměr žít a pracovat v EU, v které je úředním jazykem jiný jazyk než migrantův mateřský.

Na rozdíl od IOM studie Krieger došel k závěru, že dvě třetiny populace všech třinácti potenciálních členských států²¹ Evropské unie jsou relativně **nemobilní**, dokonce pokud analyzujeme pouze deset nových členských států, pouze 7 % obyvatel vážněji zamýšlí o přesídlení do zemí EU15 a polovina obyvatel neuvažuje o migraci vůbec.

Svémi závěry, že zhruba 2 – 4 % populace nových členských států má v úmyslu migrovat za prací do EU15, se Kriegerova studie řadí mezi většinu studií potenciálních migračních toků po rozšíření. Mimo jiné Krieger ve své studii upozornil, že nejvyšší migrační vlnu lze očekávat z **Rumunska a Bulharska** a nikoliv z deseti členských států EU, které přistoupily v roce 2004.

6.1.1 Úskalí využívání průzkumů k odhadnutí migračních potenciálů

Ačkoliv patří průzkumy veřejného mínění k cenným zdrojům socioekonomických charakteristik migrantů, ať již aktuálních či potenciálních, struktury migrantů, jejich důvodech nespokojenosti s mateřskou zemí, stimulech, které je lákají v hostitelské destinaci, a hlavních cílech, je využití průzkumů veřejného mínění v oblasti predikce migračních toků sporné.

Za prvé je potřeba zmínit, že rozhodující pro platnost výsledků jakéhokoliv průzkumu veřejného mínění je správný **výběr reprezentativního vzorku** populace. Existují dva způsoby, jakými lze docílit co nejpřesnějšího kopírování populace vybraným vzorkem: *kvótní a náhodný výběr*.

Kvótní výběr imituje ve struktuře vzorku známé vlastnosti populace. Jinými slovy to znamená, že se vyberou vlastnosti, které podstatným způsobem ovlivňují změny ve výsledcích průzkumu (např. věk, vzdělání, rodinný stav, zdali je respondent zaměstnaný či nikoliv atd.). Následně se při výběru reprezentativního vzorku hledí na zachování poměru vybraných vlastností tak, aby získaný vzorek kopíroval vlastnosti známé o celé populaci. Nevýhodou kvótního výběru však může být nutná dostatečná znalost o celé populaci, což v případě migrace nemusí být vždy splněno.

Druhým způsobem výběru je **náhodný výběr**. V takovém případě má každý občan daného státu stejnou pravděpodobnost, že bude vybrán do reprezentativního vzorku populace. Výhodou pravděpodobnostního výběru je, že zahrnuje všechny známé i neznámé vlastnosti zkoumané populace, nevýhodou nutnost vysokého počtu respondentů.

---

²¹ Deset nových členských států, Bulharsko, Rumunsko a Turecko rozdělil ze statistických, geografických aj. důvodů do pěti skupin: Bulharsko a Rumunsko; Kypr, Malta a Slovinsko; Maďarsko, Česká republika a Slovensko, a konečně Polsko a Turecko analyzoval samostatně.

Pomineme-li podstatný předpoklad správného výběru reprezentativního vzorku, čelí průzkumy veřejného mínění obyčejně třem hlavním problémům.

Reprezentativní šetření mezi občany daného státu poskytuje **informace pouze o nabídkové straně práce**, tedy hovoří pouze o tendencích pracovníků migrovat. Nepřináší však již žádné informace o poptávkové straně – faktory jako pracovní příležitosti v hostitelské zemi, schopnost trhu práce cílové destinace absorbovat další pracovníky, dostupnost bydlení atd. jsou v průzkumech veřejného mínění ignorovány.

Zadruhé lze jen velmi těžko rozlišit mezi jedinci, kteří si jen „pohrávají“ s myšlenkou přesídlit a těmi, jichž sklony k migraci jsou vážné.

Pracovní migrace uvnitř Evropské unie je v současné době převážně **krátkodobým** fenoménem. Podíl zkoumané populace, která se rozhodne odejít za prací do jiné země a s největší pravděpodobností se v průběhu určité doby vrátí zpět do své mateřské země, je mnohem vyšší než podíl lidí, kteří se v cílové destinaci nacházejí v daný moment šetření. Pozorované množství migrantů je tak pravděpodobně jen malým zlomkem lidí, kteří prošli zkušeností s migrací.

6.2 Extrapolace odhadů z dřívějších rozšíření Evropské unie

Jiný přístup k odhadování migračního potenciálu v literatuře je extrapolace výsledků z minulých rozšíření Evropské unie. Předpovědi na základě minulých rozšíření tedy vycházejí z historických dat migrace, které se stávají následně podkladem k výpočtu migračních toků z deseti nových členských zemí do EU15.

Nejčastěji se jedná o **jižní rozšíření**²² Evropské unie o Řecko (1981), následně Španělsko a Portugalsko (1986). Jak již bylo zmíněno, rozdíly v HDP na hlavu byly v roce jižního a východního rozšíření přibližně stejně velké, a tak lze předpokládat, že jižní model může posloužit jako relevantní i pro odhad migračních toků po východním rozšíření. Mimoto čelily země z jižního rozšíření stejným přechodným obdobím jako země střední a východní Evropy. V Řecku došlo k zavedení volného pohybu pracovníků v roce 1988, ve Španělsku a Portugalsku až v roce 1992.

---

²² Rozšíření v roce 1995 o Rakousko, Švédsko a Finsko není považováno za vhodné, neboť v tomto případě neexistoval signifikantní rozdíl v příjmech mezi přístupujícími zeměmi a zbytkem EU. Vzhledem k tomu, že Rakousko, Švédsko i Finsko byly členy Evropského hospodářského prostoru, nebyla zavedena žádná zvláštní přechodná období. (Dustmann et al. (2003))

Povětšinou dospěly studie založené na výsledcích minulých rozšíření EU k závěru, že migrační potenciál z východního rozšíření se bude pohybovat okolo 3 % jejich celkové populace (Boeri a Brücker (2005)).

Tabulka 5: Studie migračního potenciálu východního rozšíření EU na základě výsledků jižního rozšíření EU

<i>Autor studie</i>	<i>Země původu</i>	<i>Hostitelské země</i>	<i>Migrační potenciál</i>
Bauer a Zimmermann (1999)	Bulharsko, Česká republika, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Slovensko	EU 15	2 – 3 % populace zemí střední a východní Evropy (dlouhodobý výsledek, cca za 15 let)
Bruder (2003)	10 nových členských zemí EU	EU 15	2 – 4 % populace zemí střední a východní Evropy (2004 – 2015) Roční příliv migrantů dosáhne vrcholu v roce 2009: 273 300 migrantů
Zaiceva (2004)	10 nových členských zemí EU	EU 15	3 – 5 % populace zemí střední a východní Evropy (od 2004 do 2014) Ihned po přistoupení: roční příliv cca 350 000 (pesimistický scénář) / 250 000 (optimistický scénář) V roce 2014: roční příliv 240 000 (pesim.scénář) / 160 000 (optim. scénář)

Všechny výše zmíněné studie migračního potenciálu východního rozšíření používají k odhadu ekonometrické modely, pouze zdrojovými daty jsou historická data migrace po jižním rozšíření využita k získání parametrů modelu. Tyto parametry následně poslouží pro výpočet migračního potenciálu východního rozšíření.

Co se preferovaných cílů migrace týče, všechny studie dospěly k závěru, že většinu migrantů lze očekávat z **Polska, Rumunska a Bulharska** (země s vysokým rozdílem v příjmech v poměru k průměru EU15). Výsledky studií poukazují na fakt, že ani *rozložení* migrantů mezi jednotlivými státy EU15 *není rovnoměrné*, největší příliv migrantů tak může očekávat **Německo, Rakousko** (Zaiceva (2004)) a **Dánsko** (Bruder (2003)). Zaiceva ve své studii mimo jiné zmiňuje, že zavedení volného pohybu ihned po rozšíření nepovede k žádným podstatným skokům v počtu migrantů. Přechodná období tak *nemají* z hlediska počtu migrujících žádný významný vliv (Zaiceva (2004)).

6.2.1 Nevýhody využívání extrapolace parametrů jižního rozšíření

Studie migrace na základě jižního rozšíření vycházejí z poměrně **striktních předpokladů**. Zaiceva (2004) předpokládá např. neměnnost míry nezaměstnanosti v cílových i zdrojových zemích, konvergence hrubého domácího produktu v rámci Evropské unie zhruba na úrovni 2% míry za rok, neměnnost populace a další. Všechny výše zmíněné studie dále předpokládají nezavedení přechodných období, tedy předpokládají, že hned po rozšíření dojde k zavedení principu volného pohybu osob.

Porovnáme-li deset (respektive dvanáct) nových členských zemí s jižním rozšířením, zjistíme, že zde existují sporné momenty.

- a) V některých současných státech EU25 je úroveň HDP (měřeno v paritě kupní síly) na obyvatele značně nižší, než jaký byl standard při jižním rozšíření. Zatímco všechny tři státy jižního rozšíření (téměř) přesáhly hranici 60 %²³ evropského průměru, *Rumunsko*, *Bulharsko* dosahovaly v roce 2007 pouze 33 % průměru EU15. Průměrné PPP HDP na obyvatele všech tří zemí dosahovalo v roce jižního rozšíření bezmála 70 % průměru EU15, zatímco průměr zemí východního rozšíření se pohybuje okolo 50 % průměru EU15²⁴. Jinými slovy vliv úrovně PPP HDP na obyvatele na migrační potenciál je sporný.
- b) Státy východního rozšíření prošly složitým procesem *transformace z centrálně plánovaných ekonomik na ekonomiky tržní*. Ačkoliv byly země jižního rozšíření ovlivněny ropnými šoky, jejich ekonomiky byly fungující tržní ekonomiky. Přestože transformační proces proběhl poměrně rychle (proces transformace není ještě ve všech oblastech zcela ukončen), nedosahují ekonomiky východoevropských a středoevropských zemí takové úrovně jako ekonomiky zemí jižního rozšíření.

Na druhou stranu lze v případě nedokončeného transformačního procesu očekávat změny na trzích práce, tudíž by mohlo docházet k zlepšení pracovních podmínek a příležitostí. V takovém případě by pravděpodobně počet potenciálních migrantů z nových členských zemí klesl (Alvarez-Plata, Siliverstovs (2003)).

---

²³ Údaje v celém oddíle pocházejí z databáze DG for Financial and Economic Affairs, dále se jedná o vlastní kalkulace na základě těchto údajů.

²⁴ Padesáti procentní údaj odpovídá průměrné hodnotě všech dvanácti zemí, které přistoupily v roce 2004 resp. 2007. Pokud vyloučíme Bulharsko a Rumunsko dostaneme zhruba 56 % průměru EU15.

- c) *Nezaměstnanost* byla v době jižního rozšíření v evropských zemích nižší, než jak tomu bylo v roce 2004. Zatímco se nezaměstnanost Řecka v roce 1981 pohybovala okolo 4 %, Španělsko a Portugalsko dosahovalo v roce 1986 míry nezaměstnanosti okolo 17,4 % respektive 8,8 %. V zemích EU15 se míra nezaměstnanosti v roce 1986 pohybovala okolo 6,5 %, v přístupovém roce 2004 přesahovala průměrná míra nezaměstnanosti EU15 devíti procent. V některých cílových destinacích (Belgie, Německo, Švýcarsko) byl dokonce před prvním ropným šokem v roce 1973 *nedostatek manuálních pracovníků* (Alvarez-Plata a Siliverstovs (2003)).
- d) Na rozdíl od jižního rozšíření, kde s Evropskou unií sousedilo pouze Španělsko, přímo společné hranice s novými členskými státy a bývalou evropskou patnáctkou mají hned *tři státy* EU15 (Itálie, Německo a Rakousko). Společné hranice s Itálií, Německem nebo Rakouskem má pět z deseti států přistupujících v roce 2004.
- e) V neposlední řadě se od dob jižního rozšíření změnila mimo zaměstnanosti také *věková skladba obyvatel EU* (ubylo mladých mobilních lidí), struktury trhu práce v jednotlivých zemích i institucionální rámec EU prošel změnami.

Všechny vyjmenované rozdíly mohou znamenat zkreslení údajů získaných extrapolací parametrů jižního rozšíření na východní rozšíření Evropské unie, a to v obou směrech. Mohou vést k podhodnocování odhadů (např. úroveň PPP HDP na obyvatele), ale také k nadhodnocování získaných odhadů.

6.3 Odhady založené na ekonometrických modelech

Většina studií odhadující budoucí migrační potenciál mezi deseti novými členskými zeměmi a bývalou evropskou patnáctkou jsou založeny na odhadech makromodelů pomocí ekonometrických metod. Tyto modely vysvětlují migrační toky ekonomickými proměnnými jako je např. *rozdíl v příjmech, míra nezaměstnanosti v cílové i mateřské zemi, předchozí migrační toky* do zemí EU15 a řada dalších *institucionálních proměnných* (vyjadřují například kulturní či jazykové rozdíly, geografickou vzdálenost, index lidského rozvoje atd.).

Při prognózování budoucího migračního vývoje je vedle aktuálního stavu v rozdílech v příjmu důležitá také *očekávaná míra konvergence*. Většina studií založených

na ekonometrických modelech předpokládá míru konvergence hrubého domácího produktu na úrovni 2 % za rok (Alvarez-Plata a Siliverstovs (2003), Boeri a Brücker (2005A), Boeri a Brücker (2001), Bruder (2003), Zaiceva (2004)). Alvarez-Plata et al. (2003) ve své práci rozvádí tři možné scénáře konvergence, nicméně 2% míra konvergence HDP je považována za výchozí scénář.

Ačkoliv řada autorů zahrnuje do svého modelu shodné vysvětlující proměnné, výsledky migračních toků získané pomocí ekonometrických odhadů se značně liší napříč odbornou literaturou. Důvodem k těmto rozdílům mohou být problémy se získáváním dat, agregace získaných dat či metodologické problémy ekonometrických modelů.

Autoři všech studií uvedených v následujícím přehledu předpokládají, že nebudou zavedena žádná přechodná období, tedy předpokládají okamžitou aplikaci volného pohybu osob.

Tabulka 6: Odhady migračního potenciálu pomocí ekonometrických modelů

Autor studie	Země původu	Hostitelské země	Migrační potenciál	
			Roční migrace	Celková odhadovaná migrace
Directorate General for Economic and Financial Affairs (2001)	EU 8 ²⁵	EU 15	z cca 120 000 růst na 215 000 migrantů (vrchol 3 – 4 roky po přistoupení)	v průběhu 2005–2009 cca 900 000 migrantů cca 1,2 % populace EU 8 nebo 0,35 % populace v produktivním věku v EU 15
Boeri a Brücker (2001)	10 zemí střední a východní Evropy (CEEC10)	EU 15	335 000 migrantů (s poklesem na 150 000 – 100 000 do roku 2030)	3,9 milionů migrantů z CEEC10 do roku 2025 (4% populace CEEC10)
Alvarez-Plata, Brücker, Siliverstovs (2003)	10 zemí střední a východní Evropy (CEEC10)	EU 15, Německo	Německo: 180 000 migrantů (vrcholu dosáhne v roce 2005: 225 000 migrantů) EU15: 294 000 migrantů (vrchol v roce 2005: 370 000 migrantů)	Německo: 2,3 milionů osob (CEEC10) EU15: 3,8 milionů osob
Boeri a Brücker (2005A)	10 zemí střední a východní Evropy (CEEC10)	EU 15, Německo	Německo: 156 000 (CEEC8 ²⁶) / 225 000 (CEEC10 ²⁷) s vrcholem v roce 2005 (170 000/260 000) EU15: 270 000 s vrcholem v 2005 (300 000 migrantů)	Německo: 1,7 milionů migrantů EU15: cca 3 miliony migrantů (2004 – 2030)

²⁵ EU 8 = Česká republika, Polsko, Slovensko, Slovinsko, Maďarsko, Estonsko, Litva a Lotyšsko

²⁶ CEEC8 = Česká republika, Polsko, Slovensko, Slovinsko, Maďarsko, Estonsko, Litva a Lotyšsko

²⁷ CEEC10 = CEEC8 + Bulharsko a Rumunsko

6.3.1 Bližší pohled na proměnné používané v ekonometrických modelech

Většina empirických studií migrace využívá agregovaných dat z důvodu nedostatku dostupných individuálních dat. Obvykle využívanou vysvětlovanou proměnnou v ekonometrickém modelu migrace je **čistá migrace, hrubá migrace nebo míra migrace**. Čistá migrace je definována jako rozdíl mezi počtem imigrantů a emigrantů na 1000 obyvatel, hrubá migrace představuje celkový počet všech migrantů a míra migrace je počet migrantů z dané země původu vážený celkovou populací země původu.

Vysvětlujícími proměnnými jsou téměř ve všech ekonometrických modelech migrace **rozdíl v příjmech, míra nezaměstnanosti** v cílové i mateřské zemi, *počet migrantů* původem z dané mateřské země žijící na území cílové destinace, *geografická vzdálenost* a řada dalších institucionálních proměnných²⁸.

Tabulka 7: Znaménka a signifikance jednotlivých koeficientů u vysvětlovaných proměnných ve studiích s ekonometrickým modelem

Autor	Vysvětlující proměnná				Počet migrantů v cílové destinaci
	HDP v cílové zemi	HDP v mateřské zemi	Nezaměstnanost v cílové zemi	Nezaměstnanost v mateřské zemi	
Bruder (2003)	++	--		nesignifikantní -	++
	Podíl HDP (cílové ku mateřské zemi)		Podíl nezaměstnanosti (cílové ku mateřské zemi)		Počet migrantů v cílové destinaci
Zaiceva (2004)	++		+		++
	Podíl HDP (mateřské ku cílové zemi)		Podíl nezaměstnanosti (mateřské ku cílové zemi)		
Bauer a Zimmermann (1999)	--		--		

²⁸ Odhadovaný model migrace tak může mít zhruba následující tvar:

$$\ln(M_{ijt}) = \beta_1 \ln\left(\frac{GDP_j}{GDP_i}\right)_t + \beta_2 \ln\left(\frac{U_j}{U_i}\right)_t + \beta_3 \ln(MS_{ij})_t + \eta_{ij} + u_{ij}$$

Kde t je čas, M značí vysvětlovanou proměnnou, j cílovou destinaci, i se vztahuje k mateřské zemi, U je míra nezaměstnanosti, MS počet dřívějších migrantů, u_{ij} disturbance a η_{ij} specifický efekt pro každou dvojici zkoumaných zemí. Může zahrnovat geografickou vzdálenost, index lidského rozvoje a další.

	Podíl mezd (cílové ku mateřské zemi)	mzdy v mateřské zemi	Zaměstnanost ²⁹ v cílové zemi	Zaměstnanost v mateřské zemi	
Alvarez-Plata, Brücker, Silverstovs (2003)	++	++	++	-	
Boeri a Brücker (2005A)	++	++	++	--	

Všechny zkoumané studie konstatovaly signifikantní pozitivní efekt hrubého domácího produktu v cílové zemi nebo podílu HDP (mezd) v cílové a mateřské zemi. Jinými slovy to znamená, že *s růstem HDP v cílové zemi o jednu jednotku roste také migrační potenciál*.

Boeri a Brücker (2005A) potvrdili, že růst zaměstnanosti v mateřské zemi vede k nižší emigraci, kdežto růst zaměstnanosti v cílové destinaci povzbuzuje migraci do této země. Naproti tomu Zaiceva (2004) konstatovala pozitivní koeficient u podílu nezaměstnanosti, což je v rozporu s neoklasickou teorií migrace. Neoklasická teorie migrace předpokládá růst migrace s poklesem nezaměstnanosti v cílové zemi. Zaiceva poskytuje vysvětlení *likvidním omezením* potenciálních migrantů. Čím vyšší je totiž nezaměstnanost v mateřské zemi, tím nižší počet potenciálních migrantů pracuje a může si tak dovolit krýt náklady migrace. (Zaiceva (2004)).

Studiemi se také potvrdily předpoklady teorie síťových vazeb mezi migranty (network migration theory), neboť počet dříve usídlených migrantů má signifikantní pozitivní vliv na migraci (Bruder (2003), Zaiceva (2004)).

6.3.2 Metodologické problémy využívání ekonometrických modelů

Hlavní problémem ekonometrických modelů migrace tkví právě v datech, které tyto modely k předpovědím používají. Neexistence historických dat migrace u zemí střední a východní Evropy vede většinu autorů k používání historických dat z jiných evropských zemí (data z jižního rozšíření EU, německý vzorek aj.). Tyto data však vznikla v úplně jiných historických podmínkách, a tak výsledky získané touto metodou pravděpodobně

²⁹ Alvarez-Plata et al. použil k projekci migračního potenciálu z východní a střední Evropy do EU15 dva druhy dat. Zaprvé zkoumal migrační potenciál na německých datech a zadruhé na agregovaných evropských datech (získaných z mnoha evropských států). Pozitivní efekt na migraci u zaměstnanosti konstatovali pouze u výsledku na německých datech, v případě evropských dat byl parametr u zaměstnanosti nesignifikantní a znaménko se lišilo od očekávaného. V důsledku toho byla proměnná zaměstnanosti z modelu pro evropská data vyřazena. (Alvarez-Plata et al. (2003)).

zkreslují skutečný migrační potenciál z nových členských zemí. Odhady migračního potenciálu pomocí estimátorů tak spoléhají nejen na předpoklad, že získané parametry se *nemění v čase* (historická data), nýbrž také na předpoklad, že se *nemění ani v prostoru* (neexistence dat migrace ze střední a východní Evropy) (Boeri a Brücker (2005A)).

Ekonometrické modely migrace zpravidla nezohledňují do větší či menší míry (v závislosti na zvoleném estimátoru) rozdílná **specifika jednotlivých států**. Mezi tyto specifika patří jednak výše zmiňované kulturní a jazykové rozdíly, geografická vzdálenost, ale také rozdílný sklon k migraci v nových členských zemích. Migrační potenciál je díky agregovaným datům odhadován jako celek všech deseti (případně osmi) států střední a východní Evropy. Nezohledňuje tak rozdílnou mentalitu obyvatel. Obyvatelé České republiky mají historicky jen velmi malý zájem o přeshraniční pracovní migraci, zatímco obyvatelé Polska vykazují vyšší zájem o pracovní migraci

Dalším úskalím ve využívání ekonometrických modelů migrace je diskuze o **vhodném estimátoru**. Existuje řada alternativ ekonometrických modelů migrace uvalujících rozdílná omezení na parametry sklonu, intercept či náhodné chyby. Většina autorů spoléhá na předpoklad, že mezi vysvětlujícími proměnnými a vysvětlovanou proměnnou (migrace) existuje statický vztah. Tradiční estimátory jakým je metoda nejmenších čtverců (OLS, GLS) zanedbávají fakt heterogenity mezi jednotlivými zeměmi (specifika těchto zemí – jazyk, geografickou vzdálenost a další). Podle mnohých autorů, tak *metoda nejmenších čtverců* migrační potenciál výrazně nadhodnocuje (Alvarez-Plata et al. (2003), Boeri a Brücker (2005A)).

Dalším široce využívaným estimátorem je *fixed effects estimator*. Ten sice dovoluje konstantě, aby se měnila, parametr sklonu však považuje za homogenní. Konečně existuje také řada heterogenních metod odhadu, které povolují jak interceptu tak parametrům sklonu, aby se měnily (např. *standard panel estimator*) v závislosti na jednotlivých zemích. Tyto metody však k předpovědím budoucích migračních toků využívají průměr získaných veličin. Každý z autorů ekonometrických modelů migrace tak stojí před problémem existence **trade-off** (substitučního vztahu) mezi volbou vhodného estimátoru a kvalitou získaných předpovědí.

7 Nenaplněné obavy

Před rozšířením Evropské unie o deset nových kandidátských států probíhaly na úrovni jednotlivých zemí původní evropské patnáctky živé diskuze o dopadech východního rozšíření 2004 (především) na pracovní trhy. Země původní evropské patnáctky se zpravidla obávaly *velkého přílivu pracovních migrantů* z nově přistupujících zemí, který by mohl otrástit pracovními trhy zemí EU15 a *vytlačit domácí pracovní sílu* ze svých pozic. Vedle obav ze zahlcení pracovního trhu migranty (a následnými dopady takového jednání do sféry úrovně mezd a zaměstnanosti domácí pracovní síly) se země původní evropské patnáctky obávaly také *sociálního turismu* a dopadů migrace na sociální systém svých zemí.

Jak již bylo zmíněno, v důsledku debat na úrovních jednotlivých vlád o přechodných obdobích pro země z východního rozšíření došlo k postupnému uzavření pracovních trhů v jednotlivých zemích původní patnáctky. Země EU15 monitorovaly dění a rozhodování v ostatních státech a přizpůsobovaly jim i své. Důvodem pro bedlivý monitoring byla silná obava, že se migrační tok **odkloní** od zemí s uzavřenými pracovními trhy do těch států, které přechodná období nezavedou. Jako výsledek monitoringu a debat na státní úrovni zemí EU15 vznikly *čtyři typy režimů* týkající se přístupu na pracovní trh pro případné zájemce z řad přistupujících států.

První režim, přijatý v **Belgii, Finsku, Francii, Německu, Řecku, Lucembursku a Španělsku**, neposkytoval migrantům z řad nových členských států jiná práva, než jaká mají občané *třetích zemí*. Druhý režim, zavedený v **Rakousku, Dánsku, Itálii, Nizozemí a Portugalsku**, vycházel ze stejných pravidel jako první s tou výjimkou, že pracovní trhy byly *otevřeny* pro migranty z deseti nových členských zemí jen do určité *úrovně* – zpravidla byly zavedeny *kvóty*. Třetí režim pracovního trhu (**Irsko a Velká Británie**) povoloval v podstatě *neomezený přístup* na pracovní trh, ale znemožnil přístup migrantům do systému sociálního zabezpečení. Poslední, čtvrtý režim, se týkal pouze **Švédska**, které zavedlo principy komunitárního práva Evropské unie a neomezovalo přístup migrantů na pracovní trh ani do sociálního systému.

7.1 Švédsko

Švédsko se stalo jedinou zemí z původní patnáctky, která se nerozhodla zavádět přechodná období pro migranty z nových členských států a zpřístupnila svůj pracovní trh

ihned ke dni rozšíření Evropské unie. Cesta k tomuto rozhodnutí však nebyla snadná. Debaty, které se odehrávaly na vládní úrovni, naznačovaly, že Švédsko se rozhodne zavést přechodná období pro svůj pracovní trh.

Hlavní argumenty pro zavedení přechodných období se vesměs shodovaly s všeobecnými obavami z východního rozšíření. Šlo zejména o strach z *odklonu* migračního toku do Švédska v případě, že se ostatní země rozhodnou uzavřít svůj pracovní trh, o strach z negativního dopadu migrace na podmínky a standardy pracovního trhu, na *mzdové podmínky a nezaměstnanost*. Vedle těchto všeobecných obav z migrace se ve Švédsku také hojně diskutovalo o budoucnosti *štědrého sociálního systému* Švédska a jeho případné neúčinnosti ze strany migrantů. Strach, že se Švédsko díky svému sociálnímu systému stane **magnetem** pro migranty, kteří budou parazitovat na štedrých dávkách, byl nejdiskutovanějším tématem spojeným s východním rozšířením³⁰.

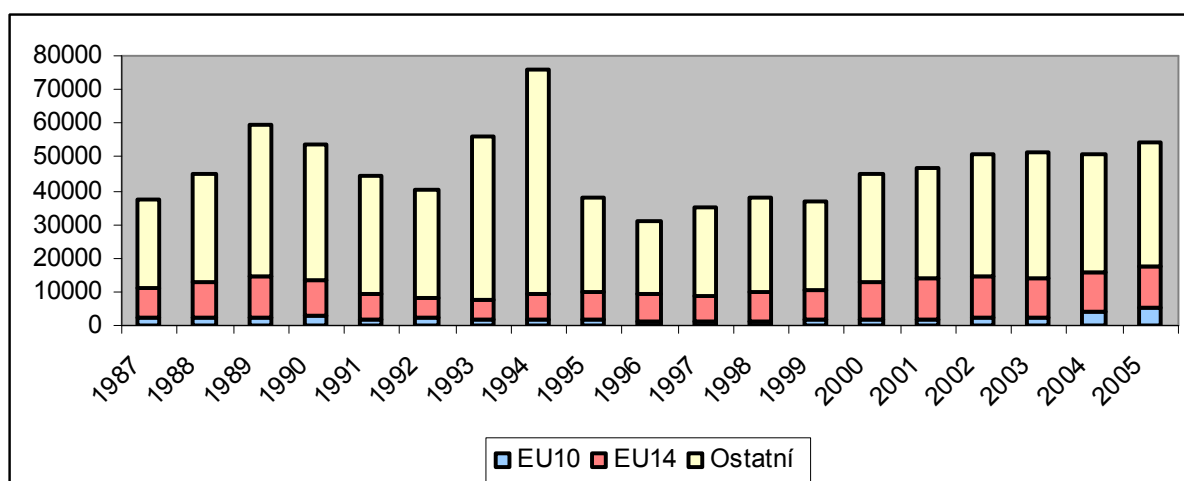
Naproti tomu odpůrci přechodných období poukazovali na *nízkou pracovní mobilitu* v celé Evropě, na fakt, že vzhledem k očekávané skladbě migrantů nelze hovořit o sociální turistice, a že výnosy z migrace dalece překročí případné ztráty v sociální oblasti. Švédský parlament hlasoval nakonec proti zavedení přechodných období a Švédsko zavedlo komunitární princip.

Švédské migraci dominovala do sedmdesátých let dvacátého století především pracovní migrace, v průběhu krize v sedmdesátých letech příliv pracovních migrantů zeslábl a migraci dominovali především žadatelé o azyl a sjednocování rodin migrantů. Zájem o migraci do Švédska zůstával v průběhu minulých let vesměs stejný. Následující graf ukazuje, že imigrace ze zemí střední a východní Evropy (EU10) tvoří jen velmi *malý zlomek* z celkového počtu migrantů ve Švédsku.

---

³⁰ Podrobný popis vývoje debat o (ne)zavedení přechodných období ve Švédsku lze najít v reportu Doyle et al. (2006).

Graf 12: Skladba imigrantů na území Švédska podle země původu (1987–2005)

Zdroj: Doyle et al. (2006)

Příliv migrantů ze zemí střední a východní Evropy se od rozšíření Evropské unie v roce 2004 nepatrně zvýšil. Nutno však podotknout, že **výrazně méně** než bylo očekáváno³¹, černé scénáře se tedy nepotvrdily. Následující tabulka uvádí vývoj imigrace do Švédska po rozšíření Evropské unie po roce 2004. Ačkoliv dostupná data lze získat pouze nejnověji pro rok 2006, a je zřejmé, že tři roky od rozšíření nejsou dostatečně dlouhá doba na zhodnocení dopadu migrace na ekonomickou situaci Švédska, je z uvedených dat patrné, že štědrý sociální systém a žádná omezení pro vstup na pracovní trh **nejsou dostatečným stimulem** k masovému opouštění zemí střední a východní Evropy.

Tabulka 8: Imigranti podle země původu (Švédsko, 2000–2006)

Imigranti podle země původu (Švédsko)							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Belgie	90	144	97	63	89	100	148
Bulharsko	113	119	149	152	123	100	123
Česká republika	77	80	99	83	88	113	170
Dánsko	1990	2534	3203	3630	3753	4040	5137
Estonsko	264	271	290	277	403	383	422
Finsko	3579	3445	3293	3181	2810	2895	2639
Francie	591	661	547	487	570	618	756
Irsko	165	162	199	129	132	135	196
Itálie	335	451	328	265	307	270	490
Kypr	1	3	4	8	10	10	34
Litva	146	213	259	230	438	695	895
Lotyšsko	150	157	161	152	206	232	359
Lucembursko	2	1	2	3	6	5	8

³¹ Boeri a Brücker (2005) odhadovali počet migrantů do Švédska v roce 2005 okolo 6700. Skutečný počet imigrantů z nově přistupujících zemí byl v roce 2005 okolo 5500.

Maďarsko	146	167	222	159	228	269	462
Malta	2	9	6	3	5	6	11
Německo	1461	1639	1676	1775	1832	2016	2883
Nizozemí	427	505	478	452	561	692	1044
Polsko	649	809	1065	1017	2458	3420	6347
Portugalsko	69	76	85	85	98	116	167
Rakousko	137	131	165	141	107	130	173
Řecko	283	349	341	309	251	302	442
Slovensko	61	48	68	47	105	97	150
Slovinsko	11	21	12	16	34	36	50
Spojené království	1318	1420	1388	1172	1156	1050	1537
Španělsko	371	391	355	334	309	339	502

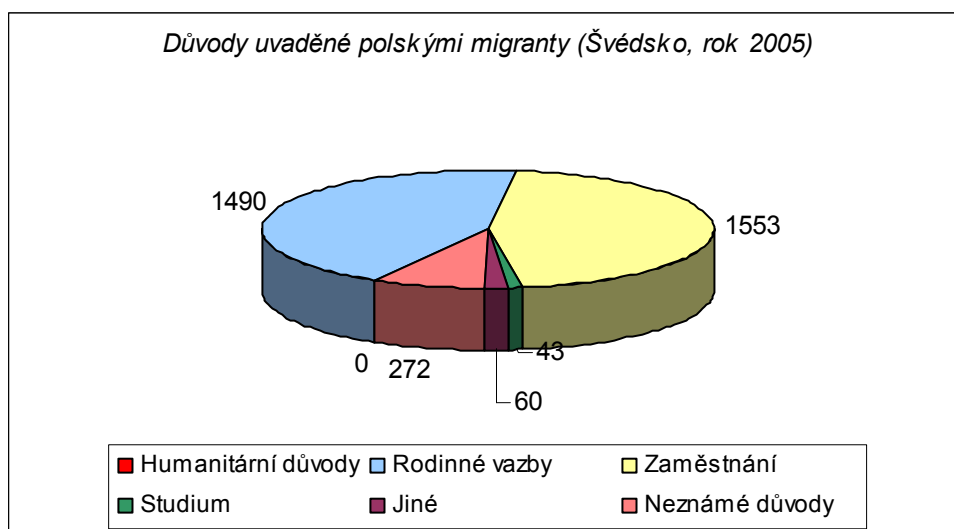
Zdroj: data poskytl švédský statistický úřad

Z deseti nových členských států Evropské unie dominuje v imigraci do Švédska **Polsko**. Více než polovina imigrantů do Švédska pochází původem z Polska. Z výše uvedených dat je zřejmé, že podíl polských imigrantů na celkovém počtu migrujících z deseti nových států EU se po roce 2004 relativně výrazně zvýšil. Počet polských migrantů se od roku 2004 téměř *ztrojnásobil*. S velkým odstupem za Polskem projevují zájem o imigraci do Švédska také migranti z **pobaltských republik** (především z Litvy a Lotyšska). Zájem migrantů z Litvy a Lotyšska se dá vysvětlit jejich blízkou geografickou vzdáleností.

Důvody migrace uváděné polskými imigranty jsou graficky shrnuty na následujícím obrázku. Mezi hlavními důvody pro migraci do Švédska jsou polskými imigranty uváděné *rodinné a pracovní důvody*. Obecně platí, že nejčastějším důvodem k migraci do Švédska z nových členských států jsou *pracovní příležitosti*, v poslední době stoupá také význam *studia* jako důvodu pro usídlení se na území Švédska (viz tabulková příloha).

Graf 13: Švédsko – Důvody migrace uváděné polskými migranty (rok 2005)

Zdroj: data poskytl švédský statistický úřad

Švédský institut pro evropské politické studie publikoval v květnu 2006 studii struktury přichozích migrantů. Z uvedených závěrů plyne, že imigranti z deseti nových členských států **netvoří** zátěž pro sociální systém Švédska. Většina imigrantů pracuje v sektoru *zdravotnictví*, který je charakteristický vysokou poptávkou po pracovní síle, dále ve *výrobním a zpracovatelském sektoru a finančním sektoru*. Průměrná úroveň dosaženého vzdělání imigrantů u deseti přistupujících zemí je velmi vysoká v porovnání s potomky dřívějších migrantů. Vysoká úroveň vzdělanosti mezi migranty z nových členských zemí může být vysvětlena vyšší poptávkou po specialistech a také vyšším zájmem studentů o Švédsko.

Imigranti z deseti nových členských států tvoří tři roky po úplném otevření švédského pracovního trhu pouze malý zlomek z celkového počtu migrantů. Téměř 45 % z nich má dokončené středoškolské vzdělání a více jak 30 % má dokončené vysokoškolské vzdělání. Imigranti z deseti nových členských zemí **netvoří** tři roky po rozšíření pro Švédsko zátěž v oblasti sociálního systému. Obavy ze sociálního turismu a zneužívání štědrého švédského sociálního systému se také **nepotvrdily** – pouze 1 %³² z výdajů na podporu rodin cizích státních příslušníků směřovalo mezi migranty z nových členských států.

³² Celkem bylo vyplaceno cca 8,8 milionů eur. Většina výdajů směřovala mezi státní příslušníky Dánska, Finska a Norska. (Doyle et al. (2006))

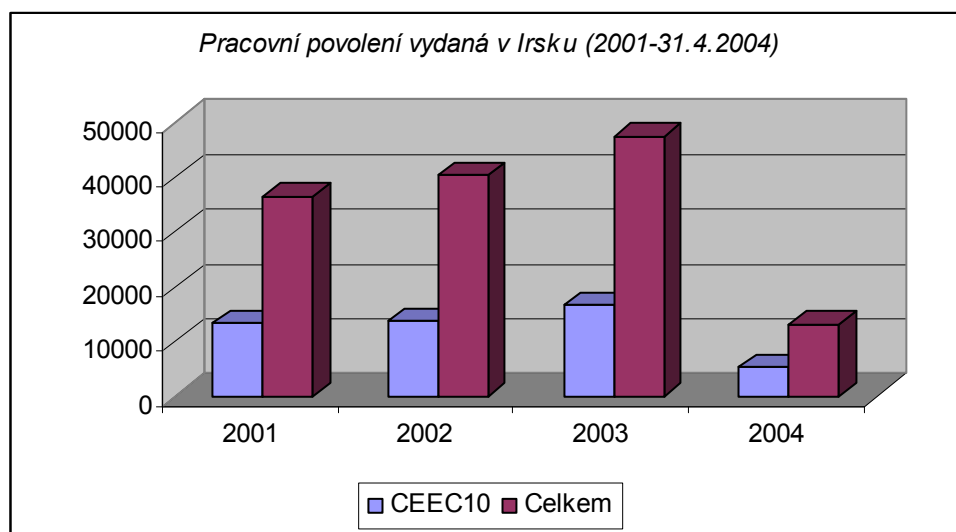
7.2 Irsko

Ekonomický boom Irska v průběhu devadesátých let dvacátého století znamenal pro Irsko výraznou změnu. Z původně především zdrojové země migrace se stala vyhledávaná destinace pro migranty z celého světa. Úroveň nezaměstnanosti poklesla z dvouciferných čísel (např. v roce 1993 dosahovala úroveň nezaměstnanosti 15,5 %) na zhruba 4,5 % v přístupovém roce 2004. Úroveň PPP HDP na obyvatele v Irsku v roce 2004 dosahovala zhruba 125 % průměru EU15. Ekonomická vyspělost Irska tak patřila v přístupovém roce 2004 k jedněm z *nejsilnějších* v Evropě.

Ačkoliv patřilo Irsko v souladu s neoklasickou teorií migrace ke žhavým adeptům na migrační tok, nerozhodlo se jakýmkoliv způsobem uzavřít svůj pracovní trh pro migranty z deseti nových členských států. Důvodem k otevření pracovního trhu a nezavedení přechodných období byla především *silná ekonomická pozice* Irska v přístupovém roce, dále velké množství pracovních příležitostí a jistě také fakt, že podíl na ekonomické prosperitě Irska měli do značné míry právě migranti z jiných evropských zemí.

Před rozšířením Evropské unie v roce 2004 museli občané z jiných než členských zemí žádat o pracovní povolení v případě, že měli zájem o (legální) práci na území Irska. Se vstupem deseti nových členských států do Evropské unie tato povinnost pro jejich občany zanikla. Nicméně počet vydaných povolení před květnem 2004 občanům zemí střední a východní Evropy (společně s Maltou a Kyprem) může sloužit pro porovnání počtu migrantů před rozšířením a po něm.

Graf 14: Vydaná pracovní povolení v Irsku v letech od 2001 do května 2004

Zdroj: data poskytl Department of Enterprise, Trade and Employment

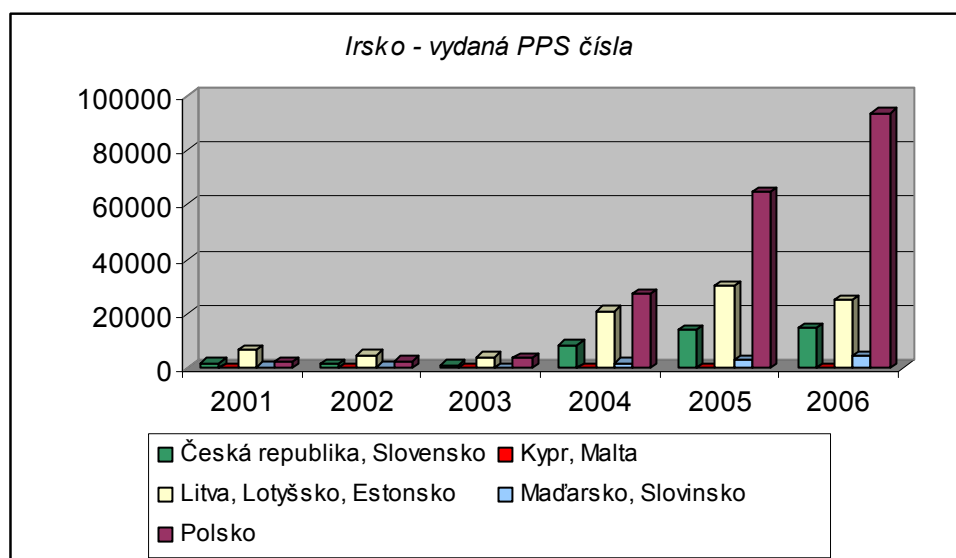
Počet vydaných pracovních povolení pro občany středoevropských a východoevropských států se zvýšil od roku 2001 z 13 330, respektive zhruba 36 % z celkového počtu vydaných povolení, na 16 606 v roce 2003. Vzhledem k tomu, že byla povinnost žádat o pracovní povolení pro občany AC10³³ zrušena s jejich vstupem do EU, neexistují data za celý rok 2004. Podíl vydaných pracovních povolení pro občany AC10 na celkovém počtu za první čtyři měsíce však ukazují, že se tento jejich počet překročil 40 %.

Každý zájemce o práci v Irsku si však musí³⁴ zažádat o tzv. *Personal Public Service Number* (PPS číslo). Číslo slouží jako osobní identifikační číslo pro styk mezi migrantem a státní správou v Irsku, například k odvodu daní a pojistného. Vydaná PPS identifikační čísla mohou posloužit jako ukazatel počtu občanů jiné státní příslušnosti na území Irsku. Je však třeba podotknout, že počet vydaných PPS čísel není přesným měřítkem počtu pracovních migrantů na území Irsku. Za prvé PPS identifikační čísla zachycují pouze legálně přihlášené migranty a za druhé (což je zřejmě podstatnější) počet usídlených migrantů na území Irsku nadhodnocují. PPS identifikační čísla zachycují pouze měsíční příliv migrantů z daných států, nikoliv počet migrantů v zemi. Do celkového počtu vydaných PPS čísel se tak do velké míry promítají sezónní vlivy – dočasní migranti, kteří se po uplynutí určitého času vrací zpět do své mateřské země.

³³ AC10 = Česká republika, Polsko, Maďarsko, Slovensko, Slovinsko, Litva, Lotyšsko, Estonsko, Malta a Kypr

³⁴ V případě, že si migrant o osobní identifikační číslo PPS na příslušném úřadě nepožádá má zaměstnavatel povinnost strhávat mu nejvyšší sazbu daně ze mzdy. Identifikační čísla PPS se nepoužívají pouze k účelům zaměstnání migrantů, ale také např. při přístupu k zdravotnické péči, informacím atd.

Graf 15: Vydaná PPS identifikační čísla občanům nových členských zemí z východního rozšíření (2001–2006)

Zdroj: data poskytl Department of Social and Family Affairs

Z grafu je zřejmé, že příliv migrantů do Irska z nových členských zemí EU není rovnoměrný. Zatímco počet migrantů z Kypru a Malty je absolutně zanedbatelný, příliv migrantů z **Polska** se od rozšíření v roce 2004 *zněkolikanásobil*. Zatímco v roce 2001 tvořil počet vydaných PPS čísel polským občanům zhruba necelých 20 % z celkových vydaných PPS čísel občanům AC10, v roce 2006 to bylo již 70 % z celkového počtu vydaných čísel občanům AC10, respektive 35 % ze všech vydaných PPS čísel.

Vedle polských migrantů vykazují také vysoký sklon k migraci občané **pobaltských republik** – Litvy, Lotyšska a Estonska. V roce 2005 byl počet vydaných čísel PPS okolo 30 045 pro občany pobaltských republik, kdežto v roce 2001 nepřesáhl celkový počet vydaných identifikačních čísel 7 000. Vysoký zájem v roce 2005 ze strany občanů pobaltských republik lze vysvětlit poměrně vysokou nezaměstnaností a nízkým PPP HDP na obyvatele. V přístupovém roce 2004 byla nezaměstnanost v Estonsku, Litvě a Lotyšsku 9,7 %, resp. 11,4 % a 10,4 %, kdežto úroveň PPP HDP na obyvatele dosahovala pouze necelých 49 %, resp. 44 % a 40 % průměru EU15. Vysoký zájem v roce 2005 ze strany občanů pobaltských republik lze tedy vysvětlit vysokými *rozdíly v příjmech* v souladu s neoklasickou teorií migrace. Na druhou stranu lze očekávat pokles zájmu migrantů z těchto zemí v důsledku očekávaného zlepšování makroekonomických ukazatelů. DG for Economic and Financial Affairs předpokládá rychlý pokles

nezaměstnanosti v pobaltských zemích až na úroveň zhruba 3,1 %, resp. 5,2 % a 7 % do roku 2008.

Je zajímavé srovnat, z jakého důvodu občané pobaltských republik nevolí jako svoji cílovou destinaci ve větší míře Švédsko, ale upřednostňují více Irsko, ačkoliv obě země otevřely svůj pracovní trh ihned po rozšíření. Doyle et al. (2006) vysvětlují preferování Irska před Švédskem především tím, že *anglický jazyk* (který je v Irsku úředním jazykem) je důležitých pull faktorem. Migranti dle tvrzení jejich studie upřednostňují země používající angličtinu jako úřední jazyk oproti jiným evropským státům. Jako další vysvětlení může posloužit *situace na trzích práce* obou zemí. Ačkoliv mělo Švédsko v přístupovém roce jednu z nejnižších nezaměstnaností v Evropě (cca 6,3 %), nebyl pracovní trh tak silný jako v Irsku. Nabídka pracovních míst a tedy vyšší pravděpodobnost získání pracovního místa v Irsku vedla pravděpodobně část migrantů k preferování Irska před Švédskem.

7.3 Německo a Rakousko

Německo a Rakousko pravděpodobně *neuvolní* v nejbližší době své pracovní trhy pro nové členy Evropské unie. Obě země avizovaly již na počátku vyjednávání o přechodných obdobích, že mají v úmysl využít celých sedmi let k oddálení volného pohybu pracovníků. Přístup na německý a rakouský pracovní trh tak s největší pravděpodobností zůstane omezen pro migranty z nových členských zemí až do roku 2011, kdy skončí sedmileté přechodné období.

Hlavními důvody, proč se Německo a Rakousko obává zrušit přechodná období na volný pohyb pracovníků, jsou **minulé migrační toky** ze zemí střední a východní Evropy a blízká **geografická vzdálenost**. Dalším důvodem pro odmítnutí zrušení přechodných období je deklarovaná **vysoká míra nezaměstnanosti** (či špatné vyhlídky na vývoj zaměstnanosti v dalších letech) v Německu, především pak v příhraničních oblastech těsně sousedících s novými členskými zeměmi.

Ačkoliv Rakousko a Německo neotevřely svoje pracovní trhy, je zajímavé sledovat vývoj migrace na jejich území. Následující tabulka ukazuje vývoj přílivu migrantů v letech těsně před a po východním rozšíření v Rakousku.

Tabulka 9: Příliv migrantů do Rakouska v letech 2003 – 2005

Příliv přistěhovalců 2003 – 2005, Rakousko						
Rok	2003	%	2004	%	2005	%
Celkem	97164		108947		101455	
EU15	16913	17	19888	18	22277	22
CEEC10	10163	10	16310	15	16673	16
Bývalá Jugoslávie	19692	20	21454	20	20495	20
Ostatní Evropa	13509	14	16939	16	13720	14
Turecko	10176	10	8261	8	7798	8
Afrika	4226	4	5437	5	4365	4
Amerika	2815	3	3076	3	3366	3
Asie	10562	11	10954	10	10418	10
Oceánie	247	0,25	255	0,23	261	0,26
Neznámé/Bez údajů	8861	9	6373	6	2082	2

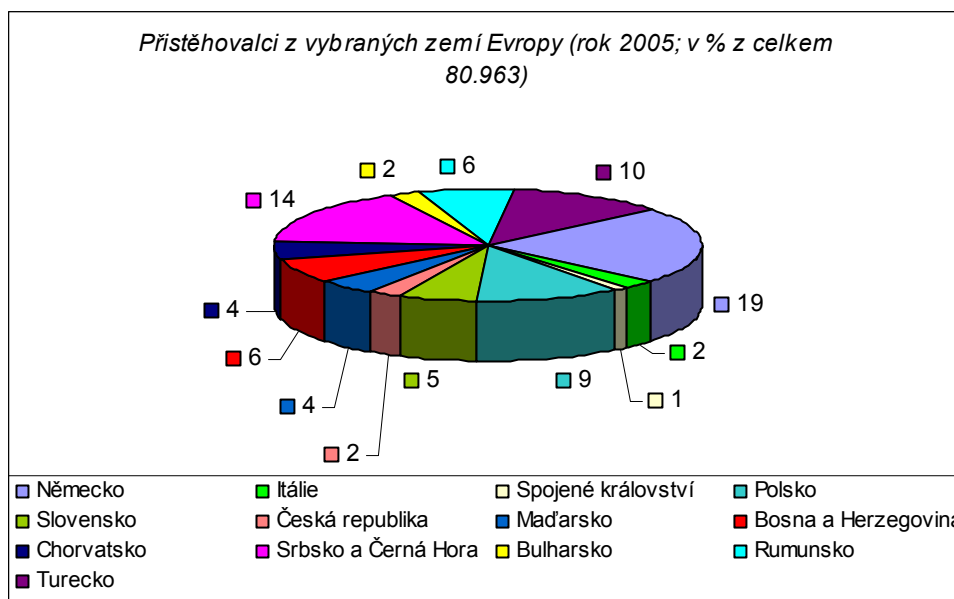
Zdroj: data poskytl rakouský statistický úřad

Z dostupných údajů je zřejmé, že příliv přistěhovalců ze zemí střední a východní Evropy do Rakouska se v roce 2005 *nepatrně zvýšil*. Nejvyšší zájem o přesídlení do Rakouska mají tradičně občané zemí **EU15** (22 % všech migrantů), následují občané **bývalé Jugoslávie** (20 % všech migrantů) a **nových členských zemí Evropské unie** (16 %).

Je však potřeba poznamenat, že počet přistěhovalců do Rakouska neudává přesný počet migrantů usídlených na území Rakouska, neboť zde nejsou zohledněny osoby vracející se zpět do své mateřské země. Počet přistěhovalců ze zemí CEEC10 nadhodnocuje skutečný stav v počtu státních příslušníků EU10, kteří se usadili na území Rakouska.

Saldo mezi emigrací a imigrací ze zemí CEEC10 do Rakouska se v roce 2005 udrželo na zhruba *stejně úrovni* jako v přístupovém roce 2004. Omezíme-li se pouze na evropské země, procentuálně největší počet migrantů přichází do Rakouska z **Německa** (okolo 20 % migrantů pocházejících z Evropy), zemí **bývalé Jugoslávie** (okolo 20 %) a **Turecka** (10 %). Poměrně malý zájem o migraci do Rakouska měli v roce 2005 občané Rumunska a Bulharska. Tento fakt lze ale vysvětlit tím, že Rumunsko a Bulharsko nebylo v roce 2005 členem Evropské unie, a tudíž lze očekávat nárůst zájmu o migraci do Rakouska po roce 2007.

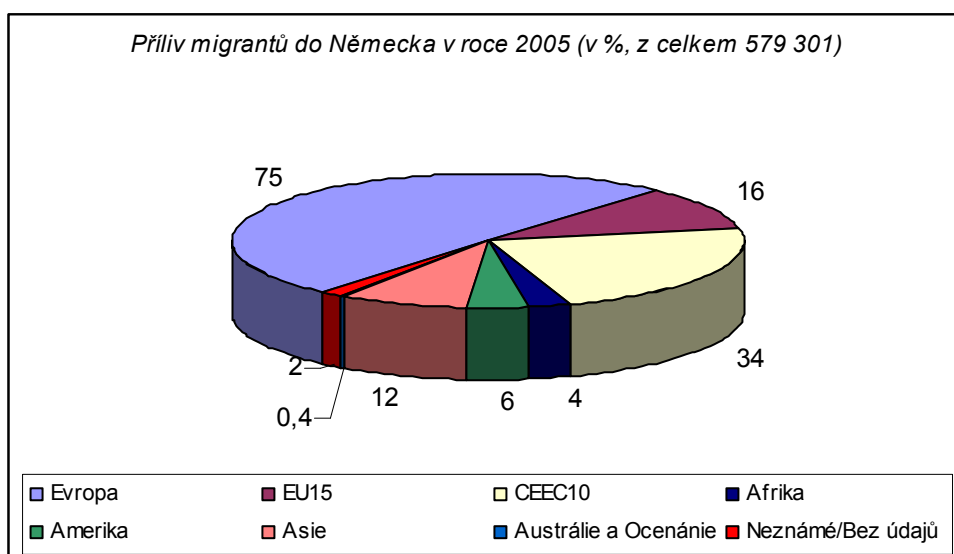
Graf 16: Procentuální podíl imigrantů do Rakouska z vybraných evropských zemí v roce 2005

Zdroj: data poskytl rakouský statistický úřad

Také příliv migrantů do Německa se od rozšíření v roce 2004 zvýšil, méně však než předpokládaly černé scénáře. Data za rok 2005 potvrzují zcela nepatrný nárůst zájmu o migraci do Německa ze strany občanů zemí CEEC10 (viz tabulka v příloze 1).

Graf 17: Příliv migrantů do Německa v roce 2005 (v %)

Zdroj: data poskytl německý statistický úřad

Tři čtvrtiny všech migrantů, kteří imigrovali v roce 2005 do Německa, pocházely z Evropy. Nové členské státy se na imigraci do Německa podílely 34 %, zatímco migranti ze zemí bývalé evropské patnáctky jen 16 %.

Největší počet imigrantů pocházel z **Polska** (146 943) a **Turecka** (34 749). Velký zájem o imigraci do Německa vykazují také občané **Rumunska a Ruska**. Zatímco státní příslušníci výše zmíněných zemí (s výjimkou Ruska) vykazují zvyšující se zájem o migraci, státní příslušníci pobaltských republik, České republiky a ostatních zemí CEEC10 vykazují **stabilní zájem**, mnohdy dokonce klesající zájem, o migraci do Německa (viz tabulková příloha).

Evropská komise vydala 8. února 2006 *zprávu o fungování přechodných období*, ve které zveřejnila studii dopadu přechodných období, potažmo migrace, od rozšíření v roce 2004 na pracovní trhy jednotlivých zemí bývalé patnáctky. Ze závěrů této zprávy plyne, že mobilita občanů členských zemí střední a východní Evropy měla převážně *pozitivní efekt* na pracovní trhy zemí EU15 a nedosáhla zdaleka takových rozměrů, jak veřejnost očekávala. Zpráva konstatuje, že migrační příliv z členských zemí střední a východní Evropy se vesměs *stabilizoval*, celkově poklesla nezaměstnanost, a tudíž lze předpokládat pokles migrace v budoucnu. Většina pracovních povolení vydaných od roku 2004 měla *dočasný charakter*, zpravidla se jednalo o sezónní pracovní povolení (kratší než 6 měsíců). Zpráva mimo jiné konstatuje, že státní příslušníci nových členských zemí EU tvořili spíše *komplement* k domácí pracovní síle a nepůsobili tak vytlačování domácích pracovníků z jejich pracovních pozic. Na závěr tak Komise doporučila všem zemím bývalé patnáctky přehodnotit rozhodnutí pokračovat v omezování volného pohybu pracovníků.

8 Závěr

O fenoménu migrace v souvislosti s východním rozšířením Evropské unie byly napsány již desítky článků a studií. Přes veškerou snahu nových členských států je přístup na řadu evropských pracovních trhů pro občany zemí střední a východní Evropy i tři roky po rozšíření omezován restrikcemi a přetrvávajícími ochrannými obdobími. Ačkoliv prakticky všechny nové členské státy apelovaly na národní vlády států bývalé evropské patnáctky, aby byla přechodná období zrušena, a poukazovaly na statistické údaje, které dokládají, že příliv migrantů z nových členských zemí nezpůsobil deformace na trzích práce a v systému sociálního zabezpečení, Německo a Rakousko opět avizovalo, že hodlá využít celých sedmi let k oddálení principu volného pohybu.

Cílem této práce bylo nejen popsat současné migrační trendy v rozšířené Evropské unii, ale také věnovat se nejdůležitějším stimulům k migraci a pokusit se ohodnotit, nakolik jsou ekonomické determinanty migrace rozhodujícími faktory migrace. Závěrem lze konstatovat, že ekonomické faktory migrace jsou důležitým stimulem, který přispívá k rozhodování jednotlivce o migraci, nicméně v žádné z evropských zemí nezávisí migrace pouze na ekonomických faktorech. Svoji roli při rozhodování v evropském kontextu stále více sehrávají socioekonomické a psychologické motivy.

Z analýzy dostupných dat v poslední kapitole bakalářské práce je zřejmé, že v porovnání s roky těsně před východním rozšířením se počet migrantů z nových členských států v zemích EU15 nepatrně zvýšil, nicméně výrazně méně než se očekávalo. Podle dostupných údajů lze konstatovat, že se počet migrantů v zemích evropské patnáctky stabilizoval. Větším problémem pro země bývalé patnáctky bude pravděpodobně přistěhovalectví z třetích zemí. Evropská unie bude muset řešit společnou imigrační politiku vůči migrantům z třetích zemí, neboť je reálné nebezpečí, že nové členské země se mohou stát kanálem (a prvotním útočištěm) pro migranty ze zemí bývalé Jugoslávie a jiných třetích zemí.

Výsledky ukázaly, že vnitřní migrace v nové rozšířené Evropské unii bude mít především krátkodobý charakter a spíše než s přílivem nekvalifikované pracovní síly se staré členské země budou muset vypořádat se zájmem studentů a kvalifikovaných pracovníků.

V kapitole 4 bakalářské práce jsem se zabývala strukturou potenciálních migrantů. Výsledky průzkumů veřejného mínění (které byly potvrzeny i empiricky – např. zpráva

Evropské komise o působení přechodných období) poukazují na fakt, že migranti z deseti nových členských zemí z východního rozšíření jsou především vysoce kvalifikovaní, svobodní a mladí, a nebudou tak pro systém sociálního zabezpečení či pracovní trhy představovat zátěž. Evropská komise ve své zprávě z února 2006 konstatovala, že migranti ze zemí střední a východní Evropy přispěli k ekonomické prosperitě států bývalé patnáctky a tvořili spíše komplement k domácí pracovní síle. Nedošlo tedy k vytlačování domácí pracovní síly z jejích pracovních pozic.

Většina studií (viz kapitola 6) neshledala přechodná období jako účinný nástroj k potlačení úmyslu potenciálních migrantů k migraci, naopak konstatovala, že zavedení přechodných období nebude mít žádný výrazný vliv na migraci. Vezmeme-li v úvahu, že ekonomické rozdíly mezi novými a starými členskými zeměmi budou přetrvávat nadále i v roce 2011, kdy by mělo dojít k aplikaci komunitárního práva EU, nejsou přechodná období „lékem“ na pracovní migraci. Přechodná období by tak měla být ze strany starých členských států využita, podle mého názoru, především na legislativní a institucionální přípravu k otevření svého pracovního trhu.

Státy bývalé evropské patnáctky se nemusí příliš obávat migrace ze strany zemí východní a střední Evropy vzhledem k nízké mobilitě jejich obyvatel. Vyšší zájem lze očekávat ze strany členských států z rozšíření v roce 2007 – Bulharska a Rumunska. Také případné přijetí Turecka by pravděpodobně znamenalo zvýšení zájmu o imigraci do států EU15. Otevření pracovních trhů ve všech členských státech Evropské unie by naopak mohlo vést k rychlejší ekonomické konvergenci v celé Evropské unii. V neposlední řadě je třeba zmínit, že přístup k migraci není jen čistě ekonomickým tématem, ale v evropském kontextu především tématem politickým.

Tak jako se v průběhu přístupových vyjednávání jednotlivé země v řetězové reakci na rozhodnutí Německa a Rakouska uzavřít pracovní trhy rozhodly pro přechodná období, může nyní postupné uvolňování restrikcí ze strany některých států EU15, nedávno např. Nizozemí a Velké Británie, zahájit řetězové rušení přechodných období. Zrušení přechodných období a vyhovění novým členským zemím může v současné době představovat velký politický kapitál (především vezmeme-li v úvahu, že migrace z deseti nových členských zemí nepředstavuje žádné nebezpečí pro pracovní trhy EU15) v rozšířené Evropě.

9 Seznam literatury a použitých zdrojů

9.1 Literatura

Alvarez-Plata, P., Brücker, H., Siliverstovs, B. (2003): *Potential Migration from Central and Eastern Europe into the EU-15 – An Update*, DIW Berlin Final Report, Germany

Bauer, T., Haisken-DeNew, P. J., Smith, Ch. M. (2004): *International Labor Migration, Economic Growth and Labor Markets – The Current State of Affairs*, RWI Discussion Paper No. 20, Germany

Bauer, T., Zimmermann K. F. (1999): *Assessment of Possible Migration Pressure and its Labour Market Impact Following EU Enlargement to Central and Eastern Europe*, IZA Research Report No. 3, Germany

Boeri, T., Brücker, H. (2001): *Eastern Enlargement and EU-Labour Markets: Perceptions, Challenges and Opportunities*, IZA Working Paper No. 256, Germany

Boeri, T., Brücker, H. (2005A): *Migration, Co-ordination Failures and EU Enlargement*, DIW Berlin Discussion Paper, Germany

Boeri, T., Brücker, H. (2005B): *European Migration: Why are Europeans so tough on migrants?*, Great Britain

Borjas, G. J. (1999): *Economic Research on the Determinant of Immigration – Lessons for the European Union*, World Bank Technical Paper No. 438, Washington D.C.

Bruder, J. (2003): *East-West Migration in Europe, 2004 -2015*, Working Paper No. 40, Universität Rostock

Carrington, W. J., Detragiache, E. (1998): *How Big is the Brain Drain?*, IMF Working Paper WP/98/102, Washington D.C.

Draslarová Z., (2006): *Determinanty pracovní migrace z nových členských států EU do původních států EU se zaměřením na migrační toky do Velké Británie*, Institut ekonomických studií FSV UK, Diplomová práce, květen 2006

Doyle, N., Hughes, G., Wadensjö, E., (2006): *Freedom of Movement for Workers from Central and Eastern Europe – Experiences in Ireland and Sweden*, SIEPS Stockholm, May 2006

Drinkwater, S., Levine, P., Lotti, E., Pearlman, J., (2003): *The economic impact of migration: A survey*, Hamburg Institute of International Economics, FLOWENLA Discussion Paper 8

Dustmann, C., Casanova, M., Fertig, M., Preston, I., Schmidt, C. M., (2003): *The impact of EU enlargement on migration flows*, Home Office Online Report 25/03
Dostupné na: <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs2/rdsolr2503.pdf>

- Enlargement Papers** (2001): *The economic impact of enlargement (Number 4)*, Directorate General for Economic and Financial Affairs
Dostupné na:
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/enlargement_papers/enlargementpapers04_en.htm
- European Commission** (2003): *The Internal Market – Ten Years without Frontiers*, Brussels
Dostupné na:
http://ec.europa.eu/internal_market/10years/docs/workingdoc/workingdoc_en.pdf
- Fassmann, H., Münz, R.** (2002): *EU Enlargement and Future East-West Migration in Europe*
Dostupné na:
www.demographie.de/info/epub/pdfdateien/EU%20Enlargement%20and%20Future%20East-West%20Migration.pdf
- Hassler, J., Mora, J. V. R., Storesletten, K., Zilibotti, F.,** (2002): *A Positive Theory of Geographic Mobility and Social Insurance*, CESifo Working paper No. 791
Dostupné na:
<http://hassler-j.iies.su.se/Papers/RES100801.pdf>
- Horváth, R.,** (2006): *Meziregionální migrace obyvatel v České republice: Role likvidních omezení*, IES Working Paper 6/2006
- International Organization for Migration (IOM)** (1999): *Migration Potential in Central and Eastern Europe*, Author: Prof Claire Wallace, Vienna
Dostupné na:
http://tcc.iom.int/iom/images/uploads/IOM%20TCC%20Rep_1071067863.pdf
- Krieger, H.** (2004): *Quality of live in Europe: Migration trends in an enlarged Europe*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions
- Lee, E. S.,** (1966): *A Theory of Migration*, Demography
- Leibfritz, W., O'Brien, P., Dumont, J.** (2003): *Effects of Immigration on Labour Markets and Government Budgets – An Overview*, CESifo Working Paper No. 874, Germany
- Martin, P., Widgren, J.** (2002): *International Migration: Facing the Challenge*, Population Bulletin Vol. 57, No. 1, Population Reference Bureau, March 2002
- Mincer, J.** (1978): *Family Migration Decisions*, Journal of Political Economy (October 1978), NBER Working Paper No. 199
- Piracha, M., Vickerman, R.:** *Immigration, Labour Mobility and EU Enlargement*, Department of Economics, University of Kent
- Portes, J., French, S.** (2005): *The impact of free movement of workers from central and eastern Europe on the UK labour market: early evidence*, Working Paper No 18, Department for Work and Pensions, 2005

Portes, J., Gilpin, N., Henty, M., Lemos, S., Bullen, Ch., (2006): *The impact of free movement of workers from central and eastern Europe on the UK labour market*, Working Paper No 29, Department for Work and Pensions, 2006

Rabušic, L., Burjanek, A., (2003): *Imigrace a imigrační politika jako prvek řešení české demografické situace?*, VÚPSV Praha, Výzkumné centrum Brno, listopad 2003

Reichlová, N. (2004): *New Member Countries and Migration Flows*, Institut ekonomických studií FSV UK, Diplomová práce, duben 2004

Sinn, H. (2004): *EU Enlargement, Migration and the Constitution*, CESifo Working Paper No. 136, Germany

Trefler, D. (1997): *Immigrants and Natives in General Equilibrium Trade Models*, NBER Working paper No. 6209

Vávra, J.: *Migrace (nejen za prací)*

Dostupné na: <http://people.vslib.cz/~jaroslav.vavra/GEOGR/MIGRACE.pdf>

Vavřečková, J. a kol. (2005): *Migrace odborníků do zahraničí*, VÚPSV Praha

Dostupné na: <http://www.vupsv.cz/Fulltext/MSVav06.pdf>

Vavřečková, J. a kol. (2006): *Migrace odborníků do zahraničí a potřeba kvalifikovaných pracovních sil*, VÚPSV Praha

Dostupné na: <http://www.vupsv.cz/Fulltext/MSVavpu.pdf>

Zaiceva, A. (2004): *Implications of EU Accession for International Migration: An Assessment of Potential Migration Pressure*, CESifo Working Paper No. 1184, Germany

9.2 Dokumenty vztahující se k Evropské unii

Komise Evropských společenství (2006): *Zpráva o působení přechodných ustanovení stanovených ve smlouvě o přistoupení z roku 2003 (období od 1. května 2004 do 30. dubna 2006).*

Dostupné na:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0048:CS:NOT>

Messinská deklarace (1955)

Dostupné na:

http://www.evropska-unie.cz/download/cz/oficialni_dokumenty/Deklarace/Messinska_deklarace_1955_CZ.pdf

Nařízení Rady (EHS) č. 1612/68 o volném pohybu pracovníků uvnitř Společenství (1968)

Dostupné na:

<http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31968R1612:CS:HTML>

Smlouva o založení Evropského společenství (1957)

Dostupné na:

<http://www.euroskop.cz/files/10/4E1686FA-9878-450C-AA50-6AD435E86594.pdf>

9.3 Elektronické zdroje

International Organization for Migration www.iom.int

United Nations www.un.org

Institute for Study of Labour www.iza.org

European Commission www.ec.europa.eu

DG for Economic and Financial Affairs http://ec.europa.eu/dgs/economy_finance/index_en.htm

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR www.mpsv.cz

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí www.vupsv.cz

Ministerstvo zahraničních věcí ČR www.mzv.cz

Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR www.mpo.cz

Department of Enterprise, Trade and Employment (Ireland) <http://www.entemp.ie/>

Department of Social and Family Affairs (Ireland) <http://www.welfare.ie/>

<http://www.euractiv.cz/mobilita-pracovnik/link-dossier/voln-pohyb-pracovnk-v-rozen-eu>

www.migraceonline.cz

<http://www.euroskop.cz/45099/105960/clanek/zakladni-dokumenty-evropske-unie/zakladajici-smlouvy-spolecenstvi-a-jejich-novelizace>

<http://www.evropska-unie.cz/cz/article.asp?id=1571>

<http://www.euroskop.cz/47698/clanek/rozsireni-evropske-unie/>

9.4 Statistické úřady

Český statistický úřad

www.czso.cz

Statistický úřad Německa

www.destatis.de

Statistický úřad Rakouska

www.statistik.at

Statistický úřad Švédska

www.scb.se

Příloha č. 1: Legislativní rámec volného pohybu osob v EU

Volný pohyb osob je vedle volného pohybu služeb, kapitálu a zboží jednou ze čtyř základních svobod, na kterých spočívá princip jednotného vnitřního trhu Evropské unie. Právo volného pohybu osob je v rámci Evropské unie uznáváno jako právo všech občanů EU bez rozdílu státní příslušnosti.

V praxi znamená naplňování svobody volného pohybu osob realizaci myšlenky jednotného trhu a integraci v rámci Evropy. Realizace jednotného vnitřního trhu EU a integrované EU představuje zejména rušení hraničních kontrol osob, volné přesídlování a usazování pracovníků a osob samostatně výdělečně činných a rozšiřování těchto svobod na osoby, které neprovozují výdělečnou činnost, spolu s usnadněním volného pohybu v rámci ES (např. vzájemným uznáváním kvalifikace a vzdělání).

Základní stavební kameny volného pohybu osob byly položeny v *Římské smlouvě* z roku 1957. Volný pohyb pracovníků je zde vedle dalších svobod definován v Hlavě III, kapitole 1., článek 39 – 48. Současný článek 39 *Smlouvy o Evropském společenství* stanovuje práva volného pohybu pracovníků uvnitř ES následovně:

1. „Volný pohyb pracovníků zahrnuje odstranění jakékoli diskriminace mezi pracovníky členských států na základě státní příslušnosti, pokud jde o zaměstnávání, odměnu za práci a jiné pracovní podmínky.“³⁵
2. Dále stanovuje práva občanů EU ucházet se o práci na území jiného státu EU, pohybovat se za tímto účelem po území členských států, pobývat na území členských států za účelem výkonu zaměstnání a setrvat na území daného členského státu po ukončení zaměstnání.

K naplňování cílů stanovených v Hlavě III *Smlouvy o ES* docházelo postupně v dílčích etapách. Původně se počítalo pouze s volným pohybem pro pracovníky. Jednotlivé členské státy Evropské unie byly povinny dohlížet na obsazování pracovních pozic v první řadě občany daného členského státu. Teprve v případě, že pracovní pozice byla déle než 3 týdny aktivně nabízena a nenašel se vhodný kandidát, mohly členské státy hledat pracovníka na území celé EU. Poskytnutí pracovního povolení a možnost pracovat na území jiného členského státu tak bylo úzce podmíněno situací na trhu práce v jednotlivých členských státech. Povolení k pobytu mělo charakter **dočasný** a bylo

³⁵ Smlouva o založení ES (1957), článek 39, str. 12

vydáváno pouze k provádění konkrétní pracovní činnosti. Jeho vydání bylo podmíněno existencí zaměstnání a jeho platnost byla zpravidla kratší než doba trvání pracovního poměru (docházelo k prodlužování).

Postupně docházelo k *uvolňování striktních pravidel* pracovního povolení a povolení k pobytu. Pracovní povolení platilo od roku 1964 do 1968 na celém území příslušného členského státu, nebylo omezeno na určitého zaměstnavatele, bylo však nadále omezeno pouze na dobu trvání pracovního poměru. Povolení k pobytu bylo vydáno i členům rodiny pracovníka, platilo na území celého státu s dobou trvání minimálně stejnou, po kterou bylo sjednáno zaměstnání. Vydání povolení k pobytu bylo opět vázáno na **vznik pracovního poměru**.

V současné době platí na celém území EU Nařízení Rady (EHS) č. 1612/68 z 15. října 1968 o volném pohybu pracovníků v rámci Společenství, které bylo následně pozměněno 27. července 1992 Nařízením Rady (EHS) č. 2434/92. Obě nařízení jsou bezprostředně závazná a platí pro všechny členské státy. Podle těchto nařízení mají pracovníci právo

1. vstoupit do pracovního právního vztahu v jakékoliv členské zemi EU
2. hledat si zaměstnání či se obrátit na poradní orgány, které pomáhají občanům daného členského státu při hledání zaměstnání, jakékoliv členské země
3. rovnoprávné zacházení pokud jde o výši platu, pracovní podmínky, podmínky pro rozvázání pracovního poměru a právo na obnovení pracovního poměru, který byl v rozporu se zákonem neplatně rozvázán
4. na stejné sociální a daňové výhody jako občané příslušného členského státu.

Právo trvalého pobytu bylo upraveno řadou nařízení³⁶ s bezprostřední účinností. Nevztahují se již pouze na pracovníky či jejich rodiny, ale byly rozšířeny na *studenty, důchodce a další skupiny osob neprovozujících výdělečnou činnost*.

---

³⁶ Směrnice Rady č. 64/221/EHS ze dne 25. 2. 1964 o koordinaci zvláštních opatření týkajících se pohybu a pobytu cizích státních příslušníků, a to z důvodu veřejné politiky, veřejné bezpečnosti nebo veřejného pořádku

Směrnice Rady č. 73/148/EHS ze dne 21. 5. 1973 o zrušení omezení týkajících se pohybu a pobytu na území Společenství pro státní příslušníky členských států, pokud jde o podnikání a poskytování služeb

Směrnice Rady č. 90/364/EHS ze dne 28. 6. 1990 o právu trvalého pobytu

Směrnice Rady č. 90/365/EHS ze dne 28. 6. 1990 o právu pobytu pro zaměstnance a samostatně výdělečně činné osoby po skončení jejich zaměstnání

Směrnice Rady č. 93/96/EHS ze dne 29. 10. 1993 o právu pobytu studentů

Evropská unie musela od počátku vzniku jednotného trhu řešit kromě problematiky vstupu na území členského státu, pobytu a rovného zacházení v zaměstnání také otázku **koordinace národních systému sociálního zabezpečení** a problém vzájemného uznávání (kompatibility) diplomů a profesních kvalifikací.

Pouze za předpokladu harmonizovaných systémů sociálního zabezpečení, které zajistí migrantovi nezměněný nárok na sociální, nemocenské a důchodové zabezpečení, může volný pohyb pracovníků probíhat bez problémů. Přes určité snahy harmonizovat národní systémy sociálního zabezpečení a úsilí o koordinaci a zavedení standardů ve smyslu mezinárodním, zůstává regulace systému sociálního zabezpečení pouze na úrovni vzájemné koordinace národních soustav. Nicméně pro dosažení cílů jednotného vnitřního trhu byla EU přijata dvě nařízení³⁷ upravující jednotná pravidla pro systém sociálního zabezpečení. Jedná se především o aplikaci *jediného zákonodárství* (určuje pravidla, v jaké členské zemi bude občan pojištěn), garanci rovnosti se všemi občany EU při aplikaci národních zákonů, dále *sčítání pojistných dob* (tedy do celkové doby nutné k přiznání nároku na dávky jsou započítávány příslušné doby odpracované na území všech členských států) a *zachování získaných nároků*.

Evropská unie při tvorbě legislativy volného pohybu osob a pracovníků klade zřetel také na **vnitřní bezpečnost členských států** (a potažmo EU) a jejich občanů. Existují výjimky z práva na volný pohyb osob obecně stanovené v článku 46 *Smlouvy o ES* jako výjimky z důvodu veřejného pořádku, veřejné bezpečnosti a ochrany zdraví. Každý členský stát tak má právo odmítnout vydat či neprodloužit povolení k pobytu, pokud dotyčná osoba vážně narušuje veřejný pořádek či bezpečnost. Záznam v trestním rejstříku však není dostačujícím důvodem k odmítnutí vstupu na území členského státu. Mimoto může členský stát odmítnout vydat povolení k pobytu osobám, které představují hrozbu pro ochranu veřejného zdraví. Některé členské státy vyžadují, aby se migranti podrobili před udělením povolení k pobytu lékařskému vyšetření.

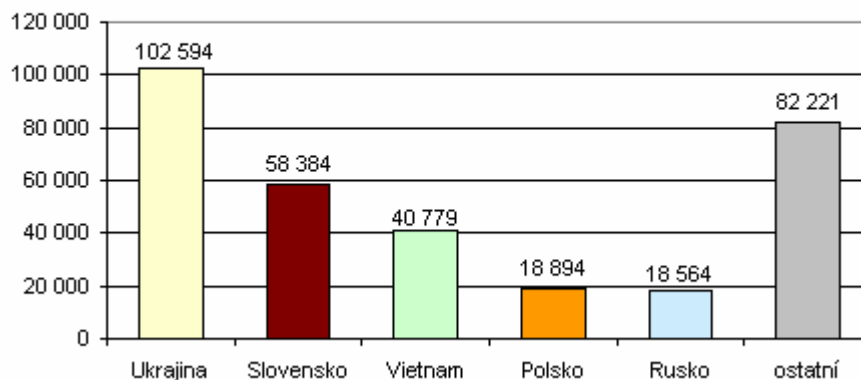
³⁷ Nařízení Rady (EHS) 1408/71 o aplikaci soustav sociálního zabezpečení na zaměstnané osoby, samostatně výdělečně činné a členy jejich rodin pohybující se v rámci Společenství
Nařízení Rady (EHS) 574/72 o stanovení postupu provádění nařízení 1408/71

Příloha č. 2: Tabulková příloha

Tabulka 10: Nejčetnější státní občanství na území České republiky k 31. 12. 2006

5 nejčetnějších státních občanství cizinců v ČR - k 31. 12. 2006

(Pramen: ŘS CPPMV ČR)

Zdroj: ČSÚ

Tabulka 11: Sumarizace nejdůležitějších hypotéz jednotlivých teoretických přístupů k migraci

Neoklasický přístup	Nová ekonomie migrace	Socioekonomické přístupy k migraci	Socioekonomické teorie migrace - mikroúroveň
Čím vyšší očekávaný rozdíl v příjmech mezi oběma státy, tím vyšší sklon k migraci	Venkovské obyvatelstvo vykazuje vyšší pravděpodobnost migrace.	S rostoucí vzdáleností mezi cílovou a mateřskou zemí klesá pravděpodobnost migrace.	Jazykové a kulturní bariéry jsou důležitým faktorem působícím proti rozhodnutí migrovat.
Čím nižší míra nezaměstnanosti v cílové zemi, tím vyšší očekávaný příjem a vyšší sklon k migraci	Systém sociálního zabezpečení je důležitým pull faktorem migrace.	Venkovské obyvatelstvo vykazuje vyšší pravděpodobnost migrace.	Svobodní lidé vykazují vyšší sklon k migraci nežli rodiny, kde oba manželé pracují.
Nezaměstnaní čelí nižším relativním peněžním nákladům migrace, a tedy v průměru vyšší očekávané výnosy z migrace. Nezaměstnaní tak mají vyšší sklon k migraci.	Čím silnější a lépe rozvinuté sociální sítě mezi migranty a potenciálními migranty, tím nižší riziko a vyšší pravděpodobnost migrace.	Čím silnější je vliv životního stylu cílové země, tím vyšší relativní přitažlivost cílové země, a tudíž vyšší pravděpodobnost migrace. (Platí především pro mladé potenciální migranty)	Čím vyšší pocítují migranti subjektivní nespokojenost s mateřskou zemí, tím vyšší jejich sklon k migraci.
Čím vyšší úroveň vzdělání a kvalifikace, tím vyšší schopnost získat a třídít informace o cílové zemi, a tudíž nižší riziko migrace. Vzdělanější lidé mají vyšší pravděpodobnost migrace.	Čím větší skupina vzájemně vázaných osob v mateřské zemi, tím nižší pravděpodobnost migrace.	S růstem nabídky nekvalifikovaných pracovních míst v cílové zemi sílí záměr migrovat u potenciálních migrantů.	Předchozí zkušenosti s regionální mobilitou uvnitř mateřského státu snižují vliv faktoru nejistoty a zvyšují pravděpodobnost migrace.
Čím nákladnější proces vyhledávání informací díky nejistotě, tím nižší sklon k migraci.			Čím déle žije jedinec usazen v mateřské zemi, tím nižší je jeho pravděpodobnost migrovat.
S růstem očekávaného výnosu z migrace (a čím nižší jsou náklady migrace) roste sklon k migraci.			

Tabulka 12: Švédsko – Skladba imigrantů podle země původu

Skladba imigrantů rozdělena podle původu (Švédsko 1987–2005)				
Rok	EU10	EU14	Švédsko	Ostatní
1987	2048	8773	5064	26781
1988	2176	10731	6215	31970
1989	2489	11855	6383	45139
1990	2687	10454	6116	40791
1991	2038	7346	5089	35258
1992	2054	6348	5035	31911
1993	1661	6179	5994	48038
1994	1771	7359	7577	66891
1995	1654	8138	8159	27936
1996	1399	8191	8718	21587
1997	1339	7362	9546	26571
1998	1443	8613	11508	27827
1999	1542	8972	13011	26314
2000	1668	10993	13664	32334
2001	1948	11881	13797	33169
2002	2388	12201	13266	36232
2003	2191	11968	12588	37048
2004	4077	11668	11467	34816
2005	5354	12346	11066	36463

EU14 – EU15 mimo Švédsko

Zdroj: Doyle et al. (2006), statistický úřad Švédska

Tabulka 13: Švédsko – Důvody k usídlení udávané migranty

Důvody k usídlení na území Švédska uváděné imigranty (2003–2005)							
	Zaměstnanci	Zaměstnavatelé	Specialisté	Studenti	Příbuzenstvo	Prolongace	Celkem
2003							
Poland	2134	1	0	320	201	771	3427
Estonia	363	0	0	57	53	178	651
Latvia	213	0	0	36	43	87	379
Lithuania	404	0	0	70	33	220	727
EU10	3774	1	0	577	414	1551	6317
EU12	2788	131	334	2813	2484	953	9503
2004							
Poland	3156	99	141	244	1038	278	4956
Estonia	383	5	26	122	160	44	740
Latvia	278	13	13	74	68	44	490
Lithuania	872	14	11	139	193	90	1319
EU10	5151	136	209	750	1694	547	8487
EU12	2570	140	312	3007	2587	904	9520
2005							
Poland	2810	251	194	281	1498	493	5527

Estonia	320	12	14	91	83	89	609
Latvia	207	8	18	75	72	66	446
Lithuania	756	27	13	129	252	117	1294
EU10	4477	321	408	815	2120	871	9012
EU12	2893	197	315	3042	2254	814	9515

EU12 = EU15 bez Dánska, Finska a Švédska

Zdroj: Doyle et al. (2006)

Tabulka 14: Irsko – Vydaná PPS čísla v Irsku v letech od 2001 do 31. 4. 2007

Vydaná PPS čísla v Irsku v letech od 2001 do 31. 4. 2007							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Česká republika	1428	1144	831	3298	4503	4407	1053
Estonsko	858	463	546	1788	2011	1286	188
Kypr	12	8	6	27	25	36	14
Litva	2735	2782	2379	12817	18707	15917	3480
Lotyšsko	3023	1538	1230	6266	9327	7866	1571
Maďarsko	511	259	185	1839	2985	4234	1468
Malta	237	209	191	205	124	133	35
Polsko	2259	2649	3828	27295	64718	93609	23951
Slovensko	328	252	248	5187	9256	10497	2638
Slovinsko	1	2	7	64	76	98	18
Celkem	11392	9306	9451	58786	111732	138083	34416

Zdroj: data poskytl Department of Social and Family Affairs

Tabulka 15: Rakousko – Příliv přistěhovalců z vybraných zemí Evropy

Příliv přistěhovalců z vybraných zemí Evropy – Rakousko ³⁾											
Rok	2003	% z celk. počtu migrantů z celé Evropy			2004	% z celk. počtu migrantů z celé Evropy			2005	% z celk. počtu migrantů z celé Evropy	
		% ze všech				% ze všech				% ze všech	
Německo	10644	15	14	13179	16	12	15060	19	15		
Itálie	1407	2	1	1431	2	1	1486	2	1		
Spojené království	1051	1	1	1143	1	1	1195	1	1		
Polsko	3186	5	7	7170	9	7	7108	9	7		
Slovensko	2499	4	4	3588	4	3	3724	5	4		
Česká republika	1154	2	1	1399	2	1	1317	2	1		
Maďarsko	2691	4	3	3171	4	3	3549	4	3		
Bosna a Hercegovina	5005	7	5	5211	6	5	4608	6	5		
Chorvatsko	3315	5	3	3311	4	3	2884	4	3		

Srbsko a Černá Hora	9834	14	12	11375	14	10	11609	14	11
Bulharsko	1714	2	2	1725	2	2	1467	2	1
Rumunsko	5333	8	6	5501	7	5	5261	6	5
Turecko	10176	14	9	8261	10	8	7798	10	8

^{*)}ostatní evropské země se na přílivu migrantů do Rakouska podílejí méně než jedním procentem z celkového počtu migrujících

Zdroj: data poskytl statistický úřad Rakouska, vlastní kalkulace

Tabulka 16: Německo – Příliv migrantů v letech 1999 – 2005

Příliv migrantů – Německo (1999–2005)							
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Evropa	484 159	459 811	473 582	458 729	422 081	439 895	432 629
EU15	137 284	132 719	125 319	113 464	101 921	95 931	92 345
CEEC10	112 856	120 312	129 189	129 091	129 475	172 895	195 919
Afrika	28 945	30 634	34 691	35 487	32 266	28 814	23 616
Amerika	34 388	36 563	37 161	36 494	34 838	34 637	34 706
Asie	99 575	112 420	130 548	119 193	101 300	86 640	75 817
Austrálie a Ocenánie	1 907	2 061	2 713	2 612	2 266	2 260	2 299
Neznámé/Bez údajů	10 365	4 570	3 891	3 519	9 008	9 936	10 234
Celkem	659 339	646 059	682 586	656 034	601 759	602 182	579 301

Zdroj: data poskytl německý statistický úřad

Tabulka 17: Německo – přistěhovalci z vybraných zemí Evropy

Příliv přistěhovalců z vybraných evropských zemí (Německo)							
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Polsko	72 210	74 144	79 650	81 466	88 020	124 629	146 943
Turecko	47 097	49 114	54 587	57 187	48 207	40 689	34 749
Rumunsko	18 803	24 191	20 328	23 803	23 456	23 239	22 873
Rusko	27 777	32 071	36 554	35 816	31 009	27 663	22 392
Maďarsko	14 913	16 049	17 421	16 531	14 256	17 369	18 546
Itálie	34 540	32 762	29 019	24 379	21 171	19 001	17 770
Srbsko a Černá Hora	87 770	33 015	28 349	25 501	21 442	20 366	16 706
Česká republika	9 551	11 341	11 298	10 351	8 556	8 973	8 609
Litva	2 306	3 054	3 508	3 830	3 193	4 737	5 309
Lotyšsko	2 119	1 960	2 145	2 058	1 868	2 315	2 419
Slovensko	9 015	10 755	11 424	11 454	10 566	11 582	11 714
Slovinsko	1 903	1 862	2 605	2 286	1 992	2 321	1 442
Estonsko	839	935	914	886	843	777	697
Kypr	-	153	148	164	134	144	173
Malta	-	59	76	65	47	48	67

Zdroj: data poskytl německý statistický úřad

UNIVERSITAS CAROLINA PRAGENSIS
založena 1348

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Institut ekonomických studií

Opletalova 26
110 00 Praha 1
TEL: 222 112 330,305
TEL/FAX:
E-mail:
ies@mbox.fsv.cuni.cz
<http://ies.fsv.cuni.cz>

Akademický rok 2006/2007

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Student:	Jana Šimečková
Obor:	Ekonomie
Konzultant:	PhDr. Natálie Reichlová

Garant studijního programu Vám dle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a Studijního a zkušebního řádu UK v Praze určuje následující bakalářskou práci

Předpokládaný název BP:

Mobilita pracovníků uvnitř Evropské unie

Charakteristika tématu, současný stav poznání, případné zvláštní metody zpracování tématu:

Práce se bude zabývat problematikou mezinárodní migrace, determinanty ovlivňující mobilitu obyvatelstva a ekonomickými dopady mezinárodní migrace. Úvodní část práce bude věnována teoretickým přístupům k migraci, dále bude pojednáno o ekonomických a jiných faktorech resp. překážkách ovlivňujících migraci. Další část práce bude věnována migračním tokům uvnitř Evropské unie, především pracovní migraci z nových členských zemí EU do původních zemí EU. Cílem práce bude zhodnotit očekávání o přílivu pracovníků z přistupujících zemí do původních zemí EU. Ve své práci se pokusím zhodnotit také dopad migračního pohybu pracovníků na pracovní trhy původních členských zemí EU po jejím rozšíření v roce 2004.

Struktura BP:

Úvod
Typologické přístupy k migraci a statistické informace
Faktory ovlivňující migraci
Ekonomické důsledky migrace
Migrační toky uvnitř Evropské unie
Závěr

Seznam základních pramenů a odborné literatury:

- Bauer, T. – Haisken-DeNew, P. J. and Smidt Ch. M. (2004): „International Labor Migration, Economic Growth and Labor Markets – The Current State of Affairs “, *RWI Discussion Paper No. 20, Germany*
- Bauer, T – Zimmermann, K. F. (1999): „Assessment of Possible Migration Pressure and its Labor Market Impact Following EU Enlargement to Central and Eastern Europe“, *IZA Research Report 3, Bonn*
- Boeri, Tito – Brücker, Herbert (2001): „Eastern Enlargement and EU-Labour Markets: Perceptions, Challenges and Opportunities“, *IZA Working Paper No. 256, Bonn*
- Borjas, George J. (1999): „Economic Research on the Determinants of Immigration – Lessons for the European Union“, *World Bank Technical Paper No. 438, Washington D.C.*
- Carrington, W. J. – Detragiache E. (1998): „How Big is the Brain Drain? “, *IMF Working Paper WP/98/102, Washington D.C.*

Datum zadání:	říjen 2006
Termín odevzdání:	červen 2007

Podpisy konzultanta a studenta:

V Praze dne